

Faculteit Rechtsgeleerdheid
Universiteit Gent
Academiejaar 2016 - 2017

DE JURIDISCHE EVOLUTIE VAN HET BEGRIP TERRORISME

Masterproef van de opleiding
'Master in de Rechten'

Ingediend door
Kaat De Bruyne
(studentennummer: 01102753)

Promotor: Prof. Dr. Marc Cools
Commissaris: De Coensel Stéphanie

VOORWOORD

Het terrorisme heeft me al van jongs af aan geraakt. Deze interesse is alsmaar groter geworden door het toenemende aantal terroristische aanslagen in de wereld. De mogelijkheid om mijn masterproef te schrijven over het terrorisme was voor mij een unieke kans om mij wat meer te gaan verdiepen in deze wereld. Het terrorisme begint de laatste jaren meer en meer het voorwerp uit te maken van onze juridische realiteit. Het was voor mij dan ook een interessante en leerrijke ervaring om dit onderwerp vanuit rechtswetenschappelijke benadering te gaan bestuderen.

Het schrijven van deze masterproef betekent meteen ook het einde van mijn rechtenopleiding. Vooraleer te starten met een nieuw hoofdstuk, wil ik graag nog een aantal mensen bedanken die het mogelijk gemaakt hebben deze masterproef tot een goed einde te brengen.

In eerste instantie bedank ik mijn promotor Prof. Dr. Marc Cools voor het begeleiden van deze masterproef. Tijdens de gesprekken was hij altijd bijzonder open en vriendelijk. Hij beantwoordde met alle plezier mijn vragen en hielp me steeds vooruit. Het was dan ook een zeer aangename ervaring om met hem samen te werken.

Daarnaast wil ik ook mijn ouders bedanken die me onvoorwaardelijk gesteund hebben gedurende mijn volledige studieloopbaan, ook wanneer het minder goed ging.

Tenslotte wil ik Sharona Van Avermaet en mijn moeder Katrien Van Damme bedanken voor het nalezen van deze masterproef.

INHOUDSOPGAVE

VOORWOORD	
1.0. INLEIDING	1
2.0. DEFINIERING VAN HET BEGRIP TERRORISME	3
2.1. Moeilikheden om het begrip terrorisme te definiëren	3
2.1.1. Verschillende definities van het begrip terrorisme.....	3
2.1.1.1. Definities van het begrip terrorisme geformuleerd in de rechtsleer	3
2.1.1.2. Definities van het begrip terrorisme geformuleerd door staten (toegesplitst op de USA).....	5
2.1.1.3. Definities van het begrip terrorisme geformuleerd door de Verenigde Naties .	5
2.1.1.4. Definities van het begrip terrorisme geformuleerd door de terroristen zelf.....	7
2.1.2. De betekenis van het begrip terrorisme evolueert.....	9
2.1.3. Waarom is het begrip zo moeilijk te definiëren?	12
2.2. Kenmerken van terrorisme	15
2.2.1. Het gebruik van ernstig geweld en verboden methoden	15
2.2.2. Politieke motieven.....	15
2.2.3. De creatie van terreur en propaganda.....	16
2.3. Definiëring van het terrorisme in het Belgisch recht	16
2.3.1. Het terroristisch misdrijf: artikelen 137 – 138 Sw.	17
2.3.2. Deelname en hulpverlening aan een terroristische groepering: artikelen 139 – 141 Sw.....	23
2.3.3. Uitzonderingsgevallen: artikel 141 <i>bis</i> Sw.....	26
2.3.4. Bescherming van de fundamentele rechten en vrijheden: artikel 141 <i>ter</i> Sw.....	27
3.0. EVOLUTIE IN DE WETGEVING MET BETREKKING TOT HET TERRORISME.....	28
3.1. Het Europees verdrag tot bestrijding van het terrorisme van 27 januari 1977	28
3.2. De wet van 2 september 1985 houdende goedkeuring van het Europees Verdrag van 27 januari 1977 tot bestrijding van terrorisme	30
3.3. De wet van 11 januari 1993 tot voorkoming van het gebruik van het financiële stelsel voor het witwassen van geld en de financiering van terrorisme.....	30

3.4. De organieke wet van 30 november 1998 houdende regeling van de inlichtingen – en veiligheidsdiensten.....	31
3.5. De wet van 21 juni 2001 tot wijziging van verscheidene bepalingen inzake het federaal parket.....	32
3.6. Het kaderbesluit van 13 juni 2002 van de Raad van de Europese Unie inzake terrorismebestrijding	33
3.6.1. De impact van 11 september 2001	33
3.6.2. Het kaderbesluit van 13 juni 2002 inzake terrorismebestrijding.....	35
3.7. De wet van 19 december 2003 betreffende terroristische misdrijven.....	37
3.7.1. Algemeen.....	37
3.7.2. Gevolgen van de wet	37
3.8. Recente wetgeving omtrent het terrorisme	38
3.8.1. De wet van 20 juli 2015 tot versterking van de strijd tegen het terrorisme	38
3.8.2. De wet van 27 april 2016 inzake aanvullende maatregelen ter bestrijding van terrorisme.....	39
3.8.3. De wet van 3 augustus 2016 houdende diverse bepalingen ter bestrijding van terrorisme.....	40
4.0. DE EVOLUTIE VAN HET TERRORISME IN DE 20STE EN DE 21STE EEUW	42
4.1. De Cellules Communistes Combattantes	42
4.1.1. Pierre Carette en de oprichting van de CCC	43
4.1.1.1. Comité de soutien aux prisonniers politiques de la FAR	43
4.1.1.2. De invloed van Oriach.....	45
4.1.1.3. DOCOM	46
4.1.1.4. Subversion.....	47
4.1.1.5. Het Collectief Ligne Rouge.....	48
4.1.1.6. De voorbereidingen op de ‘hete herfst’	49
4.1.2. De aanslagen.....	50
4.1.2.1. De anti – imperialistische oktobercampagne.....	50
4.1.2.2. Operatie Mammoet.....	52
4.1.2.3. Het einde van de anti – imperialistische campagne	53
4.1.2.4. Een zwarte 1 mei	56
4.1.2.5. België in de ban van terreur	57
4.1.2.6. De Pierre Akkerman - campagne	58

4.1.2.7. Het einde van de CCC – aanslagen is in zicht.....	61
4.1.3. De gevangenschap van de CCC – leden.....	63
4.2. De DHKP/C.....	68
4.2.1 Introductie	68
4.2.2 Is de DHKP/C in België een bende, criminele organisatie of een terroristische groepering?	68
4.2.3.1. Kenmerken bendevorming	72
4.2.3.1.1. Het bestaan van een vereniging.....	73
4.2.3.1.2. De organisatie van de vereniging	73
4.2.3.1.3. Het oogmerk om een aanslag te plegen op personen of op eigendommen als doel van de vereniging	74
4.2.3.2. Kenmerken criminele organisatie.....	75
4.2.3.2.1. Het bestaan van een gestructureerde vereniging van meer dan twee personen die duurt in de tijd	75
4.2.3.2.2. Met als oogmerk het in onderling overleg plegen van misdaden en wanbedrijven die strafbaar zijn met een gevangenisstraf van drie jaar of een zwaardere straf	76
4.2.3.2.3. Om direct of indirect vermogensvoordeel te verkrijgen	77
4.2.3.2.4. Uitsluitingsgrond.....	78
4.2.4. De zaak Erdal	79
4.2.4.1. De feiten	79
4.2.4.2. De toepassing van het Europees Antiterrorismeverdrag van 1977	80
4.2.4.3. De beslissing tot uitlevering in de zaak Erdal	83
4.2.4.3.1. De uitleveringsprocedure in het algemeen	83
4.2.4.3.2 De uitleveringsprocedure in het kader van de zaak Erdal	84
4.2.4.4. De Erdalwet.....	87
4.2.4.5. Kon België nog op andere manieren de uitlevering van Erdal vermijden?.....	89
4.3. Sharia4Belgium	92
4.3.1. Sharia4Belgium en de link met het radicalisme.....	93
4.3.1.1. De link met het radicalisme.....	93
4.3.1.2.Hoe is Sharia4Belgium erin geslaagd om talrijke jonge Syriëstrijders te ronselen?.....	94
4.3.1.3. Hoe kan de maatschappij optreden tegen het radicalisme?.....	97

4.3.1.4. Het politiek antwoord op Sharia4Belgium en de radicaliseringsproblematiek	100
4.3.1.4.1. De wet op de privé-milities.....	100
4.3.1.4.2. De huurlingenwet	104
4.3.2. Is Sharia4Belgium een terroristische organisatie?	105
4.3.3. Beging Belkacem een persmisdrijf of was er eerder sprake van vrije meningsuiting?	107
4.3.4. Pogingen om Belkacems Belgische nationaliteit af te nemen.....	111
5.0. BESLUIT.....	112
BIBLIOGRAFIE	I

1.0. INLEIDING

Europa is sinds enkele jaren in het oog van een terreurstorm beland. De terroristische aanslagen van Parijs hebben ervoor gezorgd dat we ons in een nieuwe fase van terrorisme bevinden. Zo worden de slachtoffers willekeurig gekozen en de bedoeling van de terroristen is om met hun aanslagen een volledige gemeenschap te treffen. Het doel van de terroristen is duidelijk: zij zoeken hun slachtoffers uit in functie van de beoogde effecten op een volledige gemeenschap. De meeste aanslagen worden gepleegd op openbare plaatsen, zodanig dat iedereen beseft dat zij zelf het slachtoffer hadden kunnen zijn. Het volstaat namelijk om een slachtoffer van een terreurdaad te worden door op het verkeerde moment op de verkeerde plaats te zijn. Het feit is dat we in onze samenleving een pad zijn ingeslagen waarvan we op dit moment nog niet weten waarheen het ons zal leiden¹.

Het is belangrijk om vooraf aan te stippen dat ik, in overleg met mijn promotor, in deze masterproef niet de ambitie heb om over deze recente gebeurtenissen² uit te wijden. Daarnaast heb ik er bewust voor gekozen om mijn masterproef te beperken tot drie terroristische groeperingen, namelijk: de CCC, de DHKP/C en Sharia4Belgium. Andere terroristische organisaties bespreek ik niet wegens gebrek aan informatie.

Het doel van de masterproef is om dieper in te gaan op de evolutie van het terrorisme. Meer bepaald de impact die het terrorisme heeft op de evolutie in de Belgische wetgeving en de evolutie van het terrorisme in de praktijk. Is het terrorisme van de 20ste eeuw nog te vergelijken met het terrorisme van de 21ste eeuw?

De masterproef is opgebouwd uit drie delen:

Deel 1 handelt over de definiëring van het begrip terrorisme. Op te merken valt dat veel onenigheid bestaat over de definiëring van dit begrip. Het grootste probleem is dat er geen consensus bestaat om tot een algemene definitie van het begrip te komen. Dit is te wijten aan het feit dat voor de ene groep de daden van een bepaalde organisatie niet als terroristische

¹ B. DE RUYVER, "Een verhaal van evenwichten zoeken en herstellen", *Vigiles* 2016, 1 -3.

² De aanslagen in Parijs, België, Nice, Londen, etc.

activiteiten beschouwd kunnen worden en voor de andere groep dan weer wel. In het laatste deelhoofdstuk ga ik dieper in op de definitie van het begrip terrorisme in de Belgische wetgeving.

Deel twee geeft de evolutie weer in de wetgeving met betrekking tot het terrorisme.

De wetgever heeft sinds de 11 september - aanslagen talrijke initiatieven genomen om het Strafwetboek aan te passen aan de wijzigende omstandigheden betreffende het terrorisme. Het doel van deze wetgeving is om op een effectieve en efficiënte manier op te treden tegen terroristen en personen die geneigd zijn om te radicaliseren. Onder invloed van het kaderbesluit van 13 juni 2002 van de Raad van de Europese Unie heeft de Belgische wetgever de wet van 19 december 2003 betreffende terroristische misdrijven ingevoerd. Deze wet kan als het ware beschouwd worden als een eerste effectief optreden tegen het terrorisme in België. Voor deze wet werd er op wetgevend niveau nog niet veel initiatief genomen om het toen heersend terrorisme te bestrijden. Op te merken valt dat er meer en meer wetsvoorstellen en – ontwerpen betreffende het terrorisme worden ingediend, aangezien we het terrorisme nu niet meer als een “ver van mijn bed show” kunnen beschouwen.

In het derde deel bespreek ik de evolutie van het terrorisme in de 20ste en 21ste eeuw. In elk deelhoofdstuk ga ik dieper in op een specifieke organisatie die toen de Belgische media, elk op hun eigen manier, wegens hun terreurdaden beheersten.

Mijn masterproef is hoofdzakelijk gebaseerd op een beschrijvend juridisch bronnen – en literatuuronderzoek. Rechtsvergelijkend onderzoek werd, wegens tijdsgebrek, niet opgenomen in mijn masterproef.

Tot slot formuleer ik nog een besluit waarin ik mijn eigen kritische mening weergeef betreffende de evolutie die het terrorisme zowel op wetgevend vlak als in de praktijk heeft doorgemaakt.

2.0. DEFINIERING VAN HET BEGRIIP TERRORISME

Een meerderheid van de terroristen beweert dat zij terreurdaden begaan om op te komen voor de lagere klassen. Toch rekruteren terroristische groeperingen vooral studenten, academici, zonen en dochters afkomstig van rijke families³. De personen die zij uit de lagere klassen aantrekken zijn voornamelijk personen die al te maken hebben gehad met het gerecht, mensen die aan de rand van de samenleving staan of afgekeurd worden door de maatschappij en personen die geen ander doel in hun leven kunnen vinden. Een meerderheid van de samenleving is er van overtuigd dat terroristen incompetenten mensen zijn. Het tegendeel is echter waar. De meeste terroristen zijn intellectueel, diep geïndoctrineerd en ideologisch ervan overtuigd dat zij vechten voor het goede in de samenleving. Als samenleving mogen we er niet van uitgaan dat terroristen hun acties zullen staken door te dreigen met een gevangenisstraf, economische ontbering of overlijden. Meer nog, sommige terroristen vinden dat zij als martelaar de ultieme bijdrage kunnen leveren in de acties van hun terroristische groepering⁴.

In dit hoofdstuk wordt dieper ingegaan op de moeilijkheden om het begrip terrorisme te definiëren, de kenmerken van het terrorisme en tenslotte de definiëring van het begrip terrorisme in het Belgisch recht.

2.1. Moeilijkheden om het begrip terrorisme te definiëren

2.1.1. Verschillende definities van het begrip terrorisme

2.1.1.1. Definities van het begrip terrorisme geformuleerd in de rechtsleer

De laatste vijf decennia is er heel wat geschreven over het terrorisme. Enerzijds focussen auteurs zich op het profiel van een terrorist, anderzijds wil de rechtsleer de motieven in kaart brengen die de terroristen drijven om terroristische aanslagen te plegen. Tenslotte tracht de

³ H. KUSHNER, *The future of terrorism: Violence in the new millennium*, London, Sage publications 1998, 137 – 139.

⁴ R. CLUTTERBUCK, *Comment vivre avec le terrorisme*, Montréal, Stanké, 1978, 25 – 26.

rechtsleer ook een antwoord te vinden op de vraag hoe de overheden met deze terreurdaden kunnen omgaan. In de praktijk zijn er ook veel debatten aan de gang tussen academici, politici, onderzoekers en experts wat het begrip terrorisme nu precies omvat⁵.

In het verleden hebben heel wat academici getracht om het begrip terrorisme te definiëren. Hoewel deze definities gelijkaardig zijn, zijn zij toch verschillend en is het toch vooral de visie van de auteur die in zo'n definitie naar voor komt.

Volgens Martha Crenshaw is terrorisme *“een samenzweerderige manier van geweld toegerekend aan de houding en de gedraging van verschillende doelgroepen. Het inspireert slechts enkele personen, maar op een manier waarop het aandacht krijgt van velen. Terrorisme is geen massa of collectief geweld, maar eerder een activiteit van kleine groepen.”*⁶

In haar definitie legt Marta Crenshaw de focus op het feit dat terrorisme geen massa geweld is, maar een daad van kleine groeperingen. Hierdoor is naar haar mening staatterrorisme van het begrip uitgesloten.

Daartegenover staat de definitie van Walter Laqueur: *“Terrorisme is het gebruik of het dreigen met het gebruik van geweld, een methode of strategie om bepaalde doelen te bereiken. De bedoeling is om een bepaalde angst op te wekken bij het slachtoffer. Deze angst is meedogenloos en in strijd met de mensenrechten. Publiciteit is een belangrijke factor in de terroristische strategie”*⁷.

De definitie van Walter Laqueur is gelijkaardig aan de definitie van Marta Crenshaw. In de definitie van Laqueur ligt de focus op een bepaalde standaard, namelijk de mensenrechten. Deze standaard oordeelt of een gedraging acceptabel is (in overeenstemming met de mensenrechten) dan wel abnormaal is (in strijd met de mensenrechten) en dus als terrorisme te kwalificeren is.

⁵ J. TUMAN, *Communicating terror: The rhetorical dimensions of terrorism*, Thousand Oaks, Sage Publications, 2003, 1.

⁶ *Ibid.*, 5.

⁷ A. GUELKE, *The age of terrorism and the international political system*, London, Tauris Academic Studies, 1995, 124.

2.1.1.2. Definities van het begrip terrorisme geformuleerd door staten (toegespitst op de USA)

Staten op zich zijn niet echt consequent in het bepalen van een definitie voor het terrorisme. Staten zullen vooral proberen om het begrip op een zodanige manier te formuleren dat het de eigen belangen ten goede komt⁸.

De rechtspraak in Amerika definieert het terrorisme als *“met voorbedachte rade, politiek geïnspireerd gebruik van geweld tegen onschuldige personen door sub – nationale en clandestiene groepen. Deze definitie is gefocust op het gebruik van geweld op een sub – nationaal niveau.”* Er is met andere woorden van staatterrorisme geen sprake in de rechtspraak van de USA⁹.

Daartegenover staat de definitie van het Amerikaanse Ministerie van Defensie: *“het met voorbedachte rade gebruik van geweld of de dreiging met geweld tegen individuen of eigendommen, om angst op te wekken, met de bedoeling om overheden of samenlevingen te dwingen of te intimideren in het streven naar politieke, ideologische of religieuze doelen”¹⁰.*

Het is opmerkelijk dat verschillende afdelingen van dezelfde federale overheid het begrip terrorisme anders definiëren. Opvallend bij de definitie van het Ministerie van Defensie is dat zij suggereren dat terroristen angst willen opwekken bij de bevolking om zo de staat tot iets te dwingen of te intimideren. Volgens het Ministerie is er sprake van politieke uitbuiting, aangezien de terroristen de bevolking eerst schrik willen aanjagen om dan iets van de overheid gedaan te krijgen¹¹.

2.1.1.3. Definities van het begrip terrorisme geformuleerd door de Verenigde Naties

Ook bij internationale organisaties bestaat er geen consensus omtrent de definitie van het begrip. Onder andere de Verenigde Naties hebben moeilijkheden gehad bij het omschrijven

⁸ S. BAKI, *De definiëring van terrorisme*, onuitg. masterproef Rechten UGent, 2008, http://lib.ugent.be/fulltxt/RUG01/002/050/521/RUG01-002050521_2013_0001_AC.pdf, 25 – 26.

⁹ J. TUMAN, *Communicating terror: The rhetorical dimensions of terrorism*, Thousand Oaks, Sage Publications, 2003, 6 – 7.

¹⁰ *Ibid.*, 7.

¹¹ *Ibid.*

van het concept terrorisme. In 1937 trachtte de Volkenbond terrorisme te definiëren als “*een criminele handeling gericht tegen de staat en die bedoeld is om terreur te veroorzaken bij personen, groepen van personen of het algemene publiek.*” Echter kwam er geen internationaal akkoord omtrent de definitie van het begrip, waardoor het verdrag nooit in werking is kunnen treden en waardoor er tot op de dag van vandaag geen eensluidende definitie bestaat met betrekking tot het terrorisme in het kader van de VN¹².

Wat heeft de totstandkoming van een consensus in de weg gestaan? Het is zeer moeilijk om tot een universele definitie te komen in het internationaal recht omdat wat de ene partij aanziet als terrorisme, door een andere partij aanzien wordt als iets legaals¹³. Zo mogen bijvoorbeeld vrijheidsbewegingen volgens de ene partij niet aanzien worden als terroristen, terwijl terrorisme voor een andere partij inhoudt dat er geweld wordt gepleegd tegen de overheid door private personen. Een Palestijnse zelfmoordaanslag zal in Israël aanzien worden als een terroristische aanslag, terwijl het merendeel van de Arabische wereld deze aanslag als een heldendaad zullen beschouwen¹⁴. Zolang de Verenigde Naties niet tot een algemeen aanvaardbare definitie zal komen, zullen deze dubbele standaarden blijven bestaan¹⁵.

Ook al is de VN niet in staat het terrorisme te definiëren, toch zijn de lidstaten van de Verenigde Naties het eens dat er moet worden opgetreden tegen het terrorisme. Zo werd in 1972 een Ad Hoc Comité over Internationaal Terrorismen opgericht. De opdracht van het Ad Hoc Comité bestond erin om het terrorisme te definiëren, maar ook hier was het grote struikelblok het gebrek aan een consensus betreffende de inhoud van het begrip¹⁶.

In 1986 werd nog een Ad Hoc Comité in het leven geroepen om een algemeen verdrag tegen internationaal terrorisme te creëren en een wettelijke regeling uit te werken in verband met deze materie. Een van de ideeën was om overeen te komen dat: “*criminele handelingen die bedoeld zijn om terreur te veroorzaken bij het algemene publiek, een groep van personen of*

¹² E. CHADWICK, *Self-determination, Terrorism and the International Humanitarian Law of Armed Conflict*, Den Haag, Martinus Nijhof Publishers, 1996, 98 – 100.

¹³ One man's terrorist is another man's freedom fighter.

¹⁴ R. COOLSAET, *Al – Qaeda the myth: the root causes of International Terrorism and how to tackle them*, Gent, Academia Press, 2003, 11.

¹⁵ E. CHADWICK, *Self-determination, Terrorism and the International Humanitarian Law of Armed Conflict*, Den Haag, Martinus Nijhof Publishers, 1996, 100.

¹⁶ R. COOLSAET, P. DEBAERE, G. DE KEERSMAEKER, J. KESTELEYN, D. LESAGE, S. NASRA, T. VAN DE GRAAF en M. VERMEIREN, *Macht en waarden in de wereldpolitiek: actuele vraagstukken in de internationale politiek*, Gent, Academia Press, 2010, 227.

*specifieke personen met een politiek oogmerk in alle omstandigheden ongerechtvaardigd zijn, ongeacht hun politieke, filosofische, ideologische, raciale, etnische, religieuze of andere aard die zou worden ingeroepen ter rechtvaardiging ervan*¹⁷.”

Na de aanslagen van 9/11 is de VN actiever te werk gegaan in de strijd tegen het terrorisme. In de schoot van de Veiligheidsraad werd een Counter – Terrorism Committee opgericht. Dit Comité houdt enerzijds toezicht op de naleving van resolutie 1373¹⁸ en anderzijds rapporteert het aan de Veiligheidsraad. Zelf was het Comité niet rechtstreeks betrokken bij de pogingen om een algemeen aanvaarde definitie voor het begrip terrorisme te vinden.

Daarnaast verklaarde de voorzitter van de Algemene Vergadering na de aanslagen van 9/11 dat de belangrijkste opdracht van de internationale gemeenschap de verzekering is om een effectief wettelijk kader ter preventie en ter eliminatie van internationaal terrorisme te creëren. Tenslotte werd op 21 november 2001 in het zesde Comité de goedkeuring verleend om op zijn minst te stellen dat *“alle handelingen, methoden en praktijken van terrorisme beschouwd worden als crimineel en ongerechtvaardigd, door wie en waar het ook wordt gepleegd*¹⁹.”

Tot een algemene definitie is het in het internationale recht nooit gekomen wat betreft het terrorisme. Dit komt omdat er op het vlak van terrorisme te veel verschillende meningen bestaan wat als legitiem politiek geweld wordt beschouwd en wat niet. Dit wil dus zeggen dat de uitdrukking *“one man`s freedom fighter is another man`s terrorist”* moeilijk te overbruggen zal zijn²⁰.

2.1.1.4. Definities van het begrip terrorisme geformuleerd door de terroristen zelf

Ook tussen de terroristen onderling bestaat er geen consensus over wat hun acties exact inhouden en wat zij trachten te bereiken met deze daden. Terroristische bewegingen kunnen dus met andere woorden zelf geen definitie vinden voor het begrip terrorisme. Eén element is

¹⁷ S. BAKI, *De definiëring van terrorisme*, onuitg. masterproef Rechten UGent, 2008, http://lib.ugent.be/fulltxt/RUG01/002/050/521/RUG01-002050521_2013_0001_AC.pdf, 27.

¹⁸ Deze resolutie is er gekomen na de aanslagen op 11 september.

¹⁹ A. SCHMID, *The routledge handbook of terrorism research*, Abingdon, Routledge, 2011, 50 – 53.

²⁰ C. KEGLEY, *The new global terrorism: characteristics, causes, controls*, New Jersey, Prentice Hall, 2003, 16 – 18.

gemeenschappelijk aan alle terroristische bewegingen of organisaties: zij zullen zichzelf nooit aanzien als terroristen.

Bijvoorbeeld de IRA (Irish Republican Army) zag zichzelf als een leger en niet als terroristische beweging, ook al waren hun acties soms illegitiem. Elk nieuw lid van de IRA kreeg een specifiek document, genaamd het Green Book. Hierin stonden de verwachtingen die de IRA had ten opzichte van elk nieuw lid. De IRA verwachtte onder meer van haar leden dat zij in staat waren om mensen te vermoorden. Nieuwe leden kregen gespecialiseerde trainingen om mensen op een koelbloedige manier om het leven te brengen. Nergens in het Green Book werd het woord terrorisme vermeld. In het boek werd enkel verwezen naar een “militaire vrijheidsstrijd” tegen de Britten. Degene die mensen vermoorden zijn geen moordenaars en geen terroristen. Zij worden aanzien als soldaten in een leger die orders opvolgen. In het tijdperk van de IRA hebben enorm veel mensen het leven gelaten. Toch verschillen de woorden vermeld in het Green Book niet veel van de woorden van een nationaal leger, want ook zij doden mensen en ook zij worden door hun staat niet aanzien als moordenaars of als terroristen²¹.

Een ander voorbeeld is de Ku Klux Klan, zij beschouwen de slachtoffers van hun terroristische daden niet als mensen, maar zij associeëren hen met dieren. De Ku Klux Klan heeft onder meer de dood van vier Afro – Amerikaanse kinderen op hun geweten. Toen één van de leden van de Ku Klux Klan een speech gaf over deze aanslag vertelde hij niet dat er vier kinderen om het leven waren gekomen, maar wel dat er vier slangen om het leven zijn gebracht. Hij zei onder meer: *“er is geen verschil tussen grote slangen of kleine slangen, aangezien elke slang in onze wereld als een vijand kan beschouwd worden en dat zij mij ook zouden vergifigen als zij daartoe in staat waren.”*²² Ook in deze speech wordt er met geen woord gerept over het terrorisme. De kinderen worden bewust vergeleken met slangen omdat slangen projectielen zijn die door de mens ook al eens vermoord zijn in de gevallen van wettige zelfverdediging. Op die manier tracht de Ku Klux Klan de moord op de vier kinderen op een meer acceptabele manier voor te stellen aan haar leden²³.

²¹ J. TUMAN, *Communicating terror: The rhetorical dimensions of terrorism*, Thousand Oaks, Sage Publications, 2003, 9 – 10.

²² *Ibid.*, 10.

²³ *Ibid.*

Al deze definities, bedacht door academici, staten, internationale organisaties en de terroristen op zich, geven weinig blijk van consensus. Als we het concept trachten te definiëren zal dit altijd aanleiding geven tot debatten, aangezien er teveel mogelijkheden zijn om het terrorisme te definiëren. Een definitie zal ons niet perse helpen om een antwoord te vinden hoe we tegen het fenomeen kunnen reageren.

2.1.2. De betekenis van het begrip terrorisme evolueert

Het begrip terrorisme werd voor het eerst gebruikt tijdens de Franse Revolutie. In dit tijdperk had het concept een positieve ondertoon. *La régime de la terreur* werd gebruikt om orde te scheppen in tijden van wanorde en opschudding. De revolutionaire staat gebruikte het “systeem” om orde te creëren in de chaos. Met het terrorisme wou men de macht van de nieuwe staat verstevigen door de vijanden van deze staat te intimideren. In tegenstelling tot het terrorisme dat we nu kennen werd terrorisme geassocieerd met de idealen van deugdelijkheid en democratie. Verschillende revolutionaire leiders geloofden dat deugdelijkheid de spiraal was voor een samenleving in vrede, maar om dit te bereiken was het noodzakelijk dat deugdelijkheid en terrorisme één geheel vormden, zodanig dat op het einde de democratie zou winnen²⁴.

Toch heeft het terrorisme uit het revolutionaire tijdperk een aantal elementen gemeen met het terrorisme dat we nu kennen. Ten eerste, was *la régime de la terreur*, net zoals het terrorisme van vandaag, niet willekeurig en ongestructureerd, maar een doordacht, bewust en georganiseerd systeem. Ten tweede is het opzet van het vroegere en het hedendaagse systeem om een nieuwe en betere samenleving te creëren in de plaats van het corrupt en ondemocratisch politiek systeem waarin we nu leven, aldus de terroristen²⁵.

Aan de vooravond van de Eerste Wereldoorlog had het begrip terrorisme nog steeds dezelfde revolutionaire ondertoon. Voor de Eerste Wereldoorlog was er onder andere onrust tijdens het verval van het Ottomaanse en het Habsburgse rijk. Tussen 1880 en 1890 gebruikten Armeense nationalistische bewegingen terroristische methoden en middelen tegen het Ottomaanse Rijk. Het opzet van de Armenen was om via herhaalde aanslagen tegen het

²⁴ P. GRISET en S. MAHAN, *Terrorism in perspective*, California, Sage Publications, 2003, 4.

²⁵ B. HOFFMAN, *Inside Terrorism*, New York, Columbia University Press, 2006, 3-8.

regime enerzijds steun te krijgen van minderheden en anderzijds internationale aandacht, sympathie en steun²⁶.

In de jaren dertig veranderde de betekenis van het begrip terrorisme opnieuw. De term werd minder gebruikt om te verwijzen naar revolutionaire bewegingen en hun geweld tegen de overheid, maar men gebruikte het begrip vooral om de massa onderdrukking van de totalitaire staten en hun dictatoriale leiders tegen hun eigen volk te benoemen. De term werd met andere woorden gebruikt om het machtsmisbruik van de staten aan te duiden. Het begrip terrorisme was voornamelijk van toepassing op de totalitaire regimes die op dat moment aan de macht kwamen in Italië, Duitsland en Rusland. Deze vorm van terreur vormde een intrinsiek component van de politieke meerderheidspartijen in fascistisch Italië en nazistisch Duitsland, die zichzelf de rol hadden toegeëigend dat zij volledige controle uitoefenden op zowel het land als de bevolking. Er werd een systeem gecreëerd waarbij angst en dwang vanzelfsprekend waren, met grote politieke ruzies, straatgevechten, onderdrukking van Joden, Communisten en andere vijanden van de staat tot gevolg²⁷.

Na de Tweede Wereldoorlog ontstonden nieuwe vormen van terreur. Er ontstonden vele verzetsbewegingen die zich verzetten tegen de gevestigde orde²⁸. De betekenis die in die periode aan het begrip gegeven werd, kan het meest geassocieerd worden met het concept dat we vandaag de dag als terrorisme kennen. In die periode werd het begrip terrorisme gebruikt om te verwijzen naar de gewelddadige opstanden door inheemse nationalistische groeperingen die ten tonele verschenen in Azië, Afrika en het Midden – Oosten. Landen zoals Israël, Kenya, Cyprus en Algerije hebben hun onafhankelijkheid te danken aan nationalistische politieke bewegingen die terroristische technieken gebruikten tegen koloniale machten. In dit tijdperk werd er ook voor het eerst gesproken over het begrip “*freedom fighters*”. Aangezien de steun en sympathie voor deze rebellen groeiden, was er nood aan een meer politiek neutraal begrip dan “terrorisme” om de gewelddaden en revoltes van deze bewegingen, in wat zij omschreven als vrijheidsoorlogen, te beschrijven. Vooral de landen die door deze vrijheidsoorlogen werden gesticht argumenteerden dat personen die vechten tegen

²⁶ B. HOFFMAN, *Inside Terrorism*, New York, Colombia University Press, 2006, 11 – 13.

²⁷ *Ibid.*, 14.

²⁸ R. GOODIN, “Terrorism is unjust war: killing innocent civilians”, in X, *What’s wrong with terrorism?*, Cambridge, Polity Press, 2006, 35.

onderdrukking en of tegen de Westerse dominantie, niet mogen aanzien worden als terroristen, maar wel als vrijheidsstrijders²⁹.

Tijdens de jaren zestig en zeventig bleef het concept min of meer hetzelfde. Echter werd het begrip uitgebreid tot acties van nationalistische, etnische bewegingen buiten een koloniaal of neokoloniaal kader en ook tot acties van radicale, ideologisch geïnspireerde bewegingen³⁰.

In de jaren 80 werd het terrorisme voornamelijk gebruikt om acties te identificeren die het Westen destabiliseerden. De jaren 80 werden gekenmerkt door zelfmoordaanslagen, maar ook werd voor het eerst de aandacht gevestigd op de opkomende bedreiging van het staatsterrorisme. Staten zoals Iran, Irak, Libië en Syrië werden actief betrokken bij terreurdaden aangezien zij optraden als sponsor van terroristische bewegingen en ook vroegen staten aan terreurgroepen om aanslagen te plegen. Op deze manier probeerden zwakkere staten de confrontatie met machtige vijanden aan te gaan³¹.

Het begin van de jaren 90 werd gekenmerkt door de introductie van twee nieuwe begrippen: drugsterrorisme en het grijze zone fenomeen.

Drugsterrorisme wordt gedefinieerd als het gebruik van drughandel om de doelen van bepaalde staten en terroristische organisaties te verbeteren³².

Het drugsterrorisme had tot gevolg dat economisch gemotiveerde criminele organisaties enerzijds nauw gingen samenwerken met terroristische en guerrilla bewegingen en anderzijds geweld gingen gebruiken voor speciale politieke doeleinden³³. Het bekendste voorbeeld hiervan zijn de Colombiaanse drugkartels die nauw gingen samenwerken met terroristische bewegingen in Colombia en Peru en verschillende pogingen ondernomen hebben om het verkiezingsproces te ondermijnen in Colombia.

Daarnaast doet het religieus terrorisme³⁴ ook zijn intrede. Deze vorm van terrorisme vormt een van de grootste bedreigingen voor de internationale vrede en veiligheid. Echter mogen we niet uit het oog verliezen dat het geweld dat door zulke religieus geïnspireerde terroristische groeperingen wordt gebruikt, altijd haar oorsprong vindt in een sterk

²⁹ B. HOFFMAN, *Inside Terrorism*, New York, Columbia University Press, 2006, 16.

³⁰ *Ibid.*, 16 – 17.

³¹ *Ibid.*

³² Drugsterrorisme was vooral bekend in Cuba, de Sovjet – Unie, Bulgarije en Nicaragua.

³³ Het grijze zone fenomeen.

³⁴ Groeperingen zoals Al – Qaeda en Hamas kunnen beschouwd worden als religieus geïnspireerde groeperingen.

onrechtvaardigheidsgevoel. De religie wordt door deze groeperingen misbruikt om de eigen extreme gevoelens te kunnen rechtvaardigen³⁵.

Terrorisme kon in de jaren negentig omschreven worden als daden van niet – statelijke actoren en niet – gouvernementele organisaties om de stabiliteit van nationale staten te bedreigen³⁶.

De aanslagen op 11 september 2001 wijzigde de betekenis van het begrip terrorisme voorgoed. De terreurdaden maakten meer dan drieduizend slachtoffers. Tot de aanslagen van 11 september had geen enkele terreuraanslag meer dan 500 mensen om het leven gebracht. Het jaar 2001 wordt beschouwd als het jaar waarin het moderne, internationale terrorisme zijn intrede doet³⁷.

2.1.3. Waarom is het begrip zo moeilijk te definiëren?

Het definiëren van het begrip terrorisme is een vrij subjectief gegeven. Aangezien er geen richtlijnen bestaan om het begrip te definiëren is de definitie eerder het resultaat van een persoonlijke mening en van een academisch debat omtrent het concept. De positie van degene die het begrip terrorisme tracht te definiëren in verhouding tot een terroristische groepering is vaak van uiterst belang. Zo zal een auteur het geweld van een extremistische groep sneller als terroristisch gedrag beschouwen als deze persoon behoort tot een categorie van mensen die de gewelddadige beweging als een doelwit aanziet. Anderzijds, zal een persoon die deel uitmaakt van een groep die op handen gedragen wordt door een extremistische groep, dit geweld minder snel aanzien als terroristisch gedrag³⁸. Een auteur van Turkse afkomst zal het gedrag van een extremistische groep die het voornamelijk op Turken gemunt heeft sneller aanzien als terrorisme dan het gedrag van een extremistische groepering die met hun acties de Turken willen beschermen. Het grootste probleem is dus dat er geen algemeen aanvaarde definitie met betrekking tot het terrorisme bestaat.

³⁵ P. GRISET en S. MAHAN, *Terrorism in perspective*, California, Sage Publications, 2003, 91.

³⁶ B. HOFFMAN, *Inside Terrorism*, New York, Colombia University Press, 2006, 17 – 19.

³⁷ *Ibid.*, 19 – 20.

³⁸ B. PATTYN en J. WOUTERS, *Schokgolven terrorisme en fundamentalisme*, Leuven, Davidsfonds, 2002, 33.

Er zijn vier invalshoeken die dit probleem illustreren³⁹:

Ten eerste, worden motieven, methoden en doelwitten anders geïnterpreteerd door verschillende categorieën van mensen die te maken krijgen met terrorisme. Deze groepen maken vaak hun eigen subjectieve conclusies omtrent een gewelddadige gebeurtenis, ongeacht de algemeen aanvaarde definities gecreëerd door experts of officiële organen. Zo zal een terrorist zijn acties niet als terreurdaden beschouwen, maar als een rechtvaardige daad van geweld tegen een onderdrukkende opponent. Een terrorist ziet zichzelf nooit als een terrorist, maar als een vrijheidsstrijder. Daarnaast zal een persoon die een gewelddadige beweging steunt zich aansluiten bij de mening van de terrorist en zal hij deze personen nooit als terroristen beschouwen. Hij zal deze daarentegen vereenzelvigen met vrijheidsstrijders. Zelfs al zijn de supporters het oneens met de gebruikte methode bij een specifiek incident, toch zullen zij het onrechtvaardig gebruik van geweld kunnen relativeren aangezien dit naar hun mening het gevolg is van een oorlog. Het slachtoffer daarentegen zal slechts zelden sympathie hebben voor de veroorzakers van het geweld, ongeacht het onderliggende motief van dat geweld. De slachtoffers zullen de daders altijd als terroristen beschouwen. Hetzelfde geldt voor de doelwitten. Ook zij zullen de daders van welbepaalde acties altijd als terrorist beschouwen en nooit of eerder zelden als vrijheidsstrijder. “Dankzij” de massamedia worden ook toeschouwers (onrechtstreeks) betrokken bij terroristische aanslagen. De toeschouwer kan op verschillende wijzen reageren op een terreuraanslag: enerzijds kunnen zij de daden verafschuwen, anderzijds kunnen zij sympathie hebben voor de daders en tenslotte is het mogelijk dat zij neutraal blijven ten aanzien van de gewelddaden. Per slot van rekening is een belangrijke rol weggelegd voor analisten. Zij interpreteren het incident, creëren perspectieven en kleven een naam op de verschillende categorieën van mensen die al dan niet rechtstreeks betrokken zijn bij het terroristisch incident⁴⁰.

Ten tweede, kunnen we ons de vraag stellen of het gebruik van politiek geweld als terrorisme kan worden beschouwd of als een actie van vrijheidsstrijders. Leden van politiek gewelddadige organisaties zullen zichzelf zelden of nooit aanzien als een terroristische groep. Gewelddadige groeperingen zoals Hamas en de IRA zien zichzelf als een leger dat vecht voor de onderdrukkende bevolking en ook door hun aanhangers worden zij beschouwd als

³⁹ G. MARTIN, *Understanding terrorism: challenges, perspectives and issues*, Thousand Oaks, Sage Publications, 2004, 50.

⁴⁰ G. MARTIN, *Understanding terrorism: challenges, perspectives and issues*, Thousand Oaks, Sage Publications, 2004, 52.

vrijheidsvechters en niet als terroristen⁴¹. De Joodse terroristische groepering Lehi geeft toe dat zij gebruik maken van terroristische methoden en tactieken, echter gaan zij zichzelf nooit aanzien als terroristen, maar wel als vrijheidsstrijders die vechten in de naam van Israël. Gewelddadige bewegingen zullen ook nooit in hun benaming verwijzen naar het woord terrorisme in welke vorm dan ook, net omdat zij niet met terroristen vereenzelvigd willen worden. Zij zullen in hun benaming verwijzen naar hetzij vrijheid (o.a. the National Liberation Front), hetzij militaire organisaties (o.a. the National Military Organization), zelfverdedigingsbewegingen (o.a. the Organization for the Defence of the Free People), dan wel kiezen voor een neutrale benaming (o.a. Al - Qaeda)⁴².

Ten derde, zullen de aanhangers en de daders van politiek geweld hun daden niet als een daad van extremisme beschouwen, maar wel als een proportioneel antwoord op het geweld gebruikt door de heersende overheid. Dus vanuit het oogpunt van de gewelddadige groepering zijn hun extremistische gedachten en terroristische methoden noodzakelijk en logisch om een antwoord te bieden op het regime van de heersende overheid. Naar hun mening zijn de gebruikte methoden en hun overtuigingen normaal in hun kijk op de wereld en politieke omgeving, want vanuit hun oogpunt is er geen ander alternatief om vrijheid te krijgen dan met het gebruik van geweld. De tegenstanders van de terroristische groepen zullen deze overtuigingen en gebruikte methoden dan ook niet als normaal en proportioneel beschouwen⁴³.

Tenslotte, zullen gewelddadige handelingen anders gekwalificeerd worden naargelang de onderliggende overtuigingen en idealen die deze gewelddadige handelingen al dan niet kunnen rechtvaardigen. Idealen kunnen betrekking hebben op politieke, sociale en economische aspecten of religie. De gemeenschappelijke eigenschap van alle idealen is dat zij het wereldbeeld bepalen van individuen. In extreme gevallen hebben idealen een eigen waarheid en zijn zij intolerant of onbuigzaam voor enige kritieken op hun wereldvisie⁴⁴.

⁴¹ *Ibid.*, 52 – 54.

⁴² B. HOFFMAN, *Inside Terrorism*, New York, Colombia University Press, 2006, 20 – 22.

⁴³ G. MARTIN, *Understanding terrorism: challenges, perspectives and issues*, Thousand Oaks, Sage Publications, 2004, 54.

⁴⁴ *Ibid.*, 55.

2.2. Kenmerken van terrorisme

2.2.1. Het gebruik van ernstig geweld en verboden methoden

Een van de kenmerken van het terrorisme is dat terroristen onwettige vormen van geweld gebruiken om hun doel te bereiken⁴⁵. Terroristen gaan over tot willekeurig of niet – discriminatoir geweld om vaak zoveel mogelijk burgerslachtoffers te maken. Met dit geweld willen de terroristische groepen de aandacht van de overheid trekken, aangezien een directe confrontatie met de overheid in de meeste gevallen niet haalbaar is. De doelwitten die de terroristische groepen voor ogen hebben zijn niet willekeurig gekozen, vaak kiezen zij specifieke plaatsen uit met het doel hun boodschap meer kracht bij te zetten en zoveel mogelijk in de spotlights te komen⁴⁶. Hierbij mogen we zeker niet uit het oog verliezen dat het geweld een bepaalde graad van ernst moet hebben⁴⁷. Om van een terroristische aanslag te kunnen spreken moet het gaan om het doden of op zijn minst ernstig verwonden van mensen of het vernielen van eigendommen, die van die aard kunnen zijn dat zij mensenlevens in gevaar kunnen brengen. Methoden die terroristen gebruiken om in hun opzet te slagen zijn onder andere: gijzelingen, springstoffen, zelfmoordacties, misdrijven m.b.t. chemische wapens, het laten ontsnappen van gevaarlijke stoffen, ...⁴⁸.

Uiteraard is het gebruik van verboden middelen en onwettige vormen van geweld niet voldoende om op een welbepaalde daad het label terrorisme te plakken. De aanslagen moeten met een welbepaald motief gepleegd worden.

2.2.2. Politieke motieven

Een van de meest essentiële kenmerken van het terrorisme is dat terroristische acties steeds vanuit een politiek oogmerk worden ondernomen⁴⁹. In verschillende definities wordt ook verwezen naar ideologische of religieuze motieven, maar deze zijn niet doorslaggevend.

⁴⁵ G. MARTIN, *Understanding terrorism: challenges, perspectives and issues*, Thousand Oaks, Sage Publications, 2004, 47.

⁴⁶ J. TUMAN, *Communicating terror: The rhetorical dimensions of terrorism*, Thousand Oaks, Sage Publications, 2003, 48.

⁴⁷ De graad van ernst wordt uitvoerig besproken in deel 2.3.1.

⁴⁸ Zie artikel 137, §§ 2 en 3 Sw.

⁴⁹ G. MARTIN, *Understanding terrorism: challenges, perspectives and issues*, Thousand Oaks, Sage Publications, 2004, 47.

Terroristische aanslagen worden doorgaans gepleegd om politieke veranderingen teweeg te brengen. De terroristen hebben, in tegenstelling tot andere misdadigers, met hun acties een publiek doel voor ogen. Terroristen proberen de bevolking angst aan te jagen of de overheid tot veranderingen te dwingen en via hun ondernomen acties willen zij hun positie in de maatschappij bevestigen en versterken.

2.2.3. De creatie van terreur en propaganda

Dit kenmerk hangt sterk samen met de vereiste dat een terroristisch misdrijf steeds ernstig geweld moet inhouden. Ernstige misdrijven zullen ook sneller ernstige angstgevoelens oproepen bij de burgers. Daarom mag het label terrorisme enkel gekleefd worden op misdrijven die zo'n gevoelens bij de burgers teweegbrengen en niet op misdrijven die een niet zo ernstige indruk achterlaten⁵⁰. Bij terroristische misdrijven is het zo dat de slachtoffers die bij zulke aanslagen worden gemaakt als medium worden gebruikt om zo de aandacht van het grote publiek en van de overheid te trekken. Het doel van terroristische aanslagen is vaak om zichzelf en hun boodschap bij een zo groot mogelijk publiek bekend te maken en deze op hun beurt angst in te boezemen voor wat hen nog te wachten staat⁵¹. Terroristische aanslagen kunnen dus met andere woorden beschouwd worden als een soort van propaganda omdat terroristen met hun terroristische aanslagen hun boodschap trachten te verkopen aan het publiek⁵².

2.3. Definiëring van het terrorisme in het Belgisch recht

De wet betreffende de terroristische misdrijven van 19 december 2003 voert een titel I *ter* in het Strafwetboek in, genaamd “*Terroristische misdrijven*”. In de artikelen 137 – 141 *ter* worden drie nieuwe misdrijven ingevoerd, namelijk: het terroristisch misdrijf, deelname aan een terroristische groep en de hulpverlening aan een terroristische groep. Tenslotte maakt de

⁵⁰ G. MARTIN, *Understanding terrorism: challenges, perspectives and issues*, Thousand Oaks, Sage Publications, 2004, 47.

⁵¹ De massamedia vormen de primaire bron waarmee deze angst verspreid kan worden onder de bevolking. Zo creëren live – beelden van een terroristische aanslag en talrijke herhalingen van deze beelden angst. Deze gevoelens van angst worden vergroot als terroristen zelf via videoboodschappen het woord kunnen richten aan de bevolking. B. PATTYN en J. WOUTERS, *Schokgolven terrorisme en fundamentalisme*, Leuven, Davidsfonds, 2002, 34.

⁵² J. TUMAN, *Communicating terror: The rhetorical dimensions of terrorism*, Thousand Oaks, Sage Publications, 2003, 157.

titel nog melding van handelingen die niet als terroristisch misdrijf beschouwd kunnen worden en het feit dat de fundamentele rechten en vrijheden ook in deze omstandigheden steeds gerespecteerd moeten worden.

2.3.1. Het terroristisch misdrijf: artikelen 137 – 138 Sw.

Artikel 137 Sw.⁵³:

«§ 1. Als terroristisch misdrijf wordt aangemerkt het misdrijf bepaald in de §§ 2 en 3 dat door zijn aard of context een land of een internationale organisatie ernstig kan schaden en opzettelijk gepleegd is met het oogmerk om een bevolking ernstige vrees aan te jagen of om de overheid of een internationale organisatie op onrechtmatige wijze te dwingen tot het verrichten of het zich onthouden van een handeling, of om de politieke, constitutionele, economische of sociale basisstructuren van een land of een internationale organisatie ernstig te ontwrichten of te vernietigen.

§ 2. Als terroristisch misdrijf wordt onder de voorwaarden bepaald in § 1, aangemerkt:

- . 1° het opzettelijk doden of opzettelijk toebrengen van slagen en verwondingen bedoeld in de artikelen 393 tot 404, 405bis, 405ter voor zover er naar de bovengenoemde artikelen wordt verwezen, 409, § 1, eerste lid, en §§ 2 tot 5, 410 voor zover er naar de bovengenoemde artikelen wordt verwezen, 417ter en 417quater;*
- . 2° de gijzelneming bedoeld in artikel 347bis;*
- . 3° de ontvoering bedoeld in de artikelen 428 tot 430 en 434 tot 437;*
- . 4° de grootschalige vernieling of beschadiging bedoeld in de artikelen 521, eerste en derde lid, 522, 523, 525, 526, 550bis, § 3, 3°, in artikel 15 van de Wet van 5 juni 1928 houdende herziening van het Tucht- en Strafwetboek voor de koopvaardij en de zeevisserij, en in artikel 114, § 4, van de Wet van 21 maart 1991 betreffende de hervorming van sommige economische overheidsbedrijven, waardoor mensenlevens in gevaar worden gebracht of aanzienlijke economische schade wordt aangericht;*

⁵³ Art. 3 wet 19 december 2003 betreffende terroristische misdrijven, BS 29 december 2003.

- . 5° *het kapen van vliegtuigen bedoeld in artikel 30, § 1, 2°, van de Wet van 27 juni 1937 houdende herziening van de Wet van 16 november 1919 betreffende de regeling der luchtvaarts;*
 - . 6° *het zich door bedrog, geweld of bedreiging jegens de kapitein meester maken van een schip, bedoeld in artikel 33 van de Wet van 5 juni 1928 houdende herziening van het Tucht- en Strafwetboek voor de koopvaardij en de zeevisserij evenals de daden van piraterij bedoeld in artikel 3 van de Wet van 30 december 2009 betreffende de strijd tegen piraterij op zee;*
 - . 7° *de strafbare feiten bedoeld in het Koninklijk Besluit van 23 september 1958 houdende algemeen reglement betreffende het fabriceren, opslaan, onder zich houden, verkopen, vervoeren en gebruiken van springstoffen, gewijzigd bij het Koninklijk Besluit van 1 februari 2000, en die strafbaar zijn gesteld door de artikelen 5 tot 7 van de Wet van 28 mei 1956 betreffende ontplofbare en voor de deflagratie vatbare stoffen en mengsels en de daarmee geladen tuigen;*
 - 8° *de strafbare feiten bedoeld in de artikelen 510 tot 513, 516 tot 518, 520, 547 tot 549, en in artikel 14 van de Wet van 5 juni 1928 houdende herziening van het Tucht- en Strafwetboek voor de koopvaardij en de zeevisserij, waardoor mensen- levens in gevaar worden gebracht;*
 - 9° *de strafbare feiten bedoeld in de Wet van 8 juni 2006 houdende regeling van economische en individuele activiteiten met wapens;*
 - 10° *de strafbare feiten bedoeld in artikel 2, eerste lid, 2°, van de Wet van 10 juli 1978 houdende goedkeuring van het Verdrag tot verbod van de ontwikkeling, de productie en de aanleg van voorraden van bacteriologische (biologische) en toxinewapens en inzake de vernietiging van deze wapens, opgemaakt te Londen, Moskou en Washington op 10 april 1972;*
 - 11° *de poging, in de zin van de artikelen 51 tot 53, tot het plegen van de in deze paragraaf bedoelde wanbedrijven.*
- § 3. *Als terroristisch misdrijf wordt onder de voorwaarden bepaald in § 1 eveneens aangemerkt:*

- . 1° andere dan in § 2 bedoelde grootschalige vernieling of beschadiging, of het veroorzaken van een overstroming van een infrastructurele voorziening, een vervoerssysteem, een publiek of privaat eigendom, waardoor mensenlevens in gevaar worden gebracht of aanzienlijke economische schade wordt aangericht;
- . 2° het kapen van andere transportmiddelen dan bedoeld in het 5° en 6° van § 2;
- . 3° het vervaardigen, bezitten, verwerven, vervoeren, of leveren van kernwapens of chemische wapens, het gebruik van kernwapens, biologische of chemische wapens, alsmede het verrichten van onderzoek in en het ontwikkelen van chemische wapens;
- . 4° het laten ontsnappen van gevaarlijke stoffen waardoor mensenlevens in gevaar worden gebracht;
- . 5° het verstoren of onderbreken van de toevoer van water, elektriciteit of andere essentiële natuurlijke hulpbronnen waardoor mensenlevens in gevaar worden gebracht;
- . 6° de bedreiging met het plegen van één van de strafbare feiten bedoeld in § 2 of in deze paragraaf.»

Artikel 138 Sw⁵⁴ .:

«§ 1. De straffen voor de misdrijven opgesomd in artikel 137, § 2, worden als volgt vervangen, indien die misdrijven worden aangemerkt als terroristische misdrijven:

- . 1° geldboete, door gevangenisstraf van een jaar tot drie jaar;
- . 2° gevangenisstraf van niet meer dan zes maanden, door gevangenisstraf van niet meer dan drie jaar;
- . 3° gevangenisstraf van niet meer dan een jaar, door gevangenisstraf van niet meer dan drie jaar;
- . 4° gevangenisstraf van niet meer dan drie jaar, door gevangenisstraf van niet meer dan vijf jaar;
- . 5° gevangenisstraf van niet meer dan vijf jaar, door opsluiting van vijf jaar tot tien jaar;

⁵⁴ Art. 4 wet 19 december 2003 betreffende terroristische misdrijven, BS 29 december 2003.

- . 6° opsluiting van vijf jaar tot tien jaar, door opsluiting van tien jaar tot vijftien jaar;
- . 7° opsluiting van tien jaar tot vijftien jaar, door opsluiting van vijftien jaar tot twintig jaar;
- . 8° opsluiting van tien jaar tot twintig jaar door opsluiting van vijftien jaar tot twintig jaar;
- . 9° opsluiting van vijftien jaar tot twintig jaar, door opsluiting van twintig jaar tot dertig jaar;
- . 10° opsluiting van twintig jaar tot dertig jaar, door levenslange opsluiting.

In de in artikel 137, § 2, 11°, bedoelde gevallen wordt het maximum van de op het voltooide misdrijf gestelde straf met een jaar verminderd.

§ 2. De terroristische misdrijven bedoeld in artikel 137, § 3, worden gestraft met:

- . 1° in het geval bedoeld in het 6°, gevangenisstraf van drie maanden tot vijf jaar indien de bedreiging een misdrijf betreft strafbaar met een correctionele straf en opsluiting van vijf tot tien jaar indien de bedreiging een misdrijf betreft strafbaar met een criminele straf;
- . 2° opsluiting van vijftien jaar tot twintig jaar in de gevallen bedoeld in het 1°, 2° en 5°;
- . 3° levenslange opsluiting in de gevallen bedoeld in het 3° en 4°.»

Artikel 137 van het Strafwetboek bevat een definitie van het begrip terroristische misdrijven. Dit is de eerste keer dat er in onze Belgische wetgeving wordt getracht een duidelijke en heldere definitie aan het begrip terroristisch misdrijf te geven. In de eerste paragraaf wordt het opzet van het misdrijf omschreven en in de tweede en derde paragraaf worden de misdrijven omschreven die aan de opzetomschrijving uit paragraaf één voldoen.

Volgens paragraaf één is een terroristisch misdrijf een misdrijf dat aan de volgende voorwaarden moet voldoen⁵⁵: ten eerste, moet er sprake zijn van een opzettelijk misdrijf. Ten tweede, moet het misdrijf begaan worden met de bedoeling een land of een internationale organisatie te schaden, met als oogmerk de bevolking angst aan te jagen of om de overheid of

⁵⁵ A. MASSET, "Terrorisme", *Postal Memorialis* 2013, 18.

internationale organisatie op een onrechtmatige manier te dwingen bepaalde handelingen te verrichten of er zich van te onthouden of om de politieke, constitutionele, economische of sociale basisstructuren van een land of internationale organisatie ernstig te beschadigen of te vernietigen en ten slotte moet het misdrijf deel uitmaken van de limitatieve lijst van misdrijven die in de paragrafen twee en drie zijn opgesomd. In paragraaf één is er dus sprake van een bijzonder opzet om het misdrijf te willen plegen.

Om een misdrijf als een terroristisch misdrijf te beschouwen is het niet alleen vereist dat het misdrijf vanuit een terroristisch oogmerk wordt gepleegd, maar is het ook vereist dat het misdrijf door zijn aard of context een land of een internationale organisatie ernstig zou kunnen schaden. Er moet met andere woorden sprake zijn van een bepaalde graad van ernst om een misdrijf als een terroristisch misdrijf te aanzien. Om deze graad van ernst te kunnen bepalen moet men rekening houden met de aard van het misdrijf en de omstandigheden waarin het misdrijf wordt gepleegd. Het is uiteindelijk de rechter die zal moeten beslissen of deze voorwaarde al dan niet vervuld is. Volgens HAMEEUW is deze voorwaarde te ruim geformuleerd zodat men dit bezwaarlijk kan aanzien als een constitutief bestanddeel van het misdrijf⁵⁶. Volgens de wettekst is het namelijk niet noodzakelijk dat de schade zich effectief voordoet, maar is het voldoende dat het misdrijf de schade zou kunnen veroorzaken. Naar mijn mening is de voorwaarde dat het terroristisch misdrijf schade zou kunnen veroorzaken wel een noodzakelijke voorwaarde. Het misdrijf zal namelijk niet voltrokken zijn wanneer de schade niet kan worden veroorzaakt. Het is uiteindelijk de rechter die moet oordelen of het misdrijf van die aard is dat het de genoemde schade kan veroorzaken.

Toch zijn er op de vereiste van het bijzonder opzet een aantal kritieken gekomen. De meeste kritieken hebben te maken met de vage en ruime bewoordingen waarmee de wetgever het opzetvereiste tracht te formuleren⁵⁷. Wanneer spreekt men bijvoorbeeld van een bevolking? Is dit een groep van mensen die op café zitten of is dit omvangrijker? Wat wordt er bedoeld met vrees bij de bevolking? Hoe wordt dit gemeten? Daarnaast vereist de wet dat het misdrijf ernstige economische, politieke of sociale schade moet verrichten, maar wat is ernstig?

We kunnen concluderen dat de formulering van het begrip terroristisch misdrijf in het artikel 137 Sw. te vaag is, waardoor de rechter een zeer ruime beoordelingsbevoegdheid krijgt.

⁵⁶ V. HAMEEUW, "Strafbaarstelling van terroristische misdrijven: van Europees Kaderbesluit tot het Belgisch Strafwetboek", *T. Strafr.* 2005, 5 – 6.

⁵⁷ F. VANNESTE en F. VERBRUGGEN, "Symboolwet als vaandel van de strijd tegen het terrorisme", *Panopticon* 2004, 83 – 85.

Sommige auteurs vinden dat hierdoor het legaliteitsbeginsel wordt geschonden, maar het Arbitragehof heeft in een zaak in 2005 het tegendeel beslist⁵⁸. Volgens het Hof wordt het legaliteitsbeginsel niet geschonden wanneer de rechter een zekere beoordelingsvrijheid krijgt. Dat klopt, maar we moeten er wel rekening mee houden dat de kwalificatie van bepaalde gedragingen als terroristische gedragingen zeer grote gevolgen met zich meebrengt, zoals onder meer de strafverzwaring en het gebruik maken van bijzondere opsporingsmethoden. Daarom is het voor iedereen belangrijk om tot een duidelijke definitie te komen zodanig dat niemand nog moet twijfelen wat het begrip terrorisme precies inhoudt, want door het gebruik van begrippen zoals ‘ernstig’ of ‘zou kunnen schaden’ zijn we niet beschermd tegen rechterlijke willekeur. Daarenboven worden in deze materie weinig vonnissen geveld, waardoor het voor elke, redelijke persoon niet zo evident is om te weten wat terrorisme nu precies inhoudt.

In paragraaf twee van artikel 137 Sw. wordt een limitatieve lijst opgesomd van misdrijven die in aanmerking komen als terroristisch misdrijf wanneer zij gepaard gaan met een bijzonder oogmerk (vermeld in paragraaf één). Zo worden onder andere het opzettelijk doden of verwonden van mensen, de gijzelneming, de ontvoering, grootschalige vernieling of beschadiging waardoor mensenlevens in gevaar worden gebracht of waardoor aanzienlijke economische schade ontstaat als terroristisch misdrijf beschouwd, rekening houdende met de voorwaarden uit paragraaf één⁵⁹.

In paragraaf drie stelt de wetgever daarnaast nieuwe terroristische misdrijven strafbaar. Het gaat hier onder meer om misdrijven met betrekking tot het gebruik van chemische wapens of kernwapens, het laten ontsnappen van gevaarlijke gassen waardoor mensenlevens in gevaar komen en het onderbreken of verstoren van de toevoer van water of elektriciteit of andere essentiële hulpbronnen waardoor mensenlevens in gevaar worden gebracht⁶⁰.

Tenslotte voorziet artikel 138 Sw. in een strafverzwaring voor misdrijven die als een terroristisch misdrijf worden gekwalificeerd. Voor misdrijven die tot dan toe niet bekend waren, wordt in een criminele straf voorzien⁶¹. De wet moet voorzien in straffen die het

⁵⁸ Arbitragehof 13 juli 2005, nr. 125/2005.

⁵⁹ V. HAMEEUW, “Strafbaarstelling van terroristische misdrijven: van Europees Kaderbesluit tot het Belgisch Strafwetboek”, *T. Strafr.* 2005, 5.

⁶⁰ A. MASSET, “Terrorisme”, *Postal Memorialis* 2013, 18.

⁶¹ V. HAMEEUW, “Strafbaarstelling van terroristische misdrijven: van Europees Kaderbesluit tot het Belgisch Strafwetboek”, *T. Strafr.* 2005, 7.

mogelijk maken om potentiële daders te ontmoedigen om terroristische aanslagen te plegen⁶².

2.3.2. Deelname en hulpverlening aan een terroristische groepering: artikelen 139 – 141 Sw.

Artikel 139 Sw.⁶³:

«Met terroristische groep wordt bedoeld iedere gestructureerde vereniging van meer dan twee personen die sinds enige tijd bestaat en die in onderling overleg optreedt om terroristische misdrijven te plegen, als bedoeld in artikel 137.

Een organisatie waarvan het feitelijk oogmerk uitsluitend politiek, vak organisatorisch, menslievend, levensbeschouwelijk of godsdienstig is of die uitsluitend enig ander rechtmatig oogmerk nastreeft, kan als zodanig niet beschouwd worden als een terroristische groep in de zin van het eerste lid.»

Artikel 140 Sw.⁶⁴:

«§ 1. Iedere persoon die deelneemt aan enige activiteit van een terroristische groep, zij het ook door het verstrekken van gegevens of materiële middelen aan een terroristische groep of door het in enigerlei vorm financieren van enige activiteit van een terroristische groep, terwijl hij weet dat zijn deelname bijdraagt tot het plegen van een misdaad of wanbedrijf door de terroristische groep, wordt gestraft met opsluiting van vijf jaar tot tien jaar en met geldboete van honderd euro tot vijfduizend euro.

§ 2. Iedere leidende persoon van een terroristische groep wordt gestraft met opsluiting van vijftien jaar tot twintig jaar en met geldboete van duizend euro tot tweehonderd- duizend euro.»

⁶² Wetsvoorstel (P. COCRIAMONT) tot wijziging van artikel 138 van het Strafwetboek met het oog op een strengere bestraffing van terroristische misdrijven, *Parl. St.* Kamer 2006 – 07, nr. 51 – 2735/001.

⁶³ Art. 5 wet 19 december 2003 betreffende terroristische misdrijven, *BS* 29 december 2003.

⁶⁴ Art. 6 wet 19 december 2003 betreffende terroristische misdrijven, *BS* 29 december 2003.

Artikel 140 bis Sw:

«Onverminderd de toepassing van artikel 140 wordt iedere persoon die een boodschap verspreidt of anderszins publiekelijk ter beschikking stelt met het oogmerk aan te zetten tot het plegen van één van de in artikel 137 bedoelde misdrijven, met uitzondering van het in artikel 137, § 3, 6°, bedoelde misdrijf, gestraft met opsluiting van vijf jaar tot tien jaar en met een geldboete van honderd euro tot vijfduizend euro, wanneer dergelijk gedrag, ongeacht of het al dan niet rechtstreeks aanstuurt op het plegen van terroristische misdrijven, het risico oplevert dat één of meer van deze misdrijven mogelijk wordt gepleegd.»

Artikel 140 ter Sw:

«Onverminderd de toepassing van artikel 140 wordt iedere persoon die een andere persoon werft voor het plegen van een van de in artikel 137 of in artikel 140 bedoelde misdrijven, met uitzondering van het in artikel 137, § 3, 6°, bedoelde misdrijf, gestraft met opsluiting van vijf jaar tot tien jaar en met een geldboete van honderd euro tot vijfduizend euro.»

Artikl 140 quater Sw.:

«Onverminderd de toepassing van artikel 140 wordt iedere persoon die onderrichtingen geeft of een opleiding verschaft voor de vervaardiging of het gebruik van explosieven, vuurwapens of andere wapens of schadelijke of gevaarlijke stoffen, dan wel voor andere specifieke methoden en technieken met het oog op het plegen van een van de in artikel 137 bedoelde misdrijven, met uitzondering van het in artikel 137, § 3, 6°, bedoelde misdrijf, gestraft met opsluiting van vijf jaar tot tien jaar en met een geldboete van honderd euro tot vijfduizend euro.»

Artikel 140 quinquies Sw.:

«Onverminderd de toepassing van artikel 140 wordt iedere persoon die zich in België of in het buitenland onderrichtingen doet geven of aldaar een opleiding volgt die worden bedoeld in artikel 140quater met het oog op het plegen van een van de in artikel 137 bedoelde

misdrijven, met uitzondering van het in artikel 137, § 3, 6°, bedoelde misdrijf, gestraft met opsluiting van vijf jaar tot tien jaar en met een geldboete van honderd euro tot vijfduizend euro.»

Artikel 141 Sw.⁶⁵:

«Iedere persoon die, behalve in de gevallen bedoeld in artikel 140, materiële middelen verstrekt, daaronder begrepen financiële hulp, met het oog op het plegen van een terroristisch misdrijf bedoeld in artikel 137, wordt gestraft met opsluiting van vijf jaar tot tien jaar en met geldboete van honderd euro tot vijfduizend euro.»

De artikelen 139 en 140 van het Strafwetboek geven een definitie aan het begrip terroristische groepering en de personen die er deel van uitmaken.

Een terroristische groepering wordt gedefinieerd als een gestructureerde vereniging die uit meer dan twee personen bestaat, met de bedoeling om terroristische misdrijven, als omschreven in artikel 137 van het Strafwetboek, te plegen. Echter worden verenigingen waarvan het oogmerk uitsluitend politiek, menslevend, levensbeschouwelijk of godsdienstig is, of enige andere organisatie die uitsluitend rechtmatige doelen nastreven, niet aanzien als een terroristische groepering als bedoeld in het eerst lid van artikel 139 Sw.

Een terroristische groep is met andere woorden een vereniging die bestaat uit een bepaald soort misdadigers. Een terroristische groep is iets anders dan een criminele organisatie, aangezien een criminele organisatie er voornamelijk op gericht is via onwettige middelen vermogensvoordelen te bekomen (zie *infra*)⁶⁶.

In artikel 140 van het Strafwetboek wordt een onderscheid gemaakt tussen de personen die deelnemen aan de activiteiten van een terroristische groep en de persoon die een terroristische groepering leidt.

⁶⁵ Art. 7 wet 19 december 2003 betreffende terroristische misdrijven, BS 29 december 2003.

⁶⁶ De criminele organisatie wordt uitvoerig besproken in deel 4.2.

Een persoon kan als leider van een terroristische groep gekwalificeerd worden, indien ten eerste vaststaat dat er sprake is van een terroristische groep en ten tweede, dat de persoon zich zodanig profileert dat hij als leider van de terroristisch groep wordt aanzien⁶⁷.

Uiteraard wordt de leider van een terroristische groep met strengere straffen bestraft dan de persoon die “louter” deelneemt aan de activiteiten van zo'n groepering. De persoon die materiële en financiële hulp verschaft aan een terroristische groep wordt eveneens beschouwd als een deelnemer en wordt dan ook met dezelfde straffen bestraft⁶⁸.

De wet van 18 februari 2013⁶⁹ heeft een artikel 140 *bis* Sw. ingevoerd. Dit artikel houdt in dat elke persoon die in het openbaar een boodschap verspreid met het doel aan te zetten tot het plegen van een terroristisch misdrijf gestraft moet worden⁷⁰, wanneer zodanig gedrag het risico oplevert dat een of meer van dergelijke misdrijven worden gepleegd, ongeacht of de persoon al dan niet rechtstreeks aanstuurt tot het plegen van een van de misdrijven genoemd in artikel 137 Sw⁷¹.

2.3.3. Uitzonderingsgevallen: artikel 141 *bis* Sw.

Artikel 141 *bis* Sw.⁷²:

«Deze titel is niet van toepassing op handelingen van strijdkrachten tijdens een gewapend conflict als gedefinieerd in en onderworpen aan het internationaal humanitair recht, noch op de handelingen van de strijdkrachten van een Staat in het kader van de uitoefening van hun officiële taken, voor zover die handelingen onderworpen zijn aan andere bepalingen van internationaal recht.»

In artikel 141 *bis* Sw. wordt uitdrukkelijk melding gemaakt dat deze titel niet van toepassing is in het kader van een gewapend conflict, noch op handelingen van de strijdkrachten van een staat indien zij hun officiële taken uitoefenen én voor zover deze handelingen onderworpen zijn aan de bepalingen van het internationaal recht. Zo zal er met andere woorden geen sprake

⁶⁷ Cass. 24 juni 2008, AR C.08.0408.N.

⁶⁸ Art. 141 Sw.

⁶⁹ Naar aanleiding van de commotie rond Sharia4Belgium.

⁷⁰ Wetsvoorstel (D. DUCARME) tot beteugeling van de verheerlijking van terrorisme, in het openbaar en op het internet, Parl. St. Kamer 2015 – 2016, nr. 54 – 1467/001.

⁷¹ A. MASSET, “Terrorisme”, *Postal Memorialis* 2013, 19.

⁷² Art. 8 wet 19 december 2003 betreffende terroristische misdrijven, BS 29 december 2003.

zijn van een terroristisch misdrijf indien het leger moet optreden in oorlogstijden⁷³.

2.3.4. Bescherming van de fundamentele rechten en vrijheden: artikel 141 ter Sw.

Artikel 141 ter Sw.⁷⁴:

«Geen enkele bepaling uit deze titel kan worden gelezen in die zin dat zij een niet verantwoorde beperking of belemmering beoogt van rechten of fundamentele vrijheden, zoals het stakingsrecht, de vrijheid van vergadering en vereniging, waaronder het recht om, voor de verdediging van de eigen belangen, samen met anderen vakbonden op te richten dan wel zich erbij aan te sluiten, evenals het daarmee samenhangende recht van betoging, de vrijheid van meningsuiting, in het bijzonder de vrijheid van drukpers en de vrijheid van meningsuiting in andere media, en zoals onder meer verankerd in de artikelen 8 tot 11 van het Europees Verdrag tot bescherming van de rechten van de mens en de fundamentele vrijheden.»

Met dit artikel heeft de wetgever tot doel om misbruik inzake de bestrafing van terrorisme te voorkomen⁷⁵. Geen enkele bepaling uit deze titel vormt een vrijgeleide om de fundamentele rechten en vrijheden van een verdachte of een veroordeelde in verband met terroristische misdrijven op een verantwoorde manier te beperken of te belemmeren. Dit artikel wil de gevolgen van een te ruime definiëring van het begrip terrorisme beperken. De rechter moet trachten te voorkomen dat hij te snel het label terrorisme op een bepaald misdrijf plakt. Hij moet een beslissing nemen, rekening houdend met de fundamentele rechten en vrijheden⁷⁶.

⁷³ A. MASSET, “Terrorisme”, *Postal Memorialis* 2013, 20.

⁷⁴ Art. 9 wet 19 december 2003 betreffende terroristische misdrijven, *BS* 29 december 2003.

⁷⁵ Verslag over het wetsontwerp betreffende terroristische misdrijven, *Parl. St. Kamer*, 2003 – 04, nr. 51 - 0258/004.

⁷⁶ V. HAMEEUW, “Strafbaarstelling van terroristische misdrijven: van Europees Kaderbesluit tot het Belgisch Strafwetboek”, *T. Strafr.* 2005, 7.

3.0. EVOLUTIE IN DE WETGEVING MET BETREKKING TOT HET TERRORISME

Tot en met het jaar 2003 is de Belgische wetgever zeer voorzichtig geweest met zijn pogingen om het begrip terrorisme te definiëren. Er werd pas een echte terminologische en juridische voortuitgang geboekt met de wet van 19 december 2003 betreffende terroristische misdrijven. Die wet heeft rechtstreeks in het Strafwetboek een aantal bepalingen inzake terroristische misdrijven opgenomen, met als doel de daden van terrorisme te bestrijden. Hieronder volgt een korte bespreking van de verschillende wetten inzake het terrorisme die geleid hebben tot de wetgeving zoals ze de dag van vandaag is.

3.1. Het Europees verdrag tot bestrijding van het terrorisme van 27 januari 1977⁷⁷

Reeds voor de aanslagen van 11 september 2001 werden geregeld initiatieven genomen om de strijd tegen het terrorisme op te voeren. Zowel de Verenigde Naties⁷⁸ als de Raad van Europa en de Europese Unie hebben voor dit tijdperk inspanningen geleverd om het terrorisme te bestrijden.

Het Europees Antiterrorismeverdrag⁷⁹ is een verdrag dat tot stand kwam in de schoot van de Raad van Europa. Het verdrag is een reactie op het alsmear groeiende aantal terroristische aanslagen in Europa in die periode en kan georiënteerd worden in het licht van een aantal niet – bindende resoluties die door de Raadgevende Vergadering van de Raad van Europa als door het Comité van Ministers werden geformuleerd.

Belangrijk om te benadrukken is dat het Antiterrorismeverdrag geen algemeen verdrag ter bestrijding van het terrorisme is. De opstellers van het verdrag hebben nooit de bedoeling gehad om een eensluidende definitie in het leven te roepen van het terrorisme. De terughoudendheid van de Europese wetgever verklaart wellicht het succes van dit verdrag. Het is pas met het Internationaal Verdrag van 9 december 1999 ter bestrijding van de

⁷⁷ Het Europees verdrag tot bestrijding van het terrorisme van 27 januari 1977.

⁷⁸ In dit hoofdstuk beperk ik mij tot het Belgisch en Europees niveau. Op de initiatieven van de Verenigde Naties wordt niet verder ingegaan.

⁷⁹ Dit verdrag wordt uitvoerig besproken in deel 4.2.

financiering van terrorisme dat men tot een algemene definitie van het terrorisme zou komen⁸⁰.

Het Europees Antiterrorismeverdrag is één van de verdragen die gesteund is op het principe van *aut dedere aut judicare*⁸¹. Deze clause houdt in dat een staat verplicht is zijn jurisdictie vast te stellen ten aanzien van een persoon over wie ernstige aanwijzingen bestaan dat hij zich schuldig heeft gemaakt aan het plegen van een misdrijf en die aanwezig is op het grondgebied van een staat en voor zover de staat de verdachte niet uitlevert aan een andere staat. Een dergelijk principe vereist ten eerste dat het recht van de staat de uitoefening van de territoriale rechtsmacht toestaat. Het *aut dedere aut judicare* beginsel houdt een verplichting in voor de staten om elke persoon die verdacht wordt van een misdrijf binnen hun rechtsmacht te vervolgen, dan wel uit te leveren. Indien een staat de verdachte persoon niet wenst uit te leveren, moet hij zelf de persoon vervolgen of althans de noodzakelijke maatregelen nemen om zijn jurisdictie uit te oefenen⁸². Het *aut dedere aut judicare* principe is geen algemene internationaalrechtelijke verplichting die van toepassing is op elk verdrag, maar het is een specifieke verdragsclausule die van toepassing is op specifieke misdrijven. Dit wil dus zeggen dat staten die geen partij zijn bij een verdrag dat toepassing maakt van het *aut dedere aut judicare* beginsel, niet gebonden zijn door dit beginsel⁸³.

Het Europees Antiterrorismeverdrag heeft tot gevolg dat voor bepaalde misdrijven de uitleveringsexceptie niet meer kan worden ingeroepen. Het betreft misdrijven met een sterke internationale dimensie en die wegens de gehanteerde methode of middelen dermate ernstig zijn dat men ze niet meer als politiek misdrijf kan beschouwen ten einde de uitlevering voor die misdrijven tegen te houden⁸⁴.

De verdragsstaten hebben dus met andere woorden voor de misdrijven bedoeld in artikel 1 van het verdrag de uitleveringsexceptie wegens politieke misdrijven uitgesloten. Zij kunnen de uitlevering van de daders van deze specifieke misdrijven niet meer weigeren.

⁸⁰ J. LECLERCQ, “Beschouwingen bij enkele bepalingen van internationaal recht betreffende de strijd tegen het terrorisme (eerste deel)”, *RW* 2009 – 10, 782 – 785.

⁸¹ S. DEWULF, *Handboek uitleveringsrecht*, Antwerpen, Intersentia, 2013, 14.

⁸² C. RYNGAERT, “De toepassing van het beginsel *aut dedere aut judicare* in de Belgische rechtsorde”, *T.Strafr* 2008, 347.

⁸³ S. DEWULF, noot onder Cass. 18 september 2007, *NC* 2008, 66 – 71.

⁸⁴ J. LECLERCQ, “Beschouwingen bij enkele bepalingen van internationaal recht betreffende de strijd tegen het terrorisme (eerste deel)”, *RW* 2009 – 10, 785 – 786.

Het Europees Verdrag gaat aan zijn doel voorbij, aangezien het niet strekt tot bestraffing van terrorisme *an sich*. Het verdrag strekt ertoe de uitzondering op de uitlevering die voordien van toepassing was, uit te sluiten of de uitsluiting ervan mogelijk te maken, wanneer wordt geoordeeld dat de daad van terrorisme werd begaan vanuit politiek oogmerk. Dit verdrag heeft met andere woorden enkel en alleen betrekking op de uitlevering van een persoon die van een terroristische daad wordt verdacht⁸⁵. Daarnaast wordt de verplichte uitzondering op de uitleveringsexceptie wegens politieke misdrijven in belangrijke mate uitgehold, aangezien de verdragsstaten de mogelijkheid hebben om voorbehouden te formuleren⁸⁶.

3.2. De wet van 2 september 1985 houdende goedkeuring van het Europees Verdrag van 27 januari 1977 tot bestrijding van terrorisme⁸⁷

De wet van 2 september 1985 keurt het Europees Verdrag van 27 januari 1977 tot bestrijding van het terrorisme goed. De Belgische Strafwet is van toepassing op de misdrijven die bepaald zijn in het Europees Antiterrorismeverdrag. De wet en het verdrag bevatten enkel en alleen een omschrijving van vijf strafrechtelijke kwalificaties die worden omschreven in het verdrag, maar geen omschrijving van het terrorisme als dusdanig⁸⁸.

3.3. De wet van 11 januari 1993 tot voorkoming van het gebruik van het financiële stelsel voor het witwassen van geld en de financiering van terrorisme⁸⁹

De wet van 11 januari 1993 legde een aantal verplichtingen op aan de financiële tussenpersonen. Zo wordt onder meer bepaald in artikel 3§2 dat de herkomst van geld illegaal is, wanneer deze voortkomen uit het plegen van bepaald misdrijven, waaronder het misdrijf in verband met terrorisme. Ook in deze wet wordt nergens omschreven welke betekenis de wetgever nu exact aan het begrip terrorisme wil geven⁹⁰.

⁸⁵ A. MASSET, “Terrorisme”, *Postal Memorialis* 2013, 6.

⁸⁶ J. LECLERCQ, “Beschouwingen bij enkele bepalingen van internationaal recht betreffende de strijd tegen het terrorisme (eerste deel)”, *RW* 2009 – 10, 787.

⁸⁷ Wet van 2 september 1985 houdende goedkeuring van het Europees Verdrag van 27 januari 1977 tot bestrijding van terrorisme, *BS* 5 februari 1986.

⁸⁸ Cass. 27 juni 2006, *T Strafr.* 2006, 340 (uittreksel).

⁸⁹ Wet van 11 januari 1993 tot voorkoming van het gebruik van het financiële stelsel voor het witwassen van geld en de financiering van terrorisme, *BS* 9 februari 1993.

⁹⁰ A. MASSET, “Terrorisme”, *Postal Memorialis* 2013, 7.

De wet van 11 januari 1993 werd gewijzigd door de wet van 12 januari 2004 en de wet van 18 januari 2010. Deze wijzigingen trachten een antwoord te bieden op de ontwikkelingen die zich de afgelopen twintig jaar hebben voorgedaan. De strijd tegen het terrorisme en de georganiseerde misdaad is namelijk een van de topprioriteiten van de Belgische regering geworden⁹¹. Deze wetten strekken zich ertoe om de preventieve regeling inzake het witwassen in verband met de financiering van terrorisme te versterken. Daarnaast heeft de Wet van 18 januari 2010 een omschrijving van het terrorisme met zich meegebracht. Artikel 5 §2 bepaalt: *«Voor de toepassing van deze wet wordt onder de financiering van terrorisme verstaan: de verstrekking of verzameling van fondsen, op welke wijze ook, rechtstreeks of onrechtstreeks, met de bedoeling of wetende dat deze geheel of gedeeltelijk zullen worden gebruikt door een terrorist of een terroristische organisatie of voor het plegen van een of meerdere terroristische daden»* Hierbij wordt niet gerefereerd naar de misdrijven die opgesomd zijn in het Strafwetboek, maar tracht de wetgever te verwijzen naar criminaliteitsvormen die volgens hun ruime en gebruikelijke betekenis worden gehanteerd⁹².

3.4. De organieke wet van 30 november 1998 houdende regeling van de inlichtingen – en veiligheidsdiensten⁹³

De wet op de inlichtingen – en veiligheidsdiensten is er voornamelijk gekomen omwille van de Dutroux – affaire. Dit schandaal heeft ervoor gezorgd dat de hervorming van de politie en het wetsontwerp betreffende de inlichtingen – en veiligheidsdiensten in een snel tempo werden doorgevoerd⁹⁴.

Deze wet betekende een belangrijke vooruitgang voor het Belgisch recht inzake terrorisme. Artikel 8 van de Organieke Wet omschrijft het terrorisme als *«het gebruik van geweld tegen personen of materiële belangen om ideologische of politieke redenen met het doel zijn doelstellingen door middel van terreur, intimidatie of bedreigingen te bereiken»*

⁹¹ C. GRIJSEELS, “De verplichtingen van de notarissen in de strijd tegen het witwassen van geld en de financiering van terrorisme”, *Not. Fisc. M.* 2006, afl. 1, 1 - 18.

⁹² G. GOVAERTS, “Enkele aandachtspunten inzake de anno 2010 gewijzigde preventieve witwaswet en de impact hiervan voor het notariaat”, *Notariaat* 2010, nr. 18, 1-7.

⁹³ Organieke wet van 30 november 1998 houdende regeling van de inlichtingen – en veiligheidsdiensten. *BS* 18 december 1998.

⁹⁴ J. VANDERBORGHT en B. VANGEEBERGEN, “De wet op de bijzondere inlichtingenmethoden: ‘la clé de voute’ van de wettelijke omkadering voor de inlichtingendiensten?”, *De orde van de dag* 2011, afl. 56, 8.

Het duurde echter nog tot 2010 vooraleer de bevoegdheden van de diensten een specifieke wettelijke basis kregen. Om een verdere intense samenwerking te garanderen heeft de Wet van 10 juli 2006 betreffende de analyse van de dreiging een coördinatieorgaan voor de dreigingsanalyse (OCAD) opgericht⁹⁵.

3.5. De wet van 21 juni 2001 tot wijziging van verscheidene bepalingen inzake het federaal parket⁹⁶

De wet van 21 juni 2001 verleent het federaal parket de bevoegdheid om de strafvordering uit te oefenen in het kader van een terroristisch misdrijf. Artikel 144 *ter* van het Gerechtelijk Wetboek werd ingevoerd door artikel 7 van de wet van 21 juni 2001. Dit artikel verleent de bevoegdheid aan het federaal parket om de strafvordering uit te oefenen ten aanzien van misdrijven die gepleegd worden met het gebruik van geweld hetzij tegen personen, hetzij tegen materiële belangen, om ideologische of politieke redenen met het oogmerk zijn doelstellingen door middel van terreur, intimidatie of bedreigingen te bereiken⁹⁷.

Artikel 144 *ter* van het Gerechtelijk Wetboek geeft dus duidelijk de terroristische misdrijven aan. De bevoegdheid van het federaal parket is gebaseerd op een veiligheids criterium. In het Gerechtelijk Wetboek werd bijgevolg een omschrijving van het terrorisme ingevoerd. Dit begrip is echter moeizaam te vatten, wat de kritische opmerking van de Raad Van State benadrukt⁹⁸. Volgens de Raad van State is er sprake van een zeer ruime en onnauwkeurige formulering van het veiligheids criterium en het geografisch criterium, waardoor niet met honderd procent zekerheid vast te stellen is voor welke misdrijven de strafvordering door de federale procureur kunnen worden uitgeoefend⁹⁹. Hierbij kan worden opgemerkt dat deze criteria echter nog kunnen worden verfijnd door de richtlijnen van de minister van Justitie, die overeenkomstig artikel 143 *ter* Gerechtelijk Wetboek worden uitgevaardigd¹⁰⁰.

⁹⁵ J. VANDERBORGHT en B. VANGEEBERGEN, “De wet op de bijzondere inlichtingenmethoden: ‘la clé de voute’ van de wettelijke omkadering voor de inlichtingendiensten?”, *De orde van de dag* 2011, afl. 56, 8.

⁹⁶ Wet van 21 juni 2001 tot wijziging van verscheidene bepalingen inzake het federal parket, BS 20 juli 2001.

⁹⁷ D. VAN DAELE en R. VERSTRAETEN, “Het federaal parket: een commentaar bij de wet van 21 juni 2001 tot wijziging van verscheidene bepalingen inzake het federaal parket”, *RW* 2002, 763.

⁹⁸ A. MASSET, “Terrorisme”, *Postal Memorialis* 2013, 8.

⁹⁹ Wetsvoorstel inzake het federaal parket. Advies van de Raad van State, *Parl. St. Kamer* 2000-01, nr. 0897/002,13.

¹⁰⁰ D. VAN DAELE en R. VERSTRAETEN, “Het federaal parket: een commentaar bij de wet van 21 juni 2001 tot wijziging van verscheidene bepalingen inzake het federaal parket”, *RW* 2002, 764.

3.6. Het kaderbesluit van 13 juni 2002 van de Raad van de Europese Unie inzake terrorismebestrijding¹⁰¹

3.6.1. De impact van 11 september 2001

De aanslagen van 11 september 2001 vormen een keerpunt in de geschiedenis betreffende de strijd tegen het terrorisme. De aanslagen op het World Trade Center en op het Pentagon hebben voor een wereldwijde schokgolf gezorgd en voor een versnelling binnen de Europese Unie om het terrorisme op wereldwijd niveau aan te pakken. Voor de aanslagen was Europa al een geruime tijd bezig om de strijd tegen het internationale terrorisme uit te breiden, maar na “*nine eleven*” worden we overspoeld met wetgeving om het terrorisme op Europees niveau aan te pakken.

Zowel de Raad van Europa als de Europese Unie hebben tal van initiatieven genomen om de strijd tegen het terrorisme op te voeren:

De inspanningen die de Raad van Europa heeft gedaan in het kader van de strijd tegen het terrorisme is niet beperkt gebleven tot het Europees Antiterrorismeverdrag (zie *supra*). De Raad heeft zich vooral gefocust op de bescherming van de mensenrechten tijdens de terreurbestrijding. Zo werden in 2002 een aantal richtlijnen vastgelegd voor de bescherming van de mensenrechten en de strijd tegen het terrorisme¹⁰².

In 2005 heeft de Raad twee verdragen opgesteld. Het Verdrag van Warschau van 16 mei 2005 voor de preventie van het terrorisme en het Verdrag van Warschau van 16 mei 2005 inzake het witwassen, opsporen, de inbeslagname en de confiscatie van vermogensvoordelen van criminaliteit en de financiering van terrorisme. Het verdrag inzake de preventie van het terrorisme heeft tot doel de inspanningen van de lidstaten van de Raad van Europa in de preventie van het terrorisme te versterken. Het verdrag betreffende het witwassen, opsporen, inbeslagname en de confiscatie van vermogensvoordelen van criminaliteit en de financiering van het terrorisme beoogt het verdrag van 8 november 1990 inzake het witwassen, de opsporing, de inbeslagneming en de confiscatie van de opbrengsten van misdrijven te

¹⁰¹ Kaderbesluit 2002/475/JBZ van de Raad van 13 juni 2002 inzake terrorismebestrijding.

¹⁰² J. WOUTERS en F. NAERT, “De aanpak van internationaal terrorisme in de VS en Europa”, <http://www.law.kuleuven.ac.be/iir/nl/opinies/FNJWterrorNIParl.pdf>, consultatie 3 maart 2017.

wijzigen, omdat men zich ervan vergewiste dat terrorisme niet louter en alleen meer gefinancierd wordt door witwassen, maar ook door andere wettige handelingen¹⁰³.

Daarnaast heeft de Raad van Europa ook nog een comité van experts inzake terrorisme opgericht, met de bedoeling om het comité van ministers advies te geven over materies nopens het terrorisme; Ten slotte heeft de Raad nog tal van aanbevelingen uitgewerkt die onder meer betrekking hebben op speciale onderzoekstechnieken en de bescherming van personen die meewerken met justitie¹⁰⁴.

Ten gevolge van de aanslagen op de WTC torens en het Pentagon wou de Europese Unie een nieuwe impuls geven aan de strijd tegen het terrorisme. Hoewel verschillende lidstaten al in het verleden met terreur werden geconfronteerd, is de vraag naar een gemeenschappelijk beleid inzake terrorismebestrijding sterk toegenomen na de aanslagen op 11 september 2001¹⁰⁵. Op 21 september 2001 kondigt de Europese Raad aan dat de bestrijding van het terrorisme een prioritaire doelstelling is van de Europese Unie. De EU wil met haar strategie ter bestrijding van het terrorisme verschillende concrete doelstellingen bereiken: zo wil het voorkomen dat mensen zich laten verleiden tot het plegen van terroristische daden, wil het aanslagen voorkomen, de Europese burgers beschermen in geval van een aanslag, een adequaat vervolgings – en bestraffingsbeleid oprichten door onder meer een coördinatie van politie, justitie en inlichtingendiensten en bereid zijn om de gevolgen van een terroristische aanslag op te vangen¹⁰⁶.

Deze antiterrorreupolitiek heeft een aantal belangrijk resultaten opgeleverd: Het Kaderbesluit betreffende het Europees aanhoudingsmandaat¹⁰⁷, in dit Kaderbesluit wordt de uitlevering vervangen door een systeem van ter beschikking stellen met het oog op het efficiënter vervolgen en uitvoeren van strafrechtelijke beslissingen. Dit besluit heeft tot gevolg dat twee fundamentele basisprincipes, namelijk de dubbele strafbaarstelling en het specialiteitsbeginsel, waarop de uitlevering gesteund is, zullen verdwijnen¹⁰⁸; Er wordt een

¹⁰³ J.F. LECLERCQ, “Beschouwingen bij enkele bepalingen van het internationaal recht betreffende de strijd tegen het terrorisme (slot)”, *RW* 2009 – 10, 818 – 820.

¹⁰⁴ *Ibid.*, 818.

¹⁰⁵ S. BRUNN, *11 September and its aftermath The geopolitics of terror*, London, Frank Cass, 2004, 1 – 15.

¹⁰⁶ D. STERCKX, I. RYCKBOST, T. DELVA, A. VAN BOSSUYT, A. VERMEERSCH, “Het extern beleid van de Europese Unie”, *zo werkt Europa na Lissabon*, 466.

¹⁰⁷ Kaderbesluit 2002/584/JBZ van de Raad van 13 juni 2002 betreffende het Europees aanhoudingsbevel en de procedures van overlevering tussen de lidstaten.

¹⁰⁸ R. JESPERS, “Europese antiterrorreumaatregelen bedreigen fundamentele rechten”, *Juristenkrant* 2001, nr. 39, 3.

lijst¹⁰⁹ opgesteld van personen en terroristische organisaties waarop de bevrozing van tegoeden en activa van toepassing is. Op deze lijsten worden namen van personen bijgehouden die van terroristische activiteiten verdacht worden. Sommige lijsten gaan echter verder dan het louter identificeren van verdachten. Zo zijn er een aantal lijsten die personen eveneens aan een sanctieregime proberen te onderwerpen. Het opnemen van vermoedelijke terroristen in zulke lijsten en het opleggen van sancties lijkt evenwel in strijd te zijn met fundamentele rechten en vrijheden¹¹⁰; Samenwerking bewerkstelligen tussen gespecialiseerde opsporings- en vervolgingsdiensten; Het Kaderbesluit inzake terrorismebestrijding (zie *infra*)¹¹¹; En ten slotte wordt in 2004 het Haags programma tot stand gebracht, waarin het Europees beleid voor de komende vijf jaar wordt bekendgemaakt. Dit beleid omvat 10 prioriteiten, waaronder terrorisme¹¹².

3.6.2. Het kaderbesluit van 13 juni 2002 inzake terrorismebestrijding

Het Kaderbesluit inzake terrorismebestrijding kan als het ware beschouwd worden als een gevolg van de aanslagen van 11 september 2001. Dit besluit werd namelijk in een recordtempo aangenomen door alle lidstaten, wat zonder de aanslagen niet het geval zou geweest zijn¹¹³.

Het kaderbesluit zet drie belangrijke doelstellingen centraal¹¹⁴. Ten eerste wil het een stevige juridische houvast bieden om de vervolging van terroristische misdrijven efficiënt en effectief te kunnen aanpakken door de definiëring van het begrip *an sich*. Het eerste artikel specificeert het bijzonder opzet waaraan terroristische misdrijven moeten voldoen en somt ter verduidelijking een limitatief aantal concrete misdrijven op waarbij dat bijzonder opzet aanwezig moet zijn.

Een andere doelstelling van het Kaderbesluit is de specifieke definiëring van een terroristische

¹⁰⁹ P. DE HERT en K. WEIS, “Europese terrorismelijsten: Beperkte rechtsbescherming”, *NJW*, 2009, nr. 199, 242 – 259.

¹¹⁰ D. PACQUEE en S. DEWULF, “Terrorismelijsten inzichten van het Gerecht van Eerste Aanleg”, *NJW* 2006, nr. 148, 678.

¹¹¹ V. HAMEEUW, “Strafbaarstelling van terroristische misdrijven: van Europees Kaderbesluit tot het Belgisch Strafwetboek”, *T. Strafr.* 2005, 2 -3.

¹¹² J.F. LECLERCQ, “Beschouwingen bij enkele bepalingen van het internationaal recht betreffende de strijd tegen het terrorisme (slot)”, *RW* 2009 – 10, 830.

¹¹³ *Ibid.*, 831.

¹¹⁴ V. HAMEEUW, “Strafbaarstelling van terroristische misdrijven: van Europees Kaderbesluit tot het Belgisch Strafwetboek”, *T. Strafr.* 2005, 3.

groep en de strafbaarstelling van de personen welke deelnemen aan activiteiten van een terroristische groep. De persoon die deelneemt aan de activiteit van een terroristische groep moet zich er uiteraard bewust van zijn dat zijn actie een bijdrage levert voor de terroristische groepering waardoor hij beseft dat hij op basis van deze bijdrage gestraft kan worden.

Ten derde wil het Kaderbesluit ook voorbereidende misdrijven, die verband houden met het terrorisme kunnen bestraffen. Gekwalificeerde diefstal, afpersing, valsheid in geschrifte, uitlokking, medeplichtigheid, ... kunnen onder meer beschouwd worden als voorbereidende misdrijven inzake het terrorisme. Zij worden allemaal samengebracht onder de categorie ‘strafbare feiten in verband met terroristische activiteiten’¹¹⁵.

In het oorspronkelijke Kaderbesluit heeft de Europese wetgever ook aandacht voor de balans tussen de efficiënte strijd tegen terreur en het eerbiedigen van de mensenrechten. Artikel 1, lid 2 bepaalt namelijk dat de bepalingen vervat in het Kaderbesluit niet tot gevolg kunnen hebben dat de grondrechten en de fundamentele rechten en vrijheden worden aangetast¹¹⁶. Omwille van het feit dat men het begrip terrorisme heeft uitgebreid naar de aanwerving en training van terroristen, evenals het publiekelijk uitlokken of aanzetten tot het plegen van terroristische misdrijven, is men zeer ver verwijderd van het begrip terrorisme *an sich*. Natuurlijk kan deze uitbreiding gerechtvaardigd worden en is deze noodzakelijk, maar hierdoor beweegt men zich in een grijze en delicate zone. De lijn tussen het uiten van kritiek op een bepaald deel van de bevolking of de maatschappij en het publiekelijk uitlokken van terroristische misdrijven is namelijk niet altijd even duidelijk te trekken¹¹⁷.

Daarnaast zijn de lidstaten verplicht de nodige maatregelen te nemen opdat rechtspersonen ook voor dergelijke misdrijven aansprakelijk gesteld kunnen worden. Sancties die eventueel aan een rechtspersoon opgelegd kunnen worden, zijn bijvoorbeeld: een geldboete, tijdelijke of blijvende uitsluiting van commerciële activiteiten en de ontbinding van de rechtspersoon¹¹⁸.

Tenslotte voorziet het Kaderbesluit in de uitbreiding van de extraterritoriale rechtsmacht van de lidstaten inzake terroristische misdrijven. Hierin staat de erkenning van een Europese strafrechtelijke rechtsruimte centraal. Zo kunnen de lidstaten efficiënt hun bevoegdheden

¹¹⁵ S. DEWULF, “Een strafrechtelijk offensief van de Europese Unie. Overzicht van nieuwe regelgevende en jurisprudentiële munitie voor het Europees strafrecht”, *NC* 2009, 161 – 162.

¹¹⁶ Art. 1 Kaderbesluit van de Raad van Europa van 13 juni 2002 inzake terrorismebestrijding.

¹¹⁷ S. DEWULF, “Een strafrechtelijk offensief van de Europese Unie. Overzicht van nieuwe regelgevende en jurisprudentiële munitie voor het Europees strafrecht”, *NC* 2009, 161 – 162.

¹¹⁸ Art. 7 en 8 Kaderbesluit van de Raad van Europa van 13 juni 2002 inzake terrorismebestrijding.

inzake terroristische misdrijven uitbreiden¹¹⁹.

3.7. De wet van 19 december 2003 betreffende terroristische misdrijven¹²⁰

3.7.1. Algemeen

De wet van 19 december 2003¹²¹, ook wel de antiterrorismewet genoemd, is er gekomen onder internationale druk. Het Europees Kaderbesluit van 13 juni 2002 verplichtte de Europese lidstaten om hun nationaal recht in overeenstemming te brengen met het Europees recht inzake terrorisme. Verschillende Europese landen hadden al lang voor het Kaderbesluit een wet betreffende de aanpak van het terrorisme, maar België heeft tot de uitvoering van dit besluit gewacht om een antiterrorismewet aan te nemen.

De wet betreffende terroristische misdrijven voert een titel I *ter* in Boek II van het Strafwetboek in, dat de nieuwe artikelen 137 tot en met 141 *ter* bevat. Deze artikelen worden verzameld onder de noemer '*Terroristische misdrijven*¹²²'. De wet voert drie nieuwe misdrijven in, namelijk: het terroristisch misdrijf, de deelname aan een terroristische groep en de hulpverlening aan een terroristisch misdrijf.

3.7.2. Gevolgen van de wet

De voornaamste doelstelling van de wet betreffende terroristische misdrijven is de omzetting van de verplichtingen die voortkomen uit het Kaderbesluit betreffende terrorismebestrijding. Zoals eerder gezegd wil het Kaderbesluit de strafwetgevingen van de verschillende lidstaten op elkaar afstemmen om zo het terrorisme op een efficiënte wijze te bestrijden.

Een eerste (logisch) gevolg van de wet is dat een persoon die zich schuldig maakt aan het plegen van een terroristisch misdrijf zwaarder gestraft wordt dan wanneer deze hetzelfde

¹¹⁹ Art. 9 Kaderbesluit van de Raad van Europa van 13 juni 2002 inzake terrorismebestrijding.

¹²⁰ Deze wet wordt uitvoerig besproken in deel 2.0.

¹²¹ Wet 19 december 2003 betreffende terroristische misdrijven, *BS* 29 december 2003.

¹²² F. GOOSSENS, "Nieuwe wetgeving met betrekking tot de strijd tegen het terrorisme: het Europees arrestatiebevel en de omschrijving van terroristische misdrijven", *TVW* 2004, 82.

misdrijf pleegt zonder dat hij of zij vanuit terroristisch oogpunt handelt. Een geldboete wordt bijvoorbeeld vervangen door een gevangenisstraf van één tot drie jaar, een gevangenisstraf van niet meer dan zes maanden wordt vervangen door een gevangenisstraf van niet meer dan drie jaar, een gevangenisstraf van vijftien tot twintig jaar wordt vervangen door een gevangenisstraf van twintig tot dertig jaar en een gevangenisstraf van twintig tot dertig jaar wordt tenslotte vervangen door een levenslange opsluiting.

Daarnaast geeft de wet een definitie aan het begrip terroristische groep. Bewuste deelname aan de activiteiten van een terroristische groepering is strafbaar met een gevangenisstraf van vijf tot tien jaar en met een geldboete van honderd tot vijfduizend euro. Uiteraard worden leiders strenger bestraft, zij kunnen een gevangenisstraf van vijftien tot twintig jaar ondergaan en kunnen een geldboete van duizend tot tweehonderd duizend euro krijgen.

Tenslotte heeft deze wet ook nog consequenties voor de proactieve recherche. Artikel 90 ter, §2 van het wetboek van Strafvordering wordt uitgebreid met een aantal misdrijven. Dit betekent dat het afluisteren, het kennis nemen en opnemen van privé – communicatie of telecommunicatie tijdens de overbrenging ervan mogelijk wordt gemaakt voor terroristische misdrijven¹²³.

3.8. Recente wetgeving omtrent het terrorisme

3.8.1. De wet van 20 juli 2015 tot versterking van de strijd tegen het terrorisme¹²⁴

De wet van 20 juli 2015 (hierna wet *terro I* genoemd) beoogt enerzijds de verplichtingen die voortkomen uit een resolutie¹²⁵ van de VN Veiligheidsraad betreffende de strijd tegen het terrorisme te vervullen. Anderzijds wil de wetgever op snelle en efficiënte wijze reageren op het fenomeen van de *foreign terrorist fighters*¹²⁶.

¹²³ Art. 15 wet 19 december 2003 betreffende terroristische misdrijven, *BS* 29 december 2003.

¹²⁴ Wet van 20 juli 2015 tot versterking van de strijd tegen het terrorisme, *BS* 5 augustus 2015.

¹²⁵ Resolutie 2322 van de Veiligheidsraad van de Verenigde Naties (12 december 2016), *UN Doc. S/RES/2322* (2016).

¹²⁶ Vast Comité I, (2016). *Activiteitenverslag 2015 Vast Comité I*, (2016), Antwerpen, Intersentia, 132p.

De wet terro I behelst drie belangrijke maatregelen in de strijd tegen zulke *foreign terrorist fighters*¹²⁷. Ten eerste roept deze wet een nieuwe strafbaarstelling in het leven. Met het nieuwe artikel 140 *sexies* Sw. beoogt de wetgever de grensoverschrijdende verplaatsing vanuit of naar België met het oog op het plegen van een terroristisch misdrijf strafbaar te stellen. Hierbij is niet vereist dat het terroristisch misdrijf effectief wordt gepleegd, een loutere poging is voldoende om te worden gestraft met een van de straffen bedoeld in artikel 140 *sexies* Sw. Ten tweede wordt de telefoontaplijst uitgebreid ten gevolge van een vervanging van artikel 90 *ter* Sv. Voortaan is de telefoontap mogelijk voor alle terroristische misdrijven uit Boek II, Titel I *ter* van het Strafwetboek. Dit houdt in dat het afluisteren van privécommunicatie niet alleen mogelijk is voor alle huidige, maar ook voor alle toekomstig strafbaarstellingen in het kader van terrorisme. Ten derde wordt de mogelijkheid tot vervallenverklaring van de Belgische nationaliteit verruimd ingeval van terrorisme. De rechter kon deze maatregel voorheen ook al opleggen bij een veroordeling tot een vrijheidsstraf van vijf jaar of meer voor het plegen van een terroristisch misdrijf. De beperking dat het delict gepleegd moet zijn binnen de tien jaar na de verkrijging van de Belgische nationaliteit is door deze wet echter afgeschaft. De vervallenverklaring van de Belgische nationaliteit staat nu open voor elk terroristisch misdrijf uit Titel I *ter* van Boek II van het Strafwetboek¹²⁸.

3.8.2. De wet van 27 april 2016 inzake aanvullende maatregelen ter bestrijding van terrorisme¹²⁹

Kort na de aanslagen in Brussel lanceerde de wetgever met de wet van 27 april 2016, beter bekend als de wet terro II, een nieuwe reeks maatregelen in de strijd tegen het terrorisme. De wetgever voerde drie maatregelen in het kader van het strafprocesrecht in om de gerechtelijke instanties meer slagkracht te geven in de strijd tegen het terrorisme.

Ten eerste zorgt de wet terro II voor een grondige hervorming van de huiszoekingswet van 7 juni 1969. De wet van 27 april 2016 regelt onder andere het tijdstip waarop er geen

¹²⁷ Dit zijn personen die vanuit ons land afgereisd zijn naar Jihadische conflictzones om zich aan te sluiten bij terroristische groeperingen of om actief of passief steun te verlenen aan zulke groeperingen en nadien eventueel terugkeren naar ons land.

¹²⁸ J.ROELAND, "De strijd tegen het terrorisme: een overzicht van de recente wetgevende ingrepen in het straf(proces)recht", *NC* 2017, 11 - 13.

¹²⁹ Wet van 27 april 2016 inzake aanvullende maatregelen ter bestrijding van terrorisme, *BS* 9 mei 2016.

huiszoeken mogen plaatsvinden, het tijdstip waarop er geen gerechtelijke aanhouding op een privéplaats mogen gebeuren en verder worden de uitzonderingen op het verbod van nachtelijke huiszoeken nog meer uitgebreid voor welbepaalde terroristische misdrijven. Ten tweede breidt de wet terro II de telefoontaplijst verder uit. De lijst wordt enerzijds uitgebreid met misdrijven die te maken hebben met de externe beveiliging van kern – en radioactief materiaal en anderzijds met wapen gerelateerde delicten. De bedoeling van deze verruiming is vooral om bijzondere vormen van terreur aan te pakken, zoals nucleair terrorisme. Tenslotte creëert de wet van 27 april 2016 een nieuwe gemeenschappelijke gegevensbank om een efficiënte samenwerking tussen de verschillende politiediensten en de Staatsveiligheid te garanderen. Deze gemeenschappelijke gegevensbank komt tot stand doordat de wetgever voorziet in een verplichte samenvoeging van persoonsgegevens en andere informatie waarover verschillende openbare diensten in hun databanken beschikken¹³⁰.

3.8.3. De wet van 3 augustus 2016 houdende diverse bepalingen ter bestrijding van terrorisme¹³¹

Deze wet, de zogeheten wet terro III, voert een aantal wijzigingen door in Titel I *ter* van het Strafwetboek betreffende de terroristische misdrijven. De wet brengt een aantal wijzigingen aan in de artikelen 140 *bis* en 140 *ter* Sw. Deze aanpassingen zijn noodzakelijk om alle terroristische gedragingen te onderzoeken en gepaste sancties op te leggen, gezien de recente terroristische dreigingen. In de artikelen 140 *bis* en 140 *ter* wordt nu uitdrukkelijk verwezen naar artikel 140 *sexies*. Voortaan wordt ook het aanzetten tot of rekruteren van jongeren of volwassenen met het doel een terroristisch misdrijf te plegen strafbaar gesteld, zowel voor de verplaatsing naar het buitenland als vanuit het buitenland naar België¹³².

Daarnaast worden in artikel 140 *bis* Sw. de woorden “*wanneer dergelijk gedrag, ongeacht of het al dan niet rechtstreeks aanstuurt op het plegen van terroristische misdrijven, het risico oplevert dan één of meer van deze misdrijven mogelijk wordt gepleegd*” geschrapt. Dit

¹³⁰ J.ROELAND, “De strijd tegen het terrorisme: een overzicht van de recente wetgevende ingrepen in het straf(proces)recht”, *NC* 2017, 13 – 18.

¹³¹ Wet van 3 augustus 2016 houdende diverse bepalingen ter bestrijding van terrorisme, BS 11 augustus 2016.

¹³² MvT bij het wetsontwerp houdende diverse bepalingen ter bestrijding van terrorisme (III), *Parl.St.* Kamer 2015 – 16, nr. 54- 1951/001, 7.

constitutief bestanddeel bleek in de praktijk een struikelblok te zijn bij het bewijs van het onderhavig misdrijf.

Ook breidt de *terro III* wet de bevoegdheden van de Belgische rechtscolleges uit met betrekking tot terroristische misdrijven die buiten het Belgische grondgebied gepleegd zijn. Daarnaast verduidelijkt de wetgever de bevoegdheid van het federaal parket met betrekking tot het terrorisme.

Ten slotte houdt de wet van 3 augustus 2016 een versoepeling in van de grondvoorwaarden van de voorlopige hechtenis met betrekking tot terroristische misdrijven. In artikel 16 van de Voorlopige Hechteniswet is de aanhouding van een verdachte slechts mogelijk wanneer deze een gevaar betekent voor de openbare veiligheid en geldt een bijkomende voorwaarde voor misdrijven waarvan de maximumstraf niet meer dan vijftien jaar opsluiting bedraagt. In die gevallen dienen er namelijk redenen voorhanden te zijn waarbij men zou kunnen denken dat de verdachte opnieuw misdrijven zou plegen, bewijzen zou trachten te verduisteren, zich aan het gerecht zou trachten te onttrekken of zich zou verstaan met derden.¹³³ De *terro III* wet voorziet een uitzondering op deze bijkomende voorwaarde bij de voorlopige hechtenis van personen die verdacht worden van een terroristisch misdrijf. In geval van terroristische misdrijven wordt de drempel van vijftien jaar opsluiting verlaagd tot vijf jaar opsluiting¹³⁴.

¹³³ Art.16, §1, vierde lid Voorlopige Hechteniswet

¹³⁴ J.ROELAND, “De strijd tegen het terrorisme: een overzicht van de recente wetgevende ingrepen in het straf(proces)recht”, *NC* 2017, 19 – 20.

4.0. DE EVOLUTIE VAN HET TERRORISME IN DE 20STE EN DE 21STE EEUW

In België hebben we tot nu toe al te maken gekregen met drie verschillende terroristische groeperingen. In dit hoofdstuk neem ik deze terroristische organisaties onder de loep. Op te merken valt dat deze terroristische bewegingen onderling sterk van elkaar verschillen. Deze verschillen brengen dan ook de evolutie van het terrorisme in de praktijk in kaart.

4.1. De Cellules Communistes Combattantes

Voor de twintigste eeuw kreeg België weinig of niet te maken met terroristische aanslagen. Met de opkomst van de CCC kwam hier verandering in. De Cellules Communistes Combattantes, ofwel in het Nederlands de Strijdende Communistische Cellen, is een linkse actiegroep die in de jaren 1984 en 1985 in België aanslagen pleegde. De CCC maakte deze aanslagen op voorhand bekend omdat zij niet de bedoeling had om slachtoffers te maken. De CCC had enkel tot doel om materiële schade aan te richten om zo de regering bewust te maken van het feit dat zij naar de mening van de CCC verkeerd bezig waren. Toch kwamen twee mensen om het leven en vielen er maar liefst 28 gewonden. De aanslagen werden gepleegd onder leiding van Pierre Carette, die op 16 januari 1985 samen met drie andere leden van de CCC werd opgepakt, waardoor er een einde kwam aan CCC – terreur¹³⁵.

In het onderdeel van de CCC beschrijf ik ten eerste de levensloop van Pierre Carette en hoe hij op het idee van de CCC is gekomen. Daarna ga ik dieper in op de aanslagen die de CCC heeft gepleegd en welk effect deze aanslagen in België teweegbrachten.

¹³⁵ B. CLAESSENS, “Zaak CCC”, www.bendevannijvel.com, consultatie 20 maart 2017.

4.1.1. Pierre Carette en de oprichting van de CCC

4.1.1.1. *Comité de soutien aux prisonniers politiques de la FAR*

Pierre Carette wordt geboren op 21 september 1952. Hij komt uit een normaal gezin, dus niets kon vermoeden welke weg hij zou inslaan. Zijn vier jaar oudere broer, Henri, studeert aan de ULB. Hij werkt mee aan het studentenblad Epanorthose. Dit blad staat gekend als conservatief en liberaal. Tijdens de studentenrevolutie van 1968 leidt hij zelf een aanval van de rechtse volgelingen van Jeune Europe en Occident tegen de bezetters van de rechtenfaculteit. Henri kiest daarna voor een carrière in het leger, waarin hij kan opklimmen tot kapitein.

Pierre zelf kiest voor een volledig andere richting. Hij is vooral geïnteresseerd in het doen en laten van linkse en anarchistische kringen. Verder volgt hij een opleiding tot drukker en begint hij midden de jaren zeventig een drukkerij, waar hij voor anarchistische en alternatieve groeperingen drukt tegen dumping – prijzen¹³⁶.

Pierre Carette wordt al snel geboeid door de acties van de Rote Armee Fraktion¹³⁷. De Rote Armee Fraktion was een naoorlogse links – extremistische terreurgroep in Duitsland. Deze beweging is ontstaan in 1970 omdat er eind jaren zestig onder de studenten meer en meer protest ontstond over het feit dat veel bestuurders die tijdens het Nazi – tijdperk actief waren, nog steeds veel te zeggen hadden over de fundamenten van de Duitse samenleving. Naar de mening van deze studenten ontkenden deze bestuurders hun schuld aan de nationaalsocialistische misdaden die in het Nazi – tijdperk werden gepleegd. Deze West – Duitse actiegroep werd onder meer geïnspireerd door de ideeën van Karel Marx, Lenin, Mao en Che Guevara. Een van de doelstellingen van de RAF was om definitief een einde te stellen aan het Naziverleden. Een tweede doel van de RAF was om zich tegen het kapitalistisch systeem te verzetten. Daarnaast zagen zij de politie en het gezag in het algemeen als hun tegenstanders. Zij waren te beschouwen als voorstanders van een revolutie door de arbeidersklasse. Deze terroristische beweging is verantwoordelijk voor 34 moorden en

¹³⁶ J. VANDER VELPEN, *De CCC, de staat en het terrorisme*, Berchem, Epo, 1986, 9 – 10.

¹³⁷ B. CLAESSENS, “Het verhaal van Pierre Carette en de CCC”,
http://www.bendevannijvel.com/andere/ccc_personen.html, consultatie 20 maart 2017.

verschillende bankovervallen en bomaanslagen. In 1998 kondigde de RAF zelf aan dat zij hun activiteiten zouden stopzetten¹³⁸.

In 1972 worden de oprichters van de beweging gevangen genomen. Pierre Carette reist zelf naar Duitsland om de gevangen leden te gaan bezoeken. Omwille van de gevangenzetting van de drie oprichters, krijgt de RAF het moeilijker en moeilijker om haar politieke boodschappen aan de media kwijt te kunnen. Om deze censuur te ontwijken, moedigt de RAF hun sympathisanten aan om steuncomités op te richten in Duitsland, Frankrijk en België.

In 1976 richt Pierre Carette het “*Comité de soutien aux prisonniers politiques de la FAR*” op. Deze beweging heeft tot doel informatie te verschaffen over de strijd, de teksten en de theorie van de RAF. Dit wijst er op dat Carette van bij het begin de doelstellingen en de idealen van de RAF goedkeurde. Het Comité onderneemt verschillende acties: het publiceert onder meer een tekst in de Belgische media over een Duits steuncomité, en de leden van het Comité verspreiden in Brussel een 500 tal affiches met als titel: “grote uitroeiing van de RAF, op touw gezet door de sociale – democratie met de medeplichtigheid van de kapitalistische wereld”. Enkele maanden later gaat Carette verder en verspreid het op grote schaal persberichten en teksten van de RAF via *Info – RAF*. Dit is het blad dat hij in het kader van zijn Comité heeft opgericht.

In 1977 begint de politie, na een jaar lang het Comité in de gaten te hebben gehouden, tegen het Comité op te treden. Op 9 december 1977 wou het Comité – Carette een solidariteitsmanifestatie houden voor de RAF. De bijeenkomst wordt echter op het laatste moment afgelast aangezien de zaal vol met politie in burger zit. De acties die het RAF – Comité onderneemt zijn niet de meest opzienbarende en opvallende acties. In 1978 vindt de meest treffende actie van het Comité plaats. Die dag bezetten 7 leden van de groep de Nederlandse ambassade om zo hun steun te betuigen aan de RAF – leden die in hongerstaking zijn in Nederland. Na enkele minuten worden de leden overmeesterd en in de boeien geslagen door leden van de Rijkswacht en de antiterreureenheid Dyane. Dankzij deze arrestatie kwam de politie meer te weten over personen die deel uitmaakten van het Comité – Carette.

In het begin van het jaar 1979 volgden nog een aantal acties. In februari hangen leden van het Carette – Comité een spandoek aan de Brusselse Beurs “*vier RAF – gevangenen in hongerstaking, laten we strijden tegen de moorddadige plannen van de Duitse regering*”.

¹³⁸ X., “De Rote Armee Fraktion (RAF) 1970 – 2015”, <http://historiek.net/rote-armee-fraktion-raf/67588/>, consultatie 20 maart 2017.

Twee dagen later wordt een mis in de Sint – Pieterskerk in Ukkel live op televisie uitgezonden. Enkele leden van het Comité ontrollen een spandoek voor de camera's met het opschrift: “*laten we de strijd van de politieke RAF – gevangenen in de West – Duitse gevangnissen steunen*”. Na deze actie associeert Pierre Carette zichzelf voor het eerst met het communisme. Hij zal dit blijven doen, echter hij heeft nooit pogingen ondernomen om zich tot de arbeidersklassen te richten of zich aan te sluiten bij Marxistische bewegingen. In de maand juli verspreidt Carette zijn laatste persbericht. Hierin laat hij weten dat een revolutionaire politiek haalbaar is. Hij benadrukt de anti – imperialistische strijd en moedigt de burgers aan dat zij moeten strijden tegen de politieke, economisch en militaire machten die internationale beslissingen nemen en zo de strategie van het wereldwijd imperialisme uitvoeren. Hierna zet Pierre Carette een punt achter het RAF – Comité, aangezien het tijd is om eigen initiatieven te ontplooiën¹³⁹.

Net voor het moment dat Pierre Carette een punt zet achter het RAF – Comité vindt in België een aanslag plaats. Een Amerikaanse generaal was op weg van zijn residentie in Bergen naar zijn kantoor in Casteau. Vlakbij zijn auto ontploft een bom. De auto van de generaal is licht beschadigd en zelf blijft hij ongedeerd. De aanslag wordt enkele dagen later opgeëist door een onbekende groepering, genaamd Brigade Julien Lahaut. Voor het eerst wordt in de pers openlijk gesproken over terrorisme van binnenlandse oorsprong. Carette wordt in deze zaak niet verdacht¹⁴⁰.

4.1.1.2. De invloed van Oriach

Eind 1979 breekt een nieuw stadium aan in de politieke carrière van Pierre Carette. Op dat ogenblik zaten drie Fransmannen in de gevangenis: Oriach, Lapeyre en Gérard. Deze personen zijn lid van de Gewapende Kernen voor Volksautonomie (ook wel bekend als NAPAP). In 1977 beging deze beweging een aanslag op een bewakingsagent van Renault. De politie vindt in de vluchtauto een aantal wapens en in een van de woningen wordt ook het wapen teruggevonden waarmee de bewakingsagent is neergeschoten. Oriach ontkent zijn betrokkenheid, maar wel beschouwt hij het neerschieten als een daad van gerechtigheid,

¹³⁹ J. VANDER VELPEN, *De CCC, de staat en het terrorisme*, Berchem, Epo, 1986 12 – 13.

¹⁴⁰ *Ibid.*,15.

aangezien de bewakingsagent zelf in de lente van 1972 een voorstander van Mao koelbloedig had vermoord.

Vanaf eind 1979 hebben Carette en Oriach op veelvuldige basis via briefwisseling contact met elkaar. In deze brieven bespreken zij de problemen waarmee zij in het leven te maken krijgen en proberen zij manieren te vinden om hun ideeën voor een betere wereld in de praktijk om te zetten. Oriach komt in april 1980 voor een korte periode vrij, maar niet voor lang. In mei worden vijf RAF – sympathisanten aangehouden en aan Duitsland uitgeleverd. Als reactie op deze uitlevering pleegt Oriach, samen met zijn twee companen Lapeyre en Gérard een bomaanslag tegen het Parijse kantoor van de Duitse spoorwegen. Oriach geraakt lichtgewond tijdens deze aanslag en Lapeyre verliest tijdens de aanslag zijn identiteitskaart waardoor ze al snel door de politie worden opgepakt. Oriach wordt naar een Parijs gevangenis gestuurd.

Carette geraakt meer en meer geïntregeerd door Oriach. Hij protesteert in Brussel tegen diens aanhouding en gaat hem regelmatig gaan bezoeken in de gevangenis. Verder houden Carette en Oriach na zijn bezoeken contact via briefwisseling. In die periode is het politiek isolement van Carette al heel groot en Oriach doet er alles aan om hem nog meer te doen vervreemden van de sociale realiteit. Hij probeert Carette onder andere te laten inzien dat, voor de omzetting van zijn ideeën in de praktijk, iedere legale vorm van handelen tijdsverspilling is en dat hij zijn doelen alleen maar zal kunnen bereiken door geweld te gebruiken. Door de brainwashing van Oriach wordt Carette door een onweerstaanbare kracht naar het terrorisme toegezogen. Er wordt gezegd dat Carette in 1981 al een eerste poging ondernomen heeft om een terroristische groepering op te richten. De groep omvatte naast linkse individuen ook een aantal criminelen en extreem – rechtse figuren. De groep trainde zichzelf in het gebruik van wapens. Uiteindelijk is de terroristische beweging er niet gekomen omdat de groep niet gelinkt wou worden aan het fascistisch terrorisme waar Europe in die periode onder leed¹⁴¹.

4.1.1.3. DOCOM

In 1981 begint Carette een nieuwe drukkerij onder de naam “Les Ateliers Graphiques”. In het begin van het jaar 1982 richt hij *Documentation Communiste* (DOCOM) op. De voornaamste

¹⁴¹ J. VANDER VELPEN, *De CCC, de staat en het terrorisme*, Berchem, Epo, 1986 16 – 18.

taak van DOCOM bestaat erin om informatie te verspreiden over buitenlandse terreurbewegingen, zoals de Rode Brigades, RAF, en Action Directe. Carette verwacht dat alle plaatselijke correspondenten belangrijke informatie met betrekking tot de acties die deze bewegingen ondernemen doorspelen. Langzaamaan wordt Carette als de belangrijkste drukker en uitgever beschouwd van Franstalige terroristische communiqués. De grootste aandacht krijgt DOCOM naar aanleiding van de bekendmaking van het bericht waarin de FARL (Libanese Gewapende Revolutionaire Fracties) de moord op Yacov Barsimentov opeist. De Franse spionagedienst vindt op het onderduikadres van de leider van de FARL, Georges Ibrahim Abdallah, de wapens die gebruikt zijn voor de moorden op onder meer Yacov Barsimentov en Robert Charles Ray. Abdallah wordt in 1987 tot levenslang veroordeeld wegens medeplichtigheid aan deze moorden. Enkele dagen nadat Barsimentov wordt vermoord geeft de Israëlische geheime dienst belangrijke info aan hun Franse collega's over de geschiedenis van de FARL en diens leider. Na heel wat tussenschakels komt deze informatie terecht bij DOCOM. Carette drukt onmiddellijk opeisingspamfletten en deze pamfletten worden onder meer verspreid in Parijs. Enkele dagen na deze verspreiding arresteert de politie een aantal leden van de FARL. Tijdens de huiszoeking vinden zij een groot wapenarsenaal, waaronder het machinepistool waarmee de FARL enkele dagen daarvoor de Israëlische handelsmissie had beschoten. Aangezien het voor de politie duidelijk werd dat er een samenwerkingsverband bestond tussen de FARL, Action Directe en DOCOM doet de politie een inval bij Carette. De politie vindt tijdens deze huiszoeking een stapel pamfletten van de FARL, maar de drukplaat is verdwenen. Zo kon Pierre Carette de dans opnieuw ontspringen¹⁴².

4.1.1.4. Subversion

In 1982 houden Carette en Oriach, nadat hij werd vrijgelaten uit de gevangenis wegens een amnestiemaatregel, zich bezig met het uitwerken van een publicatieblad genaamd “*Subversion*”. In dit blad willen ze de gewapende propaganda uitwerken. Deze propaganda houdt in dat zij ten eerste een politieke lijn uitwerken en ten tweede aanhangers zoeken. In het project spreken ze zich uit over het feit dat zij voorstander zijn van het communisme, het anti-imperialisme en de gewapende strijd. Met opzet proberen ze deze woorden zo vaag

¹⁴² J. VANDER VELPEN, *De CCC, de staat en het terrorisme*, Berchem, Epo, 1986, 21 – 23.

mogelijk te omschrijven om op die manier een zo breed mogelijk publiek aan te trekken¹⁴³. Wel maken ze in *Subversion* duidelijk wie zij als hun tegenstanders beschouwen, namelijk: het parlementarisme, het nationalisme, het electoralisme, de alternatieve mystificaties, het anti – fascisme en het reformisme. Zoals hieruit kan blijken, zijn hun opponenten niet min. In augustus 1982 verschijnt er voor het eerst een editie van *Subversion*¹⁴⁴. In dit nummer staan de thema's centraal die later in de CCC – campagnes een belangrijk rol zullen spelen.

In de tweede publicatie van *Subversion* scharen Carette en Oriach zich achter het anti – semitisme. Zo keuren zij onder meer de aanslagen op een Joods restaurant en een Brusselse synagoge goed. In oktober 1982 wordt Oriach opgepakt nadat de Parijse politie hem betrapte met een aantal documenten die bestemd waren voor de publicatie in de tweede editie van *Subversion*. In deze documenten keurt Oriach onder andere de FARL - aanslagen die Parijs op dat moment teisteren goed. Daarnaast blijkt uit de documenten dat Oriach een lijst met Israëliische doelwitten en anti – Joodse aanslagen heeft aangelegd. Uiteindelijk wordt Oriach door de rechtbank veroordeeld tot zes jaar cel wegens bendevorming. Het tweede nummer van *Subversion* wordt uiteindelijk pas in 1983 gepubliceerd. Dit is ook meteen het laatste nummer aangezien er in de groep grote spanningen zijn tussen de voor – en tegenstanders van het anti – semitisme en waardoor de groep uiteindelijk uiteenspat¹⁴⁵.

4.1.1.5. Het Collectief Ligne Rouge

Aangezien je met gewapende acties alleen geen organisatie opbouwt, richt Carette samen met Christopher V. een legale steungroep op, genaamd '*het collectief Ligne Rouge*'. Vanaf september 1983 geeft het collectief een maandblad uit. In tegenstelling tot *Subversion* is er in *Ligne Rouge* geen spoor van eigen bijdragen of commentaren terug te vinden. Dit laat uitschijnen dat Carette weinig politieke kennis in zich draagt. Met het eerste maandblad heeft Carette vooral de bedoeling om nieuwe leden en sympathisanten aan te trekken. Pascal Vandegeerde en Didier Chevolet verrichten in het geheim heel wat praktisch werk voor *Ligne Rouge*. Vandegeerde is namelijk werkzaam als uitgeefster van het blad. Zij en haar vriend Chevolet trachten het blad te verspreiden aan de Franstalige vrije universiteit in Brussel.

¹⁴³ P. CARETTE, "Beginselverklaring Subversion",

<http://www.cellulescommunistescombattantes.be/pdf/Plateformesub.pdf>, consultatie 23 maart 2017.

¹⁴⁴ P. CARETTE, "Subversion", <http://www.cellulescommunistescombattantes.be/sub.htm>, consultatie 23 maart 2017.

¹⁴⁵ J. VANDER VELPEN, *De CCC, de staat en het terrorisme*, Berchem, Epo, 1986, 23 – 27.

Daarnaast worden de bladen onder meer verspreid in linkse boekhandels en op linkse feesten. Christopher V. zet zich hier het hardst voor in. *Ligne Rouge* verschijnt elke maand van september 1983 tot en met juni 1984. Hierna stopt de publicatie voor een tijdje en pas na de eerste CCC – aanslagen wordt het blad opnieuw gepubliceerd met als doel de boodschappen van de CCC te verspreiden.

Vanaf het ogenblik dat de CCC met hun acties starten, beginnen heel wat mensen iets te zien in *Ligne Rouge*. Een van die personen is Carine Tumba, zij volgt Vandegheerde op als verantwoordelijke uitgeefster, aangezien Vandegheerde na een aantal maanden voor *Ligne Rouge* te hebben gewerkt onderduikt. Tumba sluit zich aan bij *Ligne Rouge*, niet omdat zij politiek actief is geweest, maar wel uit pure bewondering voor de CCC. Uiteindelijk groeit zij uit tot de belangrijkste pion van de organisatie.

Het einde van *Ligne Rouge* is in zicht wanneer Carette en zijn belangrijkste medestanders worden opgepakt. Niemand wil de fakkel overnemen¹⁴⁶.

4.1.1.6. De voorbereidingen op de ‘hete herfst’

In 1983 heeft Carette contact met Jean – Marc Rouillan en andere leiders van Action Direct. In deze gesprekken bespreken zij de terroristische strategieën en een eventuele oprichting van een internationaal persagentschap om de ‘hete herfst’ van 1984 voor te bereiden. In de zomer van 1984 bevindt de voorbereiding van de CCC – campagne zich in een cruciale fase. De doelwitten worden herhaaldelijk en grondig verkend en gefotografeerd, er worden snelkookpannen en gasflessen aangekocht, er worden onderduikadressen gezocht, auto’s gestolen enzovoort. Omdat al deze voorbereidingen niet teveel mochten opvallen duikt Carette in juni onder. Tijdens de periode dat Carette ondergedoken leeft worden er heel wat impressionante diefstallen gepleegd. Zo wordt er onder meer 816 kilo springstof gestolen in een steengroeve nabij Ecaussines. Deze steengroeve werd niet meer gebruikt, maar er was nog een grote hoeveelheid springstof aanwezig, waaronder nitraat en dynamiet. Deze diefstal was uiterst indrukwekkend aangezien het een helse klus is om bij de explosieven te geraken. Om bij de bunker te komen moesten de daders eerst over een betonnen muur van drie meter klimmen die nog eens omringd werd door prikkeldraad, daarnaast werd de bunker beschermd

¹⁴⁶ J. VANDER VELPEN, *De CCC, de staat en het terrorisme*, Berchem, Epo, 1986, 27 – 30.

door dikke platen. Om die bunker uiteindelijk te kunnen bereiken moesten achtereenvolgens drie poorten, drie getraliede deuren en een gepantserde deur geopend worden. Tenslotte zijn al deze deuren nog eens beschermd door geheime codes en veiligheidssystemen. Volgens de CCC is de diefstal geslaagd omwille van een minimale samenwerking op logistiek vlak met buitenlandse groeperingen. Daarnaast verduidelijkt de CCC nog eens dat alle springstof die ze gebruikten bij hun eerste aanslag afkomstig was van de diefstal. In het begin wordt aan de diefstal in Ecaussines niet veel aandacht besteed, maar zeventien dagen later ontploft, mede dankzij deze diefstal, de eerste CCC – bom¹⁴⁷.

4.1.2. De aanslagen

4.1.2.1. De anti – imperialistische oktobercampagne

Op 2 oktober 1984 pleegt de CCC zijn eerste aanslag. Deze campagne is gericht tegen de NATO en het plaatsen van kruisraketten. De bom ontploft bij het bedrijf Litton. Volgens de CCC speelde dit bedrijf een prominente rol in de productie van besturingssystemen van de kruisraketten die de NATO in ons land wil plaatsen. De CCC eist in hun eerste communiqué de aanslag op uit protest tegen de opkomende trend naar een imperialistische oorlog. In hun eerste publicatie noemt de CCC zich ook communistisch, echter zegt dit nog niks over de politiek die zij trachten te voeren, ook al gebruiken zij in hun persmededelingen een heleboel citaten van onder andere Marx, Engels en Lenin. Diezelfde dag komt de CCC nog met een tweede, opmerkelijke mededeling. Zij geven enkele richtlijnen mee aan de burgers in het geval zij met een van hun aanslagen geconfronteerd worden, want België heeft tot nu toe weinig te maken gehad met een gewapende strijd. Zo raden ze in hun richtlijnen onder andere aan om hun instructies op te volgen, niet samen te werken met de politie en zo snel mogelijk gebouwen te ontruimen¹⁴⁸.

De dag nadien slaat de CCC opnieuw toe. Ditmaal wordt de onderneming Man getroffen. De CCC plaatst snelkookpannen onder verschillende vrachtwagens, besproeit de parking met liters brandstof en tevens worden ook de uitlaten van een aantal vrachtwagens volgestopt met

¹⁴⁷ J. VANDER VELPEN, *De CCC, de staat en het terrorisme*, Berchem, Epo, 1986, 30 – 33.

¹⁴⁸ X., “Communiqué bomaanslag Litton”, <http://www.cellulescommunistescombattantes.be/littonfac.htm>, consultatie 25 maart 2017.

ontvlambaar materiaal. De vuurzee die de CCC voor ogen had komt er echter niet. Opnieuw wordt de kloof tussen het povere resultaat en de agressieve, strijdlustige taal van de CCC duidelijk gemaakt¹⁴⁹.

Na deze twee aanslagen laat minister Gol weten dat de CCC een afsplitsing is van Action Directe.

Door de toen ondernomen acties van de CCC tegen bedrijven die iets te maken hebben met het plaatsen van de kruisraketten in opdracht van de NATO, voelde de firma Honeywell zich sterk bedreigd aangezien zij elektronikamateriaal voor het besturingssysteem van de kruisraketten leverden en tevens bevond het hoofdkantoor zich op een geringe afstand van het hoofdkantoor van de NATO. Daarom besloot de directie het computerpark naar een veiligere plaats over te brengen. Die beslissing bleek meer dan terecht, want op 8 oktober ontploft een zware bom op de site van Honeywell. Een bewaker ziet een dader wegvluchten, maar de CCC had het geluk opnieuw aan zijn kant aangezien de beveiligingscamera's nog niet bleken te werken, waardoor zij nogmaals konden ontsnappen¹⁵⁰.

Dat deze drie bedrijven als mikpunt van de CCC werden uitgekozen ligt enigszins voor de hand. Deze ondernemingen waren in het buitenland namelijk talloze keren het doelwit van terroristische aanslagen geweest. De terreurbestrijders hebben in dit geval enkele steken laten vallen in de bestrijding van deze actiegroep, want als ze *Subversion* en *Ligne Rouge* hadden nagekeken dan wisten zij dat deze bedrijven gevoelig waren voor terroristische aanslagen en konden zij de gepaste maatregelen nemen om een meer doeltreffende beveiliging te organiseren, waardoor deze aanslagen eventueel vermeden hadden kunnen worden.

In hun opeisingsverklaring zegt de CCC dat de aanslagen die zij gepleegd hebben onder de anti – imperialistische oktobercampagne vallen. Daarnaast maakt de CCC nog een aantal opmerkingen om onduidelijkheden of misverstanden uit de wereld te helpen. Zo verklaren zij onder meer als reactie op de verklaring van minister Gol dat zij volledig onafhankelijk van Action Directe functioneren, maar dat zij in de toekomst een organisatorische en politieke samenwerking met Action Directe niet uitsluiten omdat deze organisatie er ook kwalitatief op

¹⁴⁹ X., “Communiqué bomaanslag MAN”, <http://www.cellulescommunistescombattantes.be/manfac.htm>, consultatie 25 maart 2017.

¹⁵⁰ X., “Communiqué aanslag Honeywell”, <http://www.cellulescommunistescombattantes.be/honeywellfac.htm>, consultatie 25 maart 2017.

voortgaat. Volgens de CCC plegen zij met hun oktobercampagne effectief verzet tegen de plaatsing van de kruisraketten¹⁵¹.

4.1.2.2. Operatie Mammoet

Op 15 oktober gooit de CCC een bom door het venster van het Paul Hymanscentrum in Elsene. Daar is het onderzoekscentrum van de PVV¹⁵² en de PRL¹⁵³ gevestigd. De explosie beschadigt de benedenverdieping aanzienlijk en een deel van de voorgevel wordt volledig vernield. Bovendien wonen in hetzelfde gebouw de conciërge en haar twee kinderen. Gelukkig vallen er geen gewonden.

Twee dagen later wordt het secretariaat van de CVP¹⁵⁴ opgeschrikt door een aanslag. De bomexplosie veroorzaakt immense materiële schade. Het gebouw moet volledig afgebroken worden wegens instortingsgevaar.

De CCC legt in een communiqué uit dat zij de regeringspartijen hebben aangevallen omdat zij rechtstreeks bij de oorlogsvoorbereiding betrokken zijn. De aanslagen worden opgedragen aan de spoorwegarbeiders van Charleroi vanwege hun doorslaggevende rol bij de septemberstakingen van 1983. Toch moet worden opgemerkt dat Carette en zijn kompanen in hun politieke loopbaan nauwelijks een fabriekspoort hebben gezien, laat staan dat zij zich ooit al voor een staking hebben ingezet. De partij die zich daar in werkelijkheid wel effectief mee bezighoudt, de PVDA¹⁵⁵, wordt door de CCC bestempeld als lakei van de burgerij.

Toch worden de twee aanslagen opgeëist door een andere groepering, namelijk de extreem – rechtse groepering Delta. Dit heeft tot gevolg dat de CCC haar gal uitspuwt over de anti – fascistten. Volgens de CCC is het anti – fascisme dat bij vele arbeiders leeft een lovenswaardig gevoel, dat de rijkere klasse probeert uit te buiten. Het anti – fascisme is een misvormd burgerlijk democratisch gevoel, een plan van klassencollaboratie¹⁵⁶.

¹⁵¹ J. VANDER VELPEN, *De CCC, de staat en het terrorisme*, Berchem, Epo, 1986, 35 – 39.

¹⁵² Partij voor Vrijheid en Vooruitgang

¹⁵³ Parti réformateur libéral

¹⁵⁴ Christelijke volkspartij

¹⁵⁵ Partij van de Arbeid

¹⁵⁶ J. VANDER VELPEN, *De CCC, de staat en het terrorisme*, Berchem, Epo, 1986, 40.

Na deze laatste aanslag begint de regering oorlogstaal te spreken. Premier Martens en minister Gol bereiden een tegenaanval voor, maar er bestaat onenigheid binnen de regering, het Anti – terreurcollege en de Anti – terroristische Gemengde Groep over de manier waarop ze het terreurprobleem willen aanpakken. Vooral de PRL en de Rijkswacht willen tot het uiterste gaan en het volledige linkse kamp aanpakken, terwijl de CVP en de PSC toch iets terughoudender te werk willen gaan. Volgens de CVP en de PSC is het gevaarlijk om uiterst links in het algemeen over dezelfde kam te scheren met de terroristen aangezien de meerderheid van uiterst links het gebruik van terroristische middelen afwijst om hun doel te bereiken. Uiteindelijk komen de partijen tot een akkoord en wordt de tegenaanval gericht op de Ligne Rouge, het vroegere RAF – Comité van Carette en anarchistisch links dat klein, versplinterd en zonder politieke steun het gemakkelijkste is om aan te vallen en te identificeren is met linkse terreur.

Op 19 oktober start “operatie Mammoet”. Van kop tot teen bewapende politieagenten en rijkswachters doen 120 huiszoekingen die gepaard gaan met ondervragingen en inbeslagname van verschillende documenten. Op politiek vlak komt er weinig reactie op “operatie Mammoet”, dit stimuleert de regering om verder te gaan. Zo wordt onder meer een bijkomend bedrag van 251 miljoen Belgische Frank goedgekeurd om de Rijkswacht, de politie – en veiligheidsdiensten in staat te stellen om meer mankrachten aan te werven.

Na “operatie Mammoet” valt er gedurende één maand een stilte rond de CCC. Het CCC onderzoek krijgt een Europese dimensie. De Franse politie is er namelijk van overtuigd dat de CCC en Action Directe elkaar minstens op politiek en organisatorisch vlak moeten bijstaan. Ze zijn ervan overtuigd dat kopstukken van Action Directe zich in België ophouden. Nochtans wordt dit ten stelligste ontkend door Action Directe¹⁵⁷.

4.1.2.3. Het einde van de anti – imperialistische campagne

Naarmate de datum van de stationering van de kruisraketten dichterbij komt, beginnen ook de gemoederen hoog op te lopen in Washington en in een aantal Europese landen. Zo krijgt de Belgische regering de bijnaam ‘pudding – politici’ omwille van hun besluiteloosheid. Op 26 november verklaart de CVP dat de Belgische regering zich niet definitief moet uitspreken

¹⁵⁷ J. VANDER VELPEN, *De CCC, de staat en het terrorisme*, Berchem, Epo, 1986, 39 – 43.

over de plaatsing van kruisraketten, zolang er uitzicht is op een goede afloop van de ontwapeningsgesprekken in Genève.

Die dag pleegt de CCC opnieuw een aanslag. Dit keer blazen ze twee telecommunicatiemasten op in de buurt van de vliegbasis van Bierset. Deze vliegbasis is de thuishaven van een bepaald soort jachtbommenwerpers die onder het direct commando van de NATO staan. De CCC heeft de aanslag bewust daar gepleegd om de gebrekkige beveiliging van NATO – doelwitten bloot te leggen. Met deze actie tracht de CCC onenigheid te zaaien in de pacifistische kringen, wat uiteindelijk voor een verzwakking van de massabeweging kan zorgen¹⁵⁸.

Op 12 december pleegt de CCC aanslagen op NATO – pijpleidingen in Ittre, Glons, Ensival, Gastuche en Gages. Iedere keer worden de kraankamers van de leidingen opgeblazen. Dit brengt immense vuurzeeën met zich mee. De CCC slaagde erin om verschillende hoofdlijnen in een keer uit te schakelen. Vermoedelijk maakte de CCC gebruik van bommen gekoppeld aan een tijdmechanisme. Na deze aanslag verklaart minister Vreven dat, ten gevolge van de CCC – aanslagen, de toestand van de Rijkswacht onhoudbaar is geworden en dat zij dringend nood hebben aan extra mankrachten¹⁵⁹.

Op 14 en 15 januari 1985 brengen de premier en minister Tindermans een bezoek aan de Amerikaanse president Reagan in verband met de beslissing over de plaatsing van de kruisraketten in België. Voor dit bezoek bevestigde CVP – voorzitter Swaelen nogmaals dat naar de mening van zijn partij de regering niet zomaar kan besluiten tot onmiddellijke plaatsing van de raketten.

Niet toevallig pleegt de CCC op 15 januari 1985 een nieuwe aanslag. Ze brengen voor het gebouw van de Shape een bomauto tot ontploffing. De daders gaan zeer nauwkeurig te werk: vlak voor ze de bomauto tot ontploffing brengen leiden ze de aandacht af van twee militairen. Terwijl zij naar de achterkant van het gebouw lopen, parkeert een CCC – lid de bomauto net voor het gebouw. Net voor de bomauto tot ontploffing wordt gebracht kan het CCC - lid wegvlugten met een vluchtauto die hem stond op te wachten. De inkomhal en de voorgevel

¹⁵⁸ X., “Communiqué aanslag Bierset”, <http://www.cellulescommunistescombattantes.be/biersetfac.htm>, consultatie 25 maart 2017.

¹⁵⁹ J. VANDER VELPEN, *De CCC, de staat en het terrorisme*, Berchem, Epo, 1986, 43 – 45.

worden zeer zwaar toegetakeld. De CCC heeft deze aanslag gepleegd om hun steun te betuigen aan RAF – gevangenen die in hongerstaking zijn aangezien ze op die manier het statuut van politieke gevangene proberen af te dwingen¹⁶⁰.

Na de aanslag verklaart de CCC dat met deze actie een einde is gekomen aan hun allereerste anti – imperialistisch campagne. De CCC bestempelt deze campagne als de eerste fase van de “gewapende propaganda”. Zelf zijn ze heel blij met het succes dat zo tot dan toe bereikt hebben. Naar eigen zeggen is de bevolking door hun acties wakker geschut en zijn zij er zich eindelijk van bewust geworden dat het parlement en de regering niet deugen. De burgers zien de premier en minister Tindemans zich naar Washington haasten om de bevelen om de kruisraketten te plaatsen in ontvangst te nemen. De CCC is ervan overtuigd dat ze dankzij hun aanslagen alle politieke doeleinden die ze voor ogen hebben bereikt¹⁶¹.

Op 15 januari vinden er nog twee andere belangrijke gebeurtenissen plaats: enerzijds beslissen de RAF en Action Directe om te fusioneren, anderzijds wordt de knoop in verband met de plaatsing van de kruisraketten definitief doorgehakt. Uit een officiële regeringsmededeling blijkt dat Martens en co al het nodige zullen doen om hun aandeel in de plaatsing van de raketten te voltooien. Op 14 maart stemt de regering officieel in met de plaatsing van 16 kruisraketten in Florennes. Tegen deze beslissing komt massaal protest. Op 15 maart wordt er door zo'n honderdvijftigduizend mensen betoogd¹⁶².

De dag na de aanslag op het Shape gebouw krijgt België kritiek van de Amerikaanse regering en de NATO opdat zij onvoldoende gereageerd hebben op de CCC – terreur. De Amerikaanse regering vreest dat er in de toekomst nog aanslagen gepleegd zullen worden op Amerikaanse militaire en diplomatieke gebouwen. De NATO verwijt België nalatigheid bij het nemen van gepaste veiligheidsmaatregelen. Onmiddellijk daarna start de Belgische regering met de grootste veiligheidsoperatie sinds de CCC ten tonele is verschenen¹⁶³.

¹⁶⁰ X., “Communiqué aanslag SHAPE”,

<http://www.cellulescommunistescombattantes.be/pdf/otan.pdf>, consultatie 25 maart 2017.

¹⁶¹ J. VANDER VELPEN, *De CCC, de staat en het terrorisme*, Berchem, Epo, 1986, 45 – 46.

¹⁶² J. VANDER VELPEN, *De CCC, de staat en het terrorisme*, Berchem, Epo, 1986, 46 – 47.

¹⁶³ *Ibid.*, 47.

4.1.2.4. Een zwarte 1 mei

Op 1 mei 1985 wordt er een auto geparkeerd net voor het gebouw van het Verbond van Belgische Ondernemingen¹⁶⁴. Twee mannen stappen uit de auto en strooien pamfletten in het rond, vervolgens gaan zij er vliegensvlug vandoor. Onmiddellijk belt een bewakingsagent de politie. Enkele ogenblikken later belt een CCC – lid de Rijkswacht en kondigt aan dat er voor het gebouw van het Verbond van de Belgische Ondernemingen een bomauto staat. Het CCC – lid dringt er op aan om de buurt onmiddellijk te ontruimen. Na enkele ogenblikken komen de brandweer en politie ter plaatse en merken zij de pamfletten op. Op deze CCC – pamfletten staat: “*Gevaar, gepiëgeerde wagen. Verwittig uw collega’s en vlucht snel op straat, zo ver mogelijk! Raak vooral de wagen niet aan.*” Net op dat moment ontploft de wagen. Eén brandweerman overlijdt onmiddellijk, een andere brandweerman sterft enkele uren later in het ziekenhuis aan zijn verwondingen. Dit is de eerste keer dat er bij een CCC – aanslag doden vallen. Zowel de Brusselse brandweer als de CCC uiten kritiek op de Rijkswacht. Zij werden namelijk door de CCC op de hoogte gebracht van het explosiegevaar. Een paar uur na de aanslag verspreidt de CCC een boodschap waarin ze de dood van de brandweermannen betreurt en de Rijkswacht hiervoor verantwoordelijk stelt. Om wraak te nemen op de Rijkswacht plegen ze op 6 mei een aanslag op een kantoor van de Rijkswacht, waar de logistieke en financiële afdeling is gevestigd. In hun communiqué verklaart de CCC dat zij de aanslag gepleegd heeft omdat de Rijkswacht heeft nagelaten de omgeving rond het gebouw van het Verbond van Belgische ondernemingen tijdig te ontruimen, ondanks de telefonische waarschuwing. De CCC onderstreept dat zij teveel op de Rijkswacht heeft vertrouwd¹⁶⁵.

Met de 1 mei aanslag geeft de CCC het startschot van een tweede, nieuwe campagne, die gericht is tegen de werkgevers en de revisionisten. Op 1 mei was de CCC oorspronkelijk van plan om enkele spectaculaire acties uit te voeren, maar door de dood van de twee brandweermannen heeft ze deze acties moeten opschorten¹⁶⁶.

Op 10 mei bezorgt de CCC een documentenbundel aan alle kranten. Deze bundel bevat een tekst over de “opeising van de 1 – mei – aanslag”, “concrete antwoorden op concrete vragen”,

¹⁶⁴ Nu beter bekend als Unizo.

¹⁶⁵ J. VANDER VELPEN, *De CCC, de staat en het terrorisme*, Berchem, Epo, 1986, 48 – 50.

¹⁶⁶ *Ibid.*, 50.

“een open brief aan de leden van de Partij van de Arbeid en anderen” en tenslotte een document met als titel “de gewapende strijd”.

De meeste aandacht van de pers gaat uit naar het document “concrete antwoorden op concrete vragen”, want hierin schrijft de CCC over zichzelf. Zo zeggen ze zelf dat de CCC ontstaan is in 1982. Ze kunnen hun acties financieren door “proletarische onteigeningen”, of anders gezegd, overvallen.

Na de aanslagen op het onderzoekscentrum van de PVV en de PRL en op het secretariaat van de CVP, maakte de CCC bekend dat zij een aanval aan het plannen waren op de Partij van de Arbeid, die naar de mening van de CCC revisionistisch getint is. De CCC is uit op een splitsing van de PVDA. Volgens de hen moeten de “verraders” aan het hoofd van de partij vervangen worden door de goede leden aan de basis van de partij¹⁶⁷.

4.1.2.5. België in de ban van terreur

In de aanloop van de verkiezingen van 13 oktober 1985, krijgt België met veel terreurdaden te maken. Zo is onder meer de Bende van Nijvel actief en laat ook de CCC weer van zich horen. In de nacht van 8 oktober 1985 rijdt een bestelwagen het terrein van de firma Sibelgaz op. De bestelwagen wordt onder een loopbrug geplaatst die de twee hoofdbruggen met elkaar verbindt. Een man springt uit de bestelwagen en strooit pamfletten rond. Het CCC – lid komt nog twee arbeiders tegen en maant hen aan om zich uit de voeten te maken. Twintig minuten lang waarschuwt een luidspreker die op de wagen gemonteerd is dat de wagen gaat ontploffen. De CCC past weer dezelfde handelswijze toe als bij de aanslagen van 1 mei. Qua materiële schade is dit ongetwijfeld de meest succesvolle actie van de CCC tot dan toe. Meer dan 400 ramen sneuvelen en een groot deel van het hoofdgebouw wordt met de grond gelijk gemaakt. In hun communiqué maakt de CCC bekend dat deze aanslag deel uitmaakt van hun Karl Marx – campagne. Ze roepen de burgers op om de verkiezingen te boycotten door blanco of ongeldig te stemmen. Dit omdat naar hun mening alle politieke partijen historische verraders zijn¹⁶⁸.

¹⁶⁷ J. VANDER VELPEN, *De CCC, de staat en het terrorisme*, Berchem, Epo, 1986, 51 – 54.

¹⁶⁸ X., “Communiqué begin Karl Marx-campagne”, <http://www.cellulescommunistescombattantes.be/pdf/Intercom.pdf>, consultatie 26 maart 2017.

De dag voor de verkiezingen wordt een dubbele aanslag gepleegd in Charleroi. Twee personen slaan de ramen in van het bedrijf Fabrimental en het daarnaast gelegen belastingkantoor. Ze plaatsen twee koffertjes in de gebouwen die door middel van een afstandsmechanisme tot ontploffing worden gebracht. De gebouwen lopen aanzienlijke schade op. Op diezelfde dag moet een ander communistisch symbool het weer ontgelden. Er wordt een tweede aanslag gepleegd op het gesloten Valfil – bedrijf dat door de Chinese Volksrepubliek is aangekocht. De CCC verklaart dat Valfil binnenkort net zo overbodig zal zijn voor de Chinese kapitalisten als voor de onze. Na deze aanslag wordt een crisiscomité bijeengeroepen en worden alle beschikbare Rijkswachters en politieagenten opgeroepen om de verkiezingen van zondag 13 oktober in goede banen te leiden¹⁶⁹.

4.1.2.6. De Pierre Akkerman - campagne

Na de verkiezingen start de CCC met een nieuwe campagne, genaamd de Pierre Akkerman – campagne. Pierre Akkerman was volgens de CCC een vrijwilliger bij de internationale brigades in Spanje. Hij was politiek commissaris van het bataljon André Marty. In 1937 is hij gestorven tijdens gevechten ten noorden van Madrid. Naar verluid is Akkerman door fascistische verraden en vermoord. Uit deze verklaring blijkt nogmaals dat de CCC eerder pseudo communisten zijn. De informatie die zij meegeven over Akkerman klopt niet helemaal met de realiteit. In werkelijkheid gaat het over Piet Akkerman, hij is een Antwerps diamantenslijper en in 1936 gestorven in Spanje, maar deze man is nooit politiek commissaris geweest. Deze campagne is te beschouwen als een protest tegen het burgerlijke militarisme en het kleinburgerlijk pacifisme. De campagne is gericht op de komende anti – raketdemonstratie “*waarvan de pacifisten zoals gewoonlijk een folklorische manifestatie van stervende gebeden en liederen willen maken*”, aldus de CCC. Op 19 oktober ontploft in Namen een bom voor het gebouw van de informatiedienst van het Belgisch leger¹⁷⁰.

Vanaf 4 november 1985 begint een ware golf van terreur België te overspoelen. België krijgt die week te maken met vier CCC – aanslagen, een overval op een geldtransport nabij Verviers waarbij twee mensen om het leven komen en een overval van de Bende van Nijvel in de Delhaize van Aalst, waarbij acht mensen worden vermoord. De bevolking is in shock. In de

¹⁶⁹ J. VANDER VELPEN, *De CCC, de staat en het terrorisme*, Berchem, Epo, 1986, 58 – 60.

¹⁷⁰ *Ibid.*, 60 – 61.

nacht van 4 november plaatst een CCC – lid een auto voor het gebouw van de Bank Brussel – Lambert¹⁷¹. Vervolgens rent hij naar een vluchtauto, maar net op dat moment komt een bewakingsagent toe op het terrein van de bank. Het CCC – lid vuurt onmiddellijk met zijn wapen 24 kogels af op de wagen van de bewakingsagent. De wagen wordt volledig doorzeefd, de bewakingsagent daarentegen raakt als bij wonder slechts lichtgewond. Ook hier worden voorbijgangers gewaarschuwd dat de auto binnen een aantal minuten tot ontploffing wordt gebracht en dat zij zich uit de voeten moeten maken. Deze waarschuwing gebeurt door middel van een geluidsinstallatie die aan de auto is vastgemaakt. Het is de eerste keer dat de CCC bij een actie vuurwapens hanteert. De 24 kogels maken duidelijk dat het CCC – geweld dreigt te escaleren.

Diezelfde dag betreden een aantal CCC'ers de inkomhal van de Generale Bank in Charleroi. Ze laten vanaf een hoger gelegen verdieping pamfletten naar beneden vallen met de tekst: *“Opgelet, dit is een revolutionaire actie van de CCC tegen de Generale Maatschappij. Ontruim voor uw eigen veiligheid onmiddellijk het gebouw ... De ontploffing heeft plaats binnen 30 minuten”*. Onmiddellijk wordt het gebouw en de omliggende straten ontruimd. De bom werd in een koffertje in de inkomhal verborgen gehouden en ontploft twintig minuten later. De voorgevel van het pand wordt volledig weggeblazen. Dit is de eerste keer dat de CCC toeslaat op klaarlichte dag, met andere woorden, wanneer de kans op slachtoffers groter is. Dit bewijst dat de CCC steeds minder schrik begint te krijgen van de politie. Opmerkelijk is dat de CCC bij deze aanslag gebruik maakte van een tijdbom, terwijl ze bij vorige acties gebruik maakten van een bom die door een afstandsmechanisme ter ontploffing kon worden gebracht. Hierdoor wordt duidelijk gemaakt dat de CCC onverschilliger begint te worden bij de vraag of er al dan niet slachtoffers zullen vallen.

De regering begint hoe langer hoe meer het vertrouwen van de bevolking te verliezen, aangezien het volk zich afvraagt hoelang het terrorisme in België nog straffeloos door kan gaan.

De nacht van 4 op 5 november laat de CCC een bom ontploffen voor het gebouw van de Manufactures Hannover Bank in het centrum van Charleroi. Het is opmerkelijk dat de CCC'ers erin geslaagd zijn een aanslag te plegen aangezien Charleroi, gezien de aanslag van de dag daarvoor, in een soort van staat van beleg verkeerde. Intussen begint de spanning en

¹⁷¹ De BBL

de nervositeit in België aanzienlijk te stijgen. Diezelfde dag stappen twee CCC'ers de Kredietbank in Leuven binnen. De ene persoon maakt een koffertje vast aan de trapleuning en de andere deelt pamfletten uit met de intussen bekende waarschuwing. De bank kan tijdig ontruimd worden. Nogmaals worden de politiediensten en de Rijkswacht voor schut gezet door de CCC¹⁷².

Op 21 november brengt de Amerikaanse president Reagan een bezoek aan ons land omwille van een NATO – bijeenkomst. Brussel lijkt bij het bezoek van de Amerikaanse president een zwaar belegerde vestiging: 150 Rijkswachters, honderden politieagenten, zwaar gewapende para's en 150 Amerikaanse veiligheidsagenten moeten voor de veiligheid van Reagan instaan. Net op het ogenblik dat Reagan zich op het NATO hoofdkwartier bevindt, slaat de CCC opnieuw toe. Een CCC'er dropt een koffertje en een aantal pamfletten in een kantoorgebouw waar de Europese zetel van Motorola is gevestigd. Een werknemer ziet het CCC – lid wegvlugten en kan alarm slaan. Alle werknemers kunnen het gebouw verlaten voor de bom ontploft¹⁷³. Motorola is een belangrijke leverancier van de NATO. Deze onderneming stond op de lijst van mogelijke terroristische doelwitten van de CCC in ons land. Hoewel dit algemeen geweten was en de Amerikaanse ambassade de firma nog waarschuwde voor een mogelijke aanslag, waren er geen veiligheidsmaatregelen voorzien¹⁷⁴.

Op 4 december wordt een aanslag gepleegd in de Bank of America in Antwerpen. Een CCC – lid maakt een koffertje vast aan de radiator en legt vervolgens een stapeltje pamfletten neer bij de balie. De bankdirecteur tracht eerst op eigen houtje het gebouw te ontruimen en een naburige verzekeringsmaatschappij te waarschuwen alvorens hij de politie belt. Kort voordat de bom gaat ontploffen worden de politiediensten ingelicht. Als de brandweer ter plaatse komt, lopen zij volledig onwetend het gebouw binnen, zij weten echter niet dat het gebouw zelf het doelwit vormt van een terroristische aanslag. Op het nippertje worden zij door de politie ingelicht en kan een drama zoals 1 mei vermeden worden. In hun communiqué verklaart de CCC dat er nu een einde is gekomen aan de Pierre Akkerman – campagne¹⁷⁵.

¹⁷² J. VANDER VELPEN, *De CCC, de staat en het terrorisme*, Berchem, Epo, 1986, 61 – 63.

¹⁷³ X., "Communiqué aanslag Motorola",

<http://www.cellulescommunistescombattantes.be/pdf/motorola.pdf>, consultatie 28 maart 2017.

¹⁷⁴ J. VANDER VELPEN, *De CCC, de staat en het terrorisme*, Berchem, Epo, 1986, 67 – 68.

¹⁷⁵ *Ibid.*, 69.

4.1.2.7. *Het einde van de CCC – aanslagen is in zicht*

Op de nacht van Sinterklaas slaat de CCC weer toe. Een CCC'er belt naar het station van Oudenaarde en vraagt om het treinverkeer tussen Oudenaarde en Kortrijk onmiddellijk stil te leggen aangezien er een bom gaat ontploffen. Dit was ook het geval: op het aangekondigde tijdstip vliegt net naast de spoorlijn Kortrijk – Brussel een kraankamer van de NATO – pijplijn in de lucht. Tienduizenden liters brandstof spuiten uit de pijplijn maar gelukkig ontstaat er geen brand¹⁷⁶.

Op hetzelfde moment ontploft in Versailles een bom bij het gebouw van het “Central European Operating Agency”. Het CEOA beheert de uitbating van de NATO – pijpleidingen in West – Europa. In een pamflet dat wordt gevonden in de Brusselse Louizalaan en in een telefoontje aan de RTBF worden beide aanslagen opgeëist door de CCC. De opeisingsbrief is naast de CCC ook nog ondertekend door een Franse terroristische groepering, die zichzelf “een groep internationale communisten uit Frankrijk” noemt. De CCC en de Franse beweging eisen samen de verantwoordelijkheid op voor de aanslag in Versailles. Dit is de eerste keer dat de CCC een aanslag in het buitenland pleegt.

De ordediensten gaan hoe langer hoe meer willekeurig te werk. In diezelfde nacht rijdt een bestelwagen met een grote snelheid door het centrum van Gent. De Rijkswacht rijdt de wagen klem. Twee Rijkswachters naderen de wagen met getrokken wapens en manen de jongeman aan om uit te stappen. De bestuurder geeft hier niet onmiddellijk gevolg aan en hij wordt doodgeschoten. Volgens de officiële mededeling van het parket gaat het hier om wettige zelfverdediging. Enkele uren later ontploft in de Sinterklaasnacht een zware bom voor het Justitiepaleis in Luik. 1 student overlijdt, twee personen zijn zwaargewond en er is sprake van grote materiële schade. De aanslag wordt nooit opgeëist. Volgens *Het Volk* verkeert ons land in een burgeroorlog¹⁷⁷.

De Belgische bevolking is ten gevolge van deze aanslagen niet alleen ongerust, maar zij beginnen zich ook meer en meer vragen te stellen bij de machteloosheid van de Rijkswacht en justitie. De Bende van Nijvel slaagt er al drie jaar in om straffeloos mensen te vermoorden. De CCC kan zonder al te veel moeite 12 aanslagen plegen in amper 2 maanden tijd. Voor veel

¹⁷⁶ X., “Communiqué aanslag Wortegem-Petegem”, <http://www.cellulescommunistescombattantes.be/pdf/versailles.pdf>, consultatie 28 maart 2017.

¹⁷⁷ J. VANDER VELPEN, *De CCC, de staat en het terrorisme*, Berchem, Epo, 1986, 70 – 71.

mensen is dit niet normaal. Sommigen beginnen zich af te vragen of de terroristen geholpen worden en door wie? De burgers aanvaarden niet langer dat de terroristen ongrijpbaar voor het gerecht blijven en vermoeden dat er op hoger niveau dubbelspel wordt gespeeld. Op 19 november stelt de SP voor om een parlementaire onderzoekscommissie op te richten. Ook de Groene Partijen en de PS zijn het hiermee eens. De onderzoekscommissie krijgt als opdracht om na te gaan of Carette en de andere CCC'ers geen agenten zijn van de officiële inlichtingendiensten. Enkel op die manier kan worden nagegaan of achter de CCC geen staatsterrorisme schuilgaat. Ondertussen geraken de regering en minister Gol verzeild in een lastig parket. Minister Gol is tegen een parlementaire onderzoekscommissie omdat dit zagezegd het geheim gerechtelijk onderzoek zou schenden. Dit argument gebruikt hij omdat hij maar al te goed beseft dat het parlementair onderzoek twijfel zou kunnen zaaien over de goede bedoelingen van de ordediensten. Toch is hij er zich van bewust dat een situatie zoals deze is niet lang meer kan blijven duren. Om de gemoederen te bedaren wordt op 2 december een foto verspreid van Carette om zo de indruk te wekken dat politie en justitie de dader kennen en dat ze hem op de hielen zitten. Op 10 december wordt een arrestatiebevel tegen Pierre Carette uitgevaardigd. De terreurbestrijders hebben namelijk zijn vingerafdrukken gevonden bij de aanslag op het BBL – gebouw die op 4 november 1985 werd gepleegd. Het is ronduit opmerkelijk dat de ordediensten meer dan een maand de tijd nodig hadden om de vingerafdrukken van Carette te vinden. Het is opmerkelijk dat het in dit geval meer dan één maand heeft geduurd om de vingerafdrukken van Carette te onderzoeken. Normaal gezien duurt het ongeveer enkele uren om de vingerafdrukken van een persoon te onderzoeken en te identificeren. Op 15 december verklaard premier Martens in een televisieprogramma op de RTBF dat de regering zich eensgezind tegen een parlementair onderzoek kant¹⁷⁸.

Een dag voor de verklaring van Martens begint de pers aan te kondigen dat de arrestatie van Pierre Carette niet lang meer op zich zal laten wachten. Een dag na de verklaring van Martens is het zover. Na een goed voorbereide en gecoördineerde actie van de gerechtelijke politie en de staatsveiligheid worden vier CCC – leden gevat. De operatie wordt geleid door André Vandoren. Het was onder zijn toezicht dat Pascale Vandegerde en Didier Chevolet geschaduwden vanaf het moment dat zij in september overstapten van Ligne Rouge naar de CCC. Hoewel zij officieel sinds september spoorloos zijn, leven zij niet ondergronds. De staatsveiligheid had in de week van 7 t.e.m. 14 december foto's van Vandegerde en

¹⁷⁸ J. VANDER VELPEN, *De CCC, de staat en het terrorisme*, Berchem, Epo, 1986, 71 – 72.

Chevolet getoond aan verschillende caféuitbaters. Op 16 december wordt Vandegeerde door een cafébaas herkend en dit betekent het begin van het einde voor de CCC. Twee inspecteurs van de staatsveiligheid volgen haar naar haar onderduikadres, enkele uren later verlaten Vandegeerde en Chevolet het huis en gaan zij naar het station om een treinticket naar Namen te kopen. In Namen worden zij door een andere ploeg van de staatsveiligheid geschaduwd. In Namen zetten zij hun tocht voort en ontmoeten ze Carette en Sassoye in een herberg. Op het moment dat het interventieteam van de politie wil optreden, verlaten Carette en co het café. De vier CCC'ers gaan naar een restaurant. Razendsnel valt de politie het restaurant binnen langs drie ingangen. De politie staat al binnen nog voor de CCC'ers het goed en wel beseffen. Geen van hen heeft tijd om naar wapens te grijpen.

Dankzij de arrestatie van de belangrijkste leden van de CCC wordt een parlementaire onderzoekscommissie voorkomen en wordt het vertrouwen in politie en justitie in een klap hersteld. Nog nooit is een arrestatie voor de regering zo welkom geweest als in dit geval¹⁷⁹.

4.1.3. De gevangenschap van de CCC – leden

Als de CCC – leden in de gevangenis zitten, brengen ze gezamenlijk een communiqué uit over hun arrestatie. Vanaf dat ogenblik noemen zij zichzelf “*collectief van de gevangenen van de CCC*”. In dit persbericht meldt de CCC dat ze gevangen zijn genomen door de kapitalistische staat en dat er een flinke slag is toegebracht aan de organisatie, maar dat de strijd daarentegen nooit zal eindigen¹⁸⁰.

Op 9 mei 1986 gaan Carette en de andere CCC'ers in hongerstaking. Op deze manier willen ze de omstandigheden in de gevangenis aanklagen. Ze eisen het recht op correspondentie met de buitenwereld, bezoekrecht van andere personen dan familieleden, het recht op contact met andere CCC'ers en het recht op burgerkleding. De CCC - leden werden zo streng aangepakt omdat justitie kost wat kost wou vermijden dat zij vanuit hun cel nieuwe aanslagen zouden beramen. Met de hongerstaking hadden Carette en de andere leden vooral tot doel om te worden erkend als politieke gevangenen en wilden ze deze bijzondere detentievoorwaarden laten afschaffen. Na 43 dagen beëindigen zij hun hongerstaking en werden de gevangenisregels iets versoepeld.

¹⁷⁹ J. VANDER VELPEN, *De CCC, de staat en het terrorisme*, Berchem, Epo, 1986, 72 – 74.

¹⁸⁰ X., “Sur les arrestations”, <http://www.cellulescommunistescombattantes.be/arrestations.htm>, consultatie 29 maart 2017.

De CCC'ers roepen de bevolking op om hen op de hoogte te houden over alle politieke en sociale kwesties die zich in de wereld van de arbeiders en het perspectief van de gewapende strijd van de CCC afspelen. Want volgens de CCC zijn de doelen en problemen van de arbeiders en de CCC hetzelfde en samen kunnen ze er een juist antwoord op vinden¹⁸¹.

In april 1987 stemmen de CCC'ers in met een interview voor de krant *Le Peuple*. Een van de vragen die zij voorgeschoteld krijgen is of zij ooit een terroristische actie ondernomen hebben. Hierop reageren zij ontkennend. Volgens hen kan de CCC niet vergeleken worden met een terroristische beweging. Naar hun mening wordt terrorisme gebruikt om de vijand te verlammen via angst en dit heeft dus niks te maken met de communistische propaganda die zij voor ogen hadden. Het doel van de communistisch propaganda is niet om de kapitalisten bang te maken, maar om hen gewoon politiek buitenspel te zetten. De doelen die de CCC met haar acties trachtte te bereiken is de oprichting van een communistische samenleving, een samenleving waarin er geen sprake is van uitbuiting, een samenleving waarin de productie ten dienste staat van de mens, met andere woorden een klasseloze en staatloze maatschappij.

Ook verklaren zij dat zij eerder mild en voorzichtig zijn geweest met hun aanslagen in vergelijking met andere Europese groepen. De CCC wou namelijk zoveel mogelijk burgerslachtoffers vermijden. Daarom schuift zij de verantwoordelijkheid voor de dood van de twee brandweermannen volledig op de Rijkswacht. Hun sympathisanten geven hen daarin ook gelijk, maar dit houdt niet tegen dat vele andere burgers de propaganda van de politieke partijen geloven en op die manier verontrust geraken¹⁸².

Net voor het begin van hun proces gaat het collectief weer in hongerstaking. In hun publieke verklaring benadrukken ze dat hun gevangenschap niks aan hun overtuiging heeft veranderd, maar dat zij in de praktijk niet meer kunnen doen dan alleen hun ideeën en standpunten verspreiden vanwege hun gevangenschap. In het communiqué vragen ze opnieuw aan de bevoegde instanties om elkaar te kunnen ontmoeten, want ze willen het proces gezamenlijk voorbereiden. Een aantal voordelen die ze uit hun vorige hongerstaking haalden zijn hen geleidelijk aan terug afgenomen¹⁸³.

¹⁸¹ X., "Appel aux correspondances politiques", <http://www.cellulescommunistescombattantes.be/Appel.htm>, consultatie 29 maart 2017.

¹⁸² PJ. HALLEMEERSCH, *The staircase to terrorism: Biografisch onderzoek naar Pierre Carette en de CCC*, onuitg. masterproef, Rechten UGent, 2013, http://lib.ugent.be/fulltxt/RUG01/002/060/648/RUG01-002060648_2013_0001_AC.pdf, 92.

¹⁸³ X., "Déclaration d'ouverture de la grève de la faim", <http://www.cellulescommunistescombattantes.be/pdf/gdf2.pdf>, consultatie 29 maart 2017.

Op 26 september 1988 start het assisenproces tegen de CCC. De CCC – leden weigeren elke medewerking met het gerecht. Tijdens het proces blijven zij hun daden verdedigen in het kader van de gewapende strijd voor het communisme. Zij beschouwen de rechtbank als een wapen in handen van de bourgeoisie. Op 21 oktober 1988 wordt het collectief veroordeeld tot levenslange dwangarbeid¹⁸⁴.

Op regelmatige tijdstippen proberen de gevangenen CCC'ers vanuit de gevangenis een aantal communiqués te publiceren. De communiqués worden openbaar gemaakt via het tijdschrift *Correspondances Révolutionnaires*¹⁸⁵. Het tijdschrift verschijnt van januari 1989 tot oktober 1996. Het collectief wordt gesteund tijdens hun gevangenschap door hun sympathisanten die zich verenigen in *Association des Parents et Amis des Prisonniers Communistes* (APAPC). In 1996 publiceert de APAPC een folder waarin ze ijveren voor de vervroegde vrijlating van de CCC'ers. In deze brochure valt op te merken dat de APAPC geen woord rept over Didier Chevolet. Dit komt omdat Chevolet met het oog op zijn vervroegde vrijlating afstand heeft gedaan van de ideeën van de CCC. Zij konden namelijk na tien jaar gevangenschap vervroegd vrijkomen. Pascal Vandegheerde wordt vrijgelaten onder voorwaarden op 4 februari 2000¹⁸⁶. Didier Chevolet mag zes dagen later de gevangenis verlaten¹⁸⁷. Op 10 juni 2000 wordt Bertrand Sassoeye onder strikte voorwaarden vrijgelaten¹⁸⁸. Pierre Carette blijft echter voorlopig in de gevangenis.

In augustus 2000 gaat Carette in hongerstaking om zo zijn solidariteit met Erdal¹⁸⁹ uit te drukken die in 1999 in België is opgepakt voor aanslagen die zij in Turkije heeft gepleegd. Erdal is lid van de Turkse radicaal – linkse terreurgroep DHKP/C¹⁹⁰. Ondertussen vraagt Carette dikwijls zijn vervroegde vrijlating aan bij de commissie voor voorwaardelijke invrijheidsstelling. Maar zijn vraag wordt herhaaldelijk verworpen. De APAPC, die intussen

¹⁸⁴ B. CLAESSENS, “Het proces”, http://www.bendevannijvel.com/andere/ccc_proces.html, consultatie 29 maart 2017.

¹⁸⁵ X., “Correspondances Révolutionnaires”, <http://www.cellulescommunistescombattantes.be/cr.htm>, consultatie 29 maart 2017.

¹⁸⁶ X., “CCC-lid Pascal Vandegheerde vrijgelaten”, *De Tijd* 05/02/2000, <http://www.tijd.be/algemeen/algemeen/CCC-lid-Pascale-Vandegheerde-vrijgelaten/5266850>, consultatie 30 maart 2017.

¹⁸⁷ X., “Vier CCC'ers zijn weer op vrije voeten”, *De Standaard* 25 februari 2003, http://www.standaard.be/cnt/dst26022003_006, consultatie 30 maart 2017.

¹⁸⁸ *Ibid.*

¹⁸⁹ *Erdal wordt uitvoerig besproken in deel 4.2.*

¹⁹⁰ X., “Déclaration de grève de la faim en solidarité avec Fehriye Erda”, http://www.cellulescommunistescombattantes.be/pdf/gdf_Fehriye.pdf, consultatie 30 maart 2017.

is opgegaan in *Secours Rouge International*, organiseert kleine protestacties om Carette vervroegd vrij te laten¹⁹¹.

Op 25 februari 2003 is het eindelijk zover: Carette wordt na een beslissing van de commissie voor voorwaardelijke invrijheidstelling onder voorwaarden vrijgelaten. Hij wordt opgewacht door tientallen journalisten en een colonne van acht wagens versierd met communistische vlaggen¹⁹². Pierre Carette heeft een aantal voorwaarden van zijn voorwaardelijke invrijheidsstelling niet aanvaard, zoals het afstand nemen van zijn politieke overtuigingen. Hij heeft de commissie beloofd dat hij zich in de toekomst enkel met legaal politiek werk gaat bezig houden en de commissie heeft dit aanvaard.

Carette blijft na zijn vrijlating politiek actief. Hij sluit zich aan bij Bloc Marxiste – Léniniste. Het Bloc ML is een pro – communistische organisatie. Naar de mening van Bloc ML zijn de proletarische revolutie, de dictatuur van de arbeidersklasse en het socialisme noodzakelijke stappen in de strijd tegen het kapitalistisch systeem. In 2005 verlaat Carette de beweging¹⁹³.

Op 5 juni 2008 worden Pierre Carette en Bertrand Sassoye gearresteerd aangezien ze volgens het parket hun voorwaarden zouden geschonden hebben. Daarnaast worden ze genoemd in een onderzoek naar een Italiaanse terreurbeweging Partito Comunista Politico – Militare. De arrestatie gebeurde volgens de strafuitvoeringsrechtbank op grond van de vroegere strengere, voorwaarden en niet op grond van de latere soepelere voorwaarden. Daarnaast waren er ook geen gegronde bewijzen dat de twee iets te maken zouden hebben gehad met de Italiaanse terreurbeweging. Daarom worden ze dan ook door de strafuitvoeringsrechtbank weer vrijgelaten¹⁹⁴.

Naar verluidt leidt Pierre Carette vandaag een geïsoleerd bestaan. Dit heeft onder meer te maken met zijn autoritair karakter en zijn paranoïde ingesteldheid. Ook is hij niet langer lid van *Secours Rouge*, omdat zij, net als vele andere gelijkaardige organisaties, de gewapende

¹⁹¹ X., Brève histoire du Secours Rouge International et de sa section belge, <http://www.secoursrouge.org/histoire-du-secours-rouge>, consultatie 30 maart 2017.

¹⁹² B. CLAESSENS, “Het verhaal van Pierre Carette en de CCC”, http://www.bendevannijvel.com/andere/ccc_personen.html, consultatie 30 maart 2017.

¹⁹³ X., “Le Bloc Marxiste-Léniniste”, http://www.blocml.be/presentation_blocml/presentation_blocml.php, consultatie 30 maart 2017.

¹⁹⁴ X., CCC-kopstuk Pierre Carette gaat vrijuit, *Het Laatste Nieuws* 18/06/2008, <http://www.hln.be/hln/nl/957/Binnenland/article/detail/317800/2008/06/18/CCC-kopstuk-Pierre-Carette-gaat-vrijuit.dhtml>, consultatie 30 maart 2017.

strijd als strategie hebben afgewezen, terwijl Carette meerdere keren heeft gepoogd om de gewapende strijd opnieuw leven in te blazen¹⁹⁵.

¹⁹⁵ PJ. HALLEMEERSCH, *The staircase to terrorism: Biografisch onderzoek naar Pierre Carette en de CCC*, onuitg. masterproef, Rechten UGent, 2013, http://lib.ugent.be/fulltxt/RUG01/002/060/648/RUG01-002060648_2013_0001_AC.pdf, 107.

4.2. De DHKP/C

4.2.1 Introductie

In dit onderdeel bespreek ik de DHKP/C en de zaak Erdal. De DHKP/C werd in 1978 opgericht onder de naam *Devrimci Sol*. In de jaren 80 was het geweld van de partij voornamelijk gericht tegen de Turkse veiligheidstroepen en de militairen. Vanaf de jaren 90 begon de groepering ook meer aanslagen te plegen in het buitenland. In 1994 werd Devrimci Sol opgesplitst in twee groepen: De DHKP/C en de THKP/C. In 1996 pleegde de DHKP/C haar eerste terroristische aanslag op drie prominente Turkse zakenmannen¹⁹⁶. De DHKP/C heeft in België nooit aanslagen gepleegd. De reden waarom ik deze terroristische groepering dan toch bespreek is omdat Erdal, een van de hoofdverdachten voor de terroristische aanslag op drie Turkse zakenlieden, in België werd aangetroffen. Erdal werd in Turkije voor deze drie moorden veroordeeld. Zij vluchtte hierop naar België om aan het vonnis te ontsnappen. Turkije vroeg op zijn beurt de uitlevering aan België op basis van het Europees Verdrag tot Bestrijding van het Terrorisme. De Minister van Justitie weigerde om haar uit te leveren ten eerste, wegens het politiek karakter van de feiten waarvoor zij beschuldigd werd en ten tweede, omdat er een risico bestond dat zij in Turkije ter dood veroordeeld zou worden. Daarom besliste de Minister van Justitie om in België voor dezelfde feiten een rechtszaak op te starten¹⁹⁷. De beslissing om Erdal niet uit te leveren bracht België om verschillende redenen in moeilijkheden¹⁹⁸.

4.2.2 Is de DHKP/C in België een bende, criminele organisatie of een terroristische groepering?

In Turkije wordt de DHKP/C als een terroristische organisatie beschouwd. Deze organisatie tracht het Turkse systeem omver te werpen en te vervangen door een Marxistisch – Leninistisch systeem¹⁹⁹.

¹⁹⁶ X., “Devrimci Halk Kurtulus Partisi/Cephe (DHKP/C)”,

<https://kennisbankterrorisme.nctv.nl/organisatie/devrimci-halk-kurtulus-partisi-cephe>, consultatie 5 april 2017.

¹⁹⁷ C. VAN DEN WYNGAERT, “Rechtsmacht en immuniteiten na de wet van 5 augustus 2003”, *Jura Falc.* 2003 – 04, nr.1, <https://www.law.kuleuven.be/jura/art/40n1/vandenwyngaert.html>, 87 – 110.

¹⁹⁸ T. VAN DER BEEKEN, “Opnieuw commotie rond de uitlevering voor politieke misdrijven. Juridische bespiegelingen naar aanleiding van de zaak Erdal”, *T. Strafr.* 2000, 234.

¹⁹⁹ *Ibid.*, 235.

Of de DHKP/C in België als een terroristische organisatie, dan wel als een criminele organisatie of een bende beschouwd kan worden, bestaan zowel in de rechtspraak als in de rechtsleer verschillende opvattingen over²⁰⁰.

De correctionele rechtbank van Brugge is ervan overtuigd dat de DHPK/C ook in België als een terroristische organisatie gekwalificeerd wordt²⁰¹. De rechtbank komt tot deze conclusie aangezien ten eerste, in het kader van artikel 139 Sw. bewezen kan worden dat de groepering een terroristische beweging is en ten tweede, komt deze organisatie voor op de EU lijst inzake terroristische organisaties²⁰². De vraag die we ons hier kunnen stellen is wat het belang is van een rechterlijk oordeel of een organisatie al dan niet een terroristisch karakter heeft wanneer deze rechter steeds teruggrijpt naar terrorismelijsten die door de EU zijn vastgesteld²⁰³?

In artikel 324 bis Sw. wordt een criminele organisatie als volgt omschreven:

*«Met criminele organisatie wordt bedoeld iedere gestructureerde vereniging van meer dan twee personen die duurt in de tijd, met als oogmerk het in onderling overleg plegen van misdaden en wanbedrijven die strafbaar zijn met gevangenisstraf van drie jaar of een zwaardere straf, om direct of indirect vermogensvoordelen te verkrijgen
Een organisatie waarvan het feitelijke oogmerk uitsluitend politiek, vakorganisatorisch, menslievend, levensbeschouwelijk of godsdienstig is of die uitsluitend elk ander rechtmatig oogmerk nastreeft, kan als zodanig niet beschouwd worden als een criminele organisatie zoals omschreven in het eerste lid.»*

In zijn arrest van 7 november 2006 merkt het hof van beroep van Gent op dat wanneer het feitelijk oogmerk van een organisatie niet uitsluitend politiek, menslievend, levensbeschouwelijk of godsdienstig is of dat niet uitsluitend een ander rechtmatig oogmerk nastreeft, de organisatie als een criminele organisatie kan gedefinieerd worden. Zoals eerder gezegd bestaat het hoofddoel van een criminele organisatie erin om via het plegen van misdrijven rechtstreeks of onrechtstreeks vermogensvoordelen te verkrijgen. Een organisatie

²⁰⁰ P. DE HERT, “Stilte voor de juridische storm in het proces Erdal?” *Juristenkrant* 2006, nr. 133.

²⁰¹ P. DE HERT, noot onder Corr. Brugge 28 februari 2006, *T. Strafr.* 2006, 159.

²⁰² P. DE HERT, “Strafbaarheid van terroristische organisaties”, *T. Strafr.* 2006, 171 – 172.

²⁰³ P. DE HERT, “Stilte voor de juridische storm in het proces Erdal?” *Juristenkrant* 2006, nr. 133.

met een politiek oogmerk kan bijvoorbeeld misdrijven plegen met als doel financiële middelen te verkrijgen die hen in staat stellen om hun politieke doeleinden te bereiken²⁰⁴.

De DHKP/C maakte zich schuldig aan afpersing, inbreuken op de wapenwetgeving, valsheden, opzettelijk toebrengen van slagen, bedreigingen en moord om zo financiële voordelen te verkrijgen om hun terroristische activiteiten te financieren. Een organisatie die zijn doelstellingen kan realiseren door middel van bijdragen van sympathisanten voldoet niet aan de criteria van criminele organisatie²⁰⁵.

Volgens het hof zal een politieke terroristische organisatie wel als een criminele organisatie gekwalificeerd kunnen worden wanneer zij misdrijven pleegt die strafbaar zijn met een gevangenisstraf van drie jaar of meer aangezien het feitelijk oogmerk van de organisatie dan nog moeilijk als uitsluitend politiek gekwalificeerd kan worden wegens het zwaarwichtig karakter van de misdrijven. Volgens de rechtsleer maakt het hof van beroep hier een verkeerde redenering: het is inderdaad zo dat een politieke organisatie die misdrijven pleegt om haar doelstellingen te kunnen financieren daarvoor gestraft moet worden. Maar het is te ver gezocht om uit de financiering van een terroristische organisatie door middel van misdrijven te gaan afleiden dat een van de doelen van de vereniging zou zijn om enkel en alleen een financieel voordeel te verkrijgen op basis van artikel 324 bis, lid 1 Sw. om zo de kwalificatie criminele organisatie te kunnen geven. Volgens verschillende auteurs is het zo dat de DHKP/C niet uitsluitend als politiek, vak - organisatorisch, menslievend, levensbeschouwelijk of godsdienstig kan worden beschouwd, zodat de groepering niet onder de uitsluitingsgrond van artikel 139, tweede lid Sw. zou vallen²⁰⁶.

Het hof lijkt in zijn standpunt een verband te leggen tussen de uitsluitingsgrond van artikel 139 en artikel 324 bis Sw. Het hof lijkt te concluderen dat enkel en alleen omwille van het feit dat de DHKP/C niet onder de uitsluitingsgrond voorzien in artikel 139, tweede lid Sw. valt de DHKP/C automatisch aan de vereisten van een criminele organisatie voldoet. Het hof van beroep is blijkbaar vergeten dat het hoofddoel van een criminele organisatie het nastreven van winst is. Bij de DHKP/C is het nastreven van winst niet het hoofddoel, maar trachten zij,

²⁰⁴ P. HERBOTS, "DHKP-C is geen criminele organisatie", *Juristenkrant*, 2007, nr. 148, 4.

²⁰⁵ *Ibid.*

²⁰⁶ *Ibid.*

zoals eerder gezegd, via de zogenaamde financieringsmisdrijven hun politieke doelstellingen te realiseren²⁰⁷.

Eerder werd de DHKP/C in een vonnis van de correctionele rechtbank van Brugge al gekwalificeerd als een terroristische organisatie²⁰⁸. Hoogstwaarschijnlijk tracht het hof van beroep met zijn standpunt ervoor te zorgen dat kleine schakels de dans niet zouden kunnen ontspringen, aangezien de politieke organisatie nu zowel als een terroristische als een criminele organisatie beschouwd wordt. Het loutere lidmaatschap van een terroristische organisatie is niet strafbaar, maar het loutere lidmaatschap van een criminele organisatie is daarentegen wel strafbaar²⁰⁹.

Het hof van beroep van Antwerpen komt tot een volledig tegengestelde beslissing²¹⁰. Het hof besloot in de Erdal – zaak dat de Belgische afdeling van de DHKP/C geen bende, geen criminele organisatie en ook geen terroristische organisatie is. Het hof komt tot deze conclusie daar de aanwezigheid van de organisatie in België beperkt bleef en dat zij hier geen illegale of criminele activiteiten pleegden. In het Antwerpse arrest komen een aantal problemen naar boven: ten eerste kan men zich de vraag stellen wat de verhouding is tussen de fundamentele rechten en vrijheden van de burger en de veiligheid van de burger. Hoever mag een groepering met een gewelddadige visie gaan binnen een democratie? Vanaf wanneer moet de overheid tegen zo'n groepering beginnen optreden? Waar moet de overheid de lijn trekken, waardoor de ene organisatie wel en de andere organisatie niet gestraft wordt?

Ten tweede kunnen we ons de vraag stellen wat de verhouding is van dit arrest tot de beslissing van de Europese Unie om de DHKP/C op de lijst van terroristische organisaties te zetten. Door de beslissing van de EU om de DHKP/C op een terrorismelijst te zetten is België verplicht de tegoeden van deze organisatie te blokkeren, terwijl de DHKP/C volgens het hof van beroep van Antwerpen helemaal geen terreurorganisatie is²¹¹.

Ten slotte komen de hoven van beroep van Gent en Antwerpen op basis van hetzelfde bewijsmateriaal tot een volledig tegengestelde beslissing. Hieruit is dan ook te concluderen dat de definities voor een bende, een criminele organisatie en een terroristische organisatie

²⁰⁷ P. HERBOTS, "DHKP-C is geen criminele organisatie", *Juristenkrant*, 2007, nr. 148, 4.

²⁰⁸ Zie *supra*

²⁰⁹ P. DE HERT, noot onder Corr. Brugge 28 februari 2006, *T. Strafr.* 2006, 164 – 165.

²¹⁰ Antwerpen, 7 februari 2008, onuitg.

²¹¹ Cass. 24 juni 2008, *T. Strafr.* 2009, 20.

niet specifiek genoeg zijn, aangezien de hoven en rechtbanken teveel marge hebben om aan deze begrippen invulling te geven²¹².

4.2.3.1. Kenmerken bendevoorming²¹³

Bendevoorming wordt geregeld in de artikelen 322 – 324 van het Strafwetboek. Opdat een organisatie als een bende gekwalificeerd kan worden, moet aan drie voorwaarden cumulatief voldaan zijn, namelijk: het bestaan van een vereniging, de organisatie van een vereniging en het plegen van aanslagen op personen of op eigendommen als oogmerk van de vereniging²¹⁴.

De misdrijven die omschreven worden in de artikelen 322 – 324 Sw. hebben als gemeenschappelijke eigenschap dat zij gepleegd worden door een concrete groep van personen. De leden van de groep hebben bewust hun wil geuit om deel uit te maken van de groep. Daarnaast heeft de georganiseerde groep tot doel om aanslagen te plegen op personen of eigendommen die aldus een misdaad of wanbedrijf kunnen opleveren²¹⁵. Deze verschillende kenmerken kunnen door verschillende aanwijzingen afgeleid worden. Het bestaan van een groepering of organisatie kan worden afgeleid uit verschillende indicaties, zoals bijvoorbeeld een specifieke taakverdeling,. De wil om opzettelijk schade toe te brengen aan personen of aan goederen kan blijken uit de aanwezigheid van materiaal waarmee schade kan worden toegebracht, of de uitdrukking van een expliciete wil om dergelijke schade toe te brengen. Het louter bestaan van een vereniging op zich is voldoende om strafbaar te zijn, zelfs zonder de uitvoering van een concreet misdrijf²¹⁶.

Hieronder worden de drie cumulatieve kenmerken van bendevoorming kort aangehaald.

²¹² J. DE WIT, “DHKP – C is geen terreurorganisatie” *Juristenkrant* 2008, 15.

²¹³ Op de kenmerken van een terroristische groep wordt niet meer ingegaan aangezien deze al uitvoerig besproken zijn in deel 2.0.

²¹⁴ M. DE SWAEF en M. TRAEEST, “Bendevoorming en criminele organisaties”, *OSS* 2012, afl. 70, 47 – 52.

²¹⁵ A. DE NAUW, *Inleiding tot het bijzonder strafrecht*, Mechelen, Kluwer, 2010, 89.

²¹⁶ M. DE SWAEF en M. TRAEEST, “Bendevoorming en criminele organisaties”, *OSS* 2012, afl. 70, 52.

4.2.3.1.1. Het bestaan van een vereniging

Een vereniging kan strafrechtelijk gedefinieerd worden als een verbintenis met anderen tot een misdadig opzet, waarbij deze groep als een eenheid naar buiten zal optreden²¹⁷. Het is de feitenrechter die een oordeel velt over het totale aantal leden waaruit de bende bestaat. Zo kan in sommige gevallen een klein aantal personen ook als een vereniging beschouwd worden. Daarnaast is het ook niet nodig dat alle leden van de bende gekend zijn of dat zij samen veroordeeld worden. Het is ook niet van belang of de bendeleden al misdadigers waren vooraleer zij toetraden tot de vereniging. Verder is het niet vereist dat de vereniging een duurzaam karakter heeft. Het is voldoende dat de vereniging werkelijk heeft bestaan en dat de leden contact hadden met elkaar om tot een bepaalde daad over te gaan.

Het misdrijf bendevorming bevat, net zoals alle andere misdrijven, enerzijds een materieel en anderzijds een moreel bestanddeel. Het materieel bestanddeel houdt in dat men deel moet uitmaken van de vereniging. Wat die deelname precies inhoudt, wordt aan het oordeel van de feitenrechter overgelaten. Het moreel bestanddeel houdt in dat de personen die deel willen uitmaken van een bende, zij die wil bewust tot uiting brengen. De personen moeten de wil om lid te worden van een bende tot uiting brengen, terwijl men zich bewust is van het feit dat die vereniging bestaat om aanslagen te plegen, zonder dat vereist is dat ieder lid de persoonlijke bedoeling heeft om in het kader van de vereniging een misdrijf te plegen²¹⁸. Hieruit valt te besluiten dat niet elk bendelid op de hoogte moet zijn van de volledige samenstelling, organisatie en doelstellingen van de vereniging. Het zal het er de feitenrechter in ieder geval niet gemakkelijker op maken om te bepalen welke mate van kennis vereist is om de betrokkene te kunnen veroordelen²¹⁹.

4.2.3.1.2. De organisatie van de vereniging

De organisatie van de vereniging vormt een belangrijk kenmerk aangezien zij de bende in staat moet stellen om een aanslag te kunnen plegen. De beoordeling van de organisatie van een groepering ligt uitsluitend bij de feitelijke beoordeling van de rechterlijke macht. Het feit dat een vereniging georganiseerd is kan onder meer blijken uit: de hiërarchie, de taakverdeling, het bestaan van vaste vergaderplaatsen, schuilplaatsen, opslagplaatsen, etc.

²¹⁷ A. DE NAUW, *Inleiding tot het bijzonder strafrecht*, Mechelen, Kluwer, 2010, 90.

²¹⁸ Cass. 24 juni 2008, *Arr. Cass.* 2008, 394.

²¹⁹ P. TRAEST, "Ontwikkeling van nieuwe deelnemingsvormen", *NC* 2007, 241.

Geen van deze opgesomde elementen is echter onmisbaar of essentieel om te besluiten dat een bepaalde groep als een bende kan worden beschouwd²²⁰.

4.2.3.1.3. *Het oogmerk om een aanslag te plegen op personen of op eigendommen als doel van de vereniging*

Op basis van artikel 323 en 324 Sw. zal de bestraffing van de leden verschillen naargelang het soort misdrijf dat de bende van plan is te plegen. Het is aan het openbaar ministerie om te bewijzen wat de aard is van de misdrijven die de bende zinnens is te plegen. De aard van het misdrijf kan onder andere blijken uit de wijze van organisatie van de bende, het aantal leden, de persoonlijkheid van de leden, de middelen en de redenen tot het plegen van de aanslagen. We mogen uiteraard niet vergeten dat het loutere feit van het oprichten van een bende strafbaar is²²¹. Het effectief plegen van een aanslag op personen of op goederen is mogelijk, maar vormt geen noodzakelijke vereiste. Het voorwerp van het misdrijf bendevorming is immers de bendevorming *an sich* en niet de misdrijven die de bende vanuit bepaalde beweegredenen tracht te plegen. Wel kunnen het misdrijf bendevorming en de misdrijven die de groep gepleegd heeft als één enkel strafbaar feit worden beoordeeld. In dat geval ontstaat er op basis van artikel 60 Sw. samenloop. Het is enkel en alleen de feitenrechter die kan beslissen of verschillende opzettelijke misdrijven één strafbaar feit opleveren. Zo heeft het Hof van Cassatie in een zaak beslist dat de verschillende diefstallen die door een bende werden gepleegd afzonderlijke misdrijven uitmaakten omdat het behoren tot een vereniging met het oogmerk om misdrijven te plegen en het toepassen van dezelfde strategie bij de diefstallen, niet noodzakelijk betekenen dat de daders van de eerste diefstal ook besloten om de overige diefstallen te plegen²²². Het is dus met andere woorden niet vereist dat voor het bewijzen van de bendevorming een specifieke band bestaat tussen de verschillende misdrijven, zodanig dat het ene misdrijf niet gepleegd kan worden zonder het andere²²³. Voor aanslagen die reeds gepleegd zijn geldt geen collectieve strafrechtelijke verantwoordelijkheid tegenover de bendeleden die niet aan deze aanslagen hebben deelgenomen. Er bestaat met andere woorden geen tegenstrijdigheid tussen de veroordeling wegens bendevorming en de

²²⁰ M. DE SWAEF en M. TRAEST, “Bendevoorming en criminele organisaties”, *OSS* 2012, afl. 70, 55.

²²¹ Artikel 322 Sw.

²²² Cass. 7 februari 1990, *Arr. Cass.* 1989-90, nr. 352.

²²³ Cass. 9 mei 2000, *Arr. Cass.* 2000, nr. 280.

vrijspraak voor andere misdrijven. Zo zal een vrijspraak wegens diefstal niet strijdig zijn met een veroordeling wegens bendevoering die opgericht is met het oog op het plegen van diefstallen²²⁴.

4.2.3.2. Kenmerken criminele organisatie

Een criminele organisatie kan gedefinieerd worden als iedere gestructureerde vereniging van meer dan twee personen die duurt in de tijd, met als oogmerk het in onderling overleg plegen van misdaden en wanbedrijven die strafbaar zijn met een gevangenisstraf van drie jaar of meer om een direct of indirect vermogensvoordeel te verkrijgen²²⁵. Sommige verenigingen kunnen niet gekwalificeerd worden als een criminele organisatie. Dit zijn de groeperingen waarvan het feitelijk oogmerk uitsluitend politiek, vak – organisatorisch, menslievend, levensbeschouwelijk of godsdienstig is of die uitsluitend elk ander rechtmatig oogmerk nastreeft²²⁶.

Hieronder worden de drie cumulatieve voorwaarden om een groepering als een criminele organisatie te kwalificeren uiteengezet.

4.2.3.2.1. Het bestaan van een gestructureerde vereniging van meer dan twee personen die duurt in de tijd

Een criminele organisatie is niet hetzelfde als een bende daar criminele organisaties beter gestructureerd en omvangrijker zijn, zij een strikte hiërarchie en nationale en internationale vertakkingen hebben. Hun structuur is duurzaam en ze plegen op regelmatige basis feiten. Bij een criminele organisatie is het niet vereist dat alle leden de bedoeling hebben om misdrijven te plegen. Sommige structuren binnen een criminele organisatie zijn legaal, maar deze dragen wel bij tot de finaliteit van de organisatie. Bij een bende daarentegen heeft elk lid de bedoeling om lid te zijn van deze organisatie en deel te nemen aan het plegen van misdrijven²²⁷.

²²⁴ M. DE SWAEF en M. TRAEEST, “Bendevoering en criminele organisaties”, *OSS* 2012, afl. 70, 58.

²²⁵ Art. 324 bis Sw.

²²⁶ art. 324 bis Sw.

²²⁷ M. DE SWAEF en M. TRAEEST, “Bendevoering en criminele organisaties”, *OSS* 2012, afl. 70, 67 – 69.

Vandaag de dag is het mogelijk dat de criminele organisatie niet meer in het echt samenkomt, maar dat zij via het internet gevormd wordt. Volgens de wet is er maar sprake van een criminele organisatie indien meer dan twee personen lid zijn van de groep. Net zoals het geval is bij bendevoering is het niet vereist dat alle leden van de criminele organisatie gekend zijn of dat zij samen vervolgd moeten worden, noch dat de leden reeds misdadigers zijn op het ogenblik dat zij toetraden tot de organisatie²²⁸. Tenslotte moet de criminele organisatie enige tijd blijven voortbestaan. Het is niet vereist dat zij op duurzame wijze voortbestaan, want het is in onze samenleving immers mogelijk dat een criminele organisatie wordt opgericht voor een zeer specifieke, beperkte doelstelling, bijvoorbeeld 2 of 5 maanden, en dat zij kort daarna weer verdwijnen, om dan later in een andere vorm opnieuw op te duiken²²⁹.

4.2.3.2.2. Met als oogmerk het in onderling overleg plegen van misdaden en wanbedrijven die strafbaar zijn met een gevangenisstraf van drie jaar of een zwaardere straf

Oogmerk kan gedefinieerd worden als de specifieke onmiddellijke doelstelling van de organisatie. Moet dit oogmerk de leden van de organisatie ook persoonlijk aanbelangen? Volgens het Hof van Cassatie maakt een persoon zich schuldig aan de in artikel 324 ter, §1 tot §4 bedoelde misdrijven, van zodra hij deel uitmaakt, onder welke vorm dan ook, van een criminele organisatie, zonder dat hij zich daarbij verenigd moet hebben met de doelstelling die de criminele organisatie voor ogen heeft²³⁰. Het is naar de mening van het Hof niet vereist dat een persoon die lid is van een criminele organisatie, wetens en willens moet deelnemen aan de strafbare feiten die het oogmerk van de criminele organisatie vormen²³¹.

De misdrijven van de organisatie worden in onderling overleg gepleegd. Dit wil zeggen dat de misdrijven als het ware gepland worden door de leden van de organisatie. Het plegen van het misdrijf is het doel of het oogmerk van de organisatie zelf. Dit wil dus met andere woorden zeggen dat deze doelstelling niet noodzakelijk aanwezig moet zijn bij alle betrokken leden. In tegenstelling tot artikel 322 Sw. dat bepaalt dat het kan gaan om een kortstondige groep met een tijdelijk karakter en specifiek is opgericht om één enkele aanslag op personen of op goederen te plegen, gebruikt artikel 324 bis Sw. de begrippen wanbedrijven en misdaden in

²²⁸ F. VROMAN, "Criminele organisaties", *Postal Memorialis* 2014, 7 – 9.

²²⁹ M. DE SWAEF en M. TRAEEST, "Bendevoering en criminele organisaties", *OSS* 2012, afl. 70, 69.

²³⁰ Cass. 5 juni 2007, P.07.0232.N.

²³¹ Cass. 25 oktober 2005, P.05.1034.N.

het meervoud. Dit wijst er op dat een criminele organisatie een zekere bestendigheid moet hebben. Dit is een zeer belangrijk kenmerk indien men het bestaan van een criminele organisatie wil aantonen: het plegen van meerdere misdrijven moet aangetoond kunnen worden. Hierbij is het niet vereist dat het gaat om onderling verschillende misdrijven. Het is ook mogelijk om een groepering als criminele organisatie te beschouwen wanneer zij verschillende gelijkaardige misdrijven plegen²³².

Met betrekking tot de wanbedrijven wordt een minimale strafdrempel van drie jaar gevangenisstraf opgelegd. Hierdoor worden een aantal wanbedrijven uitgesloten die zouden kunnen besluiten tot het bestaan van een criminele organisatie. Zo wordt onder meer het opzettelijk toebrengen van slagen en verwondingen uitgesloten, zelfs indien dit de arbeidsongeschiktheid tot gevolg heeft.

De strafdrempel die we in België hanteren is strenger dan de strafdrempel die is bepaald in het Kaderbesluit van 24 oktober 2008 ter bestrijding van de georganiseerde criminaliteit²³³. De toepassing van de verschillende strafdrempels kan in de praktijk voor moeilijkheden zorgen, daar een vereniging in België als criminele organisatie beschouwd kan worden, maar in een andere EU lidstaat dan weer niet. Uiteraard komt dit de veiligheid in Europa niet ten goede. Daarnaast zal de beklaagde persoon de niet – correcte omzetting van het Kaderbesluit niet kunnen inroepen omdat het kaderbesluit geen directe werking heeft²³⁴.

4.2.3.2.3. Om direct of indirect vermogensvoordeel te verkrijgen

Het finale doel dat de criminele organisatie voor ogen heeft, is winst realiseren. De verkrijging van vermogensvoordelen houden alle rechtstreekse en onrechtstreekse voordelen in die voortvloeien uit de misdrijven die gepleegd zijn. Zo vormt de winst van een drugsverkoop een direct vermogensvoordeel, terwijl de investering van de winsten indirecte vermogensvoordelen opleveren²³⁵.

²³² F. VROMAN, “Criminele organisaties”, *Postal Memorialis* 2014, 10 – 11.

²³³ Kaderbesluit 2008/841/JBZ van de Raad van 24 oktober 2008 ter bestrijding van georganiseerde criminaliteit

²³⁴ K. LENAERTS en P. VAN NUFFEL, *Europees recht in hoofdlijnen*, Antwerpen, Maklu, 2003, 711.

²³⁵ F. VROMAN, “Criminele organisaties”, *Postal Memorialis* 2014, 14 – 15.

4.2.3.2.4. Uitsluitingsgrond

Artikel 324 bis, tweede lid Sw. bepaalt dat een organisatie waarvan het feitelijk oogmerk uitsluitend politiek, vak – organisatorisch, menslievend, levensbeschouwelijk of godsdienstig is of die uitsluitend een ander rechtmatig oogmerk nastreeft, niet als een criminele organisatie in de zin van het eerste lid van artikel 324 bis Sw. beschouwd kan worden. Deze uitsluitingsgrond omvat onder meer de politieke partijen, de vakbonden en milieugroeperingen. Zij hebben niet tot doel om vermogensvoordelen te verkrijgen, maar wel om volkomen rechtmatige doelstellingen na te streven. Deze uitsluitingsgrond kan alleen worden toegepast wanneer uitsluitend een van deze genoemde feitelijke oogmerken aanwezig is, maar niet wanneer naast het feitelijk oogmerk ook nog sprake is van een in artikel 324bis, eerste lid Sw. bedoeld collectief oogmerk. Zo zal bijvoorbeeld een syndicale vereniging die aan afpersing of aan drugstrafiek doet niet onder de uitsluitingsgrond van artikel 324, tweede lid Sw. vallen, want ook al is er sprake van een feitelijk oogmerk, toch is er ook sprake van een collectief oogmerk, namelijk het plegen van misdrijven, met als doel directe en indirecte vermogensvoordelen te verkrijgen²³⁶.

Uiteraard moet ook rekening worden gehouden met andere strafbepalingen. Een terroristische organisatie is geen criminele organisatie wanneer zij gefinancierd wordt door bijdragen van sympathisanten en niet voor haar eigen financiering zorgt door het plegen van misdrijven. Gelukkig kunnen groeperingen die gefinancierd worden door sympathisanten op basis van andere strafbepalingen gestraft worden²³⁷.

In de vraag of de DHKP/C al dan niet als een criminele organisatie beschouwd kan worden, volg ik de mening van de rechtsleer. Het hoofddoel van een criminele organisatie bestaat er in om, via het plegen van misdrijven, directe of indirecte vermogensvoordelen te verkrijgen. Het oogmerk van de DHKP/C is niet het verkrijgen van winst, maar wel door het plegen van misdrijven hun politieke doelen te verwezenlijken. Mijns inziens is het twijfelachtig of de DHKP/C als een bende kan gekwalificeerd worden. Dit omdat alle leden van een bende de bedoeling hebben om deel te nemen aan het plegen van misdrijven, terwijl ik er van overtuigd ben dat er toch personen zijn die deel uitmaken van de DHKP/C die geen misdrijven willen plegen in naam van de DHKP/C, maar die wel weten dat er misdrijven door de DHKP/C

²³⁶ F. VROMAN, “Criminele organisaties”, *Postal Memorialis* 2014, 15.

²³⁷ *Ibid.*, 16.

gepleegd worden. Wel ben ik van mening dat de DHKP/C ook in België als een terroristische organisatie moet gekwalificeerd worden. Dit omdat deze organisatie voorkomt op de Europese terrorismelijsten. Er anders over beslissen zou moeilijkheden en verwarring scheppen aangezien een welbepaalde organisatie in het ene land wel als een terroristische organisatie bestempeld wordt en in het andere land niet. Dit zou naar mijn mening niet goed zin voor de eenheid binnen de Europese Unie.

4.2.4. De zaak Erdal

4.2.4.1. De feiten

De grote publiciteit die aan de zaak Erdal word besteed, was voornamelijk het gevolg van de meerdere uitleveringsverzoeken die Turkije richtte aan België. De rode draad doorheen gans dit gebeuren vormde het Antiterrorismeverdrag van 1977 en meer specifiek de regeling met betrekking tot politieke misdrijven. Er wordt algemeen aanvaard dat personen die zich schuldig maken aan politieke misdrijven uitgesloten worden van de uitlevering. Normaal gezien zal een verdachte niet worden uitgeleverd aan een verzoekende staat. Echter zijn hier over de loop van de jaren heen heel wat uitzonderingen op geformuleerd. Welbepaalde misdrijven worden dan gedepolitiseerd. Dit wil zeggen dat bepaalde misdrijven geen politiek misdrijf meer kunnen uitmaken, waardoor uitlevering voor deze misdrijven wel mogelijk is²³⁸.

Op 18 januari 1996 wordt een arrestatiebevel uitgevaardigd tegen Erdal. Zij is een vrouw van Turkse nationaliteit die lid is van de DHKP/C. Erdal wordt ervan verdacht betrokken te zijn geweest bij de drievoudige moord op de Turkse zakenmannen. Om een veroordeling te voorkomen vlucht zij hierop naar België. Op 27 september 1999 wordt zij in Knokke aangehouden wegens verboden wapenbezit. Turkije vraagt vervolgens in oktober de uitlevering. Op 31 mei 2000 weigert de Belgische regering in te gaan op het uitleveringsverzoek van Turkije op grond van de exceptie van politiek misdrijf. Doordat de aanslag op de Turkse zakenmannen werd gepleegd met een halfautomatisch wapen²³⁹ en niet

²³⁸ S. DEWULF, “Europees Antiterrorismeverdrag – uitlegging – automatisch vuurwapen – cassatieprocedure in het belang van de wet”, *NC* 2007, 145.

²³⁹ Deze aanslag werd gepleegd met pistolen van het type Walther PP(K), 7. 65 mm met geluidsdemper.

met een automatisch wapen was artikel 1 van het Europees Verdrag tot bestrijding van het terrorisme volgens de Gentse kamer van inbeschuldigingstelling niet van toepassing, maar kon daarentegen artikel 2 van het Verdrag worden ingeroepen²⁴⁰. Volgens artikel 1 van het Europees Terrorismeverdrag is het verboden om een aantal ernstige terroristische daden te kwalificeren als politiek misdrijf en op grond daarvan de uitlevering af te wijzen maar op basis van artikel 2 is België daarentegen wel vrij om bepaalde aanslagen als politiek misdrijf te kwalificeren en op grond daarvan de uitlevering te weigeren²⁴¹. Deze uitspraak van de kamer van inbeschuldigingstelling kreeg nog een staartje voor het Hof van Cassatie²⁴².

De minister van justitie heeft de beslissing tot niet – uitlevering genomen op advies van de kamer van inbeschuldigingstelling van het hof van beroep van Gent. Deze beslissing bracht België in een moeilijke positie.

Eenzijds zorgde de beslissing tot niet – uitlevering voor een vertroebeling van de relaties van België met Turkije. De Turkse regering beschouwde deze beslissing als een motie van wantrouwen. Dit kon duidelijk blijken uit de verklaring van het parket – generaal van Gent, want zij stelden dat een uitlevering aan Turkije niet mogelijk was, gezien het misdrijf als een politiek misdrijf gekwalificeerd kon worden en een uitlevering eventueel kon leiden tot een politieke vervolging, foltering, onmenselijke of vernederende bestraffing en zelfs tot de doodstraf. Aangezien ze dus niet in Turkije terecht kon worden, moest er in België een oplossing voor haar gevonden worden. Na de weigering tot uitlevering bleef zij in België verder aangehouden. Deze zaak begon echter als een doodnormale uitleveringszaak, maar eindigde in een echte staatszaak²⁴³.

4.2.4.2. De toepassing van het Europees Antiterrorismeverdrag van 1977

In de zaak Erdal wordt toepassing gemaakt van het Europees Terrorismeverdrag. Zoals eerder gezegd,²⁴⁴ steunt het Europees Terrorismeverdrag op het principe van *aut dedere aut judicare*. Dit wil zeggen dat er een verplichting rust op de staten om een persoon die ervan verdacht

²⁴⁰ S. DEWULF, “Europees Antiterrorismeverdrag – uitlegging – automatisch vuurwapen – cassatieprocedure in het belang van de wet”, *NC* 2007, 145.

²⁴¹ C. RYNGAERT, “Het arrest Erdal van het Arbitragehof: eindelijk duidelijkheid over de onrechtmatigheid van de retroactieve toepassing van extraterritoriale rechtsmachtuitbreidingen”, *T. Strafr.* 2005, 345 -346.

²⁴² Zie *infra*

²⁴³ T. VAN DER BEEKEN, “Opnieuw commotie rond de uitlevering voor politieke misdrijven. Juridische bespiegelingen naar aanleiding van de zaak Erdal”, *T. Strafr.* 2000, 234 – 235.

²⁴⁴ Zie deel 3.0.

wordt misdrijven te hebben gepleegd, zelf te berechten of uit te leveren. Vóór het Antiterrorismeverdrag konden staten voor bepaalde politieke misdrijven de uitleveringsexceptie inroepen en zo de uitlevering weigeren voor politieke misdadigers. Artikel 1 van het Europees Terrorismeverdrag houdt een uitzondering in op deze uitleveringsexceptie. De uitleveringsexceptie wegens politieke misdrijven kan niet meer worden ingeroepen voor strafbare feiten die gepleegd worden met gebruikmaking van bommen, handgranaten, raketten, automatische vuurwapens of bombrieven of – pakjes, voor zover dit gebruik gevaar voor personen oplevert²⁴⁵. Het verschil tussen een pistool en een automatisch vuurwapen is dus belangrijk en relevant om te weten of een persoon al dan niet moet uitgeleverd worden.

Het Antiterrorismeverdrag definieert het begrip automatisch vuurwapen echter niet, maar in een Europese richtlijn van 18 juni 1991 over de controle op de verwerving en het voorhanden hebben van wapens worden automatische en semi – automatische wapens wel gedefinieerd²⁴⁶. Automatische vuurwapens zijn wapens die na elk schot automatisch herladen worden en die meerdere projectielen kunnen afschieten wanneer de trekker eenmalig wordt overgehaald. Semi – automatische vuurwapens zijn wapens die ook na elk schot automatisch herladen worden, maar die niet in staat zijn om meerdere projectielen af te schieten wanneer de trekker eenmalig wordt overgehaald. In 2005 werd aan de kamer van inbeschuldigingstelling van Gent een verzoek tot uitlevering van Erdal voorgelegd, aangezien zij er van verdacht werd een aanslag met semi – automatische wapens te hebben gepleegd (zie *supra*)²⁴⁷.

Volgens het Gentse hof van beroep was artikel 1 van het Europees Terrorismeverdrag niet van toepassing gezien de strafbare feiten gepleegd werden met een halfautomatisch wapen, dus daarom kon het misdrijf wel als een politiek misdrijf beschouwd worden en kon de uitlevering aan Turkije worden geweigerd. Het Antiterrorismeverdrag is namelijk enkel van toepassing op aanslagen die met volautomatische wapens worden gepleegd en niet op aanslagen die met semi – automatische wapens worden gepleegd. Doordat de Gentse kamer van inbeschuldigingstelling het Antiterrorismeverdrag zodanig strikt interpreteerde kon het

²⁴⁵ J.F. LECLERCQ, “Beschouwingen bij enkele bepalingen van internationaal recht betreffende de strijd tegen het terrorisme (eerste deel)”, *RW* 2009 – 10, 793.

²⁴⁶ Richtlijn 91/477/EEG van de Raad van 18 juni 1991 inzake de controle op de verwerving en het voorhanden hebben van wapens.

²⁴⁷ P. DE HERT en J. MILLEN, “Uitlevering Erdal kan voor Hof van Cassatie”, *Juristenkrant* 2006, nr. 139,12.

verzoek tot uitlevering naar hun mening worden afgewezen (zie *supra*)²⁴⁸. Het betoog van de Gentse kamer van inbeschuldigingstelling bleef de bovenhand halen tot en met de uitspraak van 31 oktober 2005. Tegen deze uitspraak werd door Erdal cassatieberoep²⁴⁹ ingesteld en vernietigde het Hof van Cassatie de uitspraak van de kamer van inbeschuldigingstelling²⁵⁰.

Volgens het Hof van Cassatie moet er bij afwezigheid van een definitie in het Europees Antiterrorismeverdrag over automatische vuurwapens gekeken worden naar de traditionele interpretatieregels die vervat liggen in het Weens Verdrag inzake het verdragenrecht uit 1969²⁵¹. Dit verdrag bepaalt dat een verdrag te goeder trouw moet worden uitgelegd overeenkomstig de gewone betekenis van de termen van het verdrag in hun context en in het licht van het voorwerp en doel van het verdrag. Als wordt gekeken naar het voorafgaand verslag blijkt dat de staten met het Europees Antiterrorismeverdrag tot doel hebben het verdrag toe te passen op bijzonder ernstige daden waarvan vaak personen het slachtoffer zijn die niks te maken hebben met het doel van de aanslagen. Volgens het Hof bedoelt artikel 1, lid 1, e) het gebruik van middelen en werktuigen waardoor snel slachtoffers kunnen vallen, zonder dat vereist is dat er werkelijk personen worden gekwetst. Hieruit leidt het Hof af dat deze bepaling gericht is op het gebruik van wapens waarmee minstens automatisch kan herladen worden zodat snel en willekeurig kan worden afgevuurd waardoor een groot aantal slachtoffers zou kunnen worden gemaakt. Dit slaat met andere woorden niet alleen op volautomatische machinegeweren en pistolen, maar ook op semi – automatische wapens, want deze wapens kunnen ook snel en willekeurig kogels afschieten en daardoor een groot aantal slachtoffers maken²⁵². Dit betekent dus met andere woorden dat de uitlevering van Erdal op grond van het Antiterrorismeverdrag wel mogelijk was, aangezien haar daden volgens het Hof van Cassatie wel onder artikel 1 van het verdrag vielen en niet onder artikel 2. Daarmee vernietigde het Hof het arrest van het Gentse hof van beroep²⁵³.

Met deze uitspraak heeft het Hof van Cassatie de mogelijkheden beperkt om de politieke exceptie in te roepen voor strafbare feiten die terroristische misdrijven uitmaken. Wel moet worden opgemerkt dat het belang van dit arrest moet worden gerelativeerd, aangezien tussen

²⁴⁸ C. RYNGAERT, “Het arrest Erdal van het Arbitragehof: eindelijk duidelijkheid over de onrechtmatigheid van de retroactieve toepassing van extraterritoriale rechtsmachtuitbreidingen”, *T. Strafr.* 2005, 346.

²⁴⁹ S. DEWULF, noot onder Cass. 27 juni 2006, *NC* 2007, 144 – 148.

²⁵⁰ *Ibid.*, 145.

²⁵¹ Verdrag van Wenen van 23 mei 1969 inzake het verdragenrecht. *BS* 25 december 1993.

²⁵² S. DEWULF, noot onder Cass. 27 juni 2006, *NC* 2007,

²⁵³ P. DE HERT en J. MILLEN, “Uitlevering Erdal kan voor Hof van Cassatie”, *Juristenkrant* 2006, nr. 139,12.

de EU – lidstaten gebruik wordt gemaakt van het Europees Aanhoudingsbevel. Dit brengt met zich mee dat de exceptie van politieke misdrijven niet meer zou mogen spelen tussen de lidstaten van de EU wat de uitlevering betreft. Het Europees Antiterrorismeverdrag zal dus enkel nog belang hebben indien er sprake is van een uitlevering tussen een lidstaat van de EU en een staat die geen lid is van de EU²⁵⁴.

Er wordt vermoed dat de Gentse kamer van inbeschuldigingstelling het Antiterrorismeverdrag zo strikt heeft uitgelegd om te vermijden dat er een verplichting tot uitlevering in het leven geroepen zou worden. Er waren immers ernstige redenen om aan te nemen dat Turkije om uitlevering verzocht enkel en alleen om haar te vervolgen op grond van haar politieke overtuiging. In dit geval zou het Gentse hof van beroep gewoon open kaart moeten gespeeld hebben in plaats van met het argument te komen dat het vuurwapen dat Erdal hanteerde niet onder artikel 1 viel, want het Antiterrorismeverdrag benadrukt dat er geen verplichting tot uitlevering kan worden ingeroepen wanneer de aangezochte staat ernstige redenen heeft om aan te nemen dat het verzoek gedaan is om iemand te vervolgen of te bestraffen op grond van zijn ras, godsdienst, nationaliteit of politieke gezindheid²⁵⁵.

4.2.4.3. De beslissing tot uitlevering in de zaak Erdal

4.2.4.3.1. De uitleveringsprocedure in het algemeen

Een uitleveringsprocedure is een procedure waarbij de rol van de rechterlijke macht eerder beperkt wordt tot een louter ondersteunende functie. Het is voornamelijk de uitvoerende macht die de spiraal vormt in deze procedure. Als België wordt verzocht tot uitlevering in het kader van een strafuitvoering is er zelfs helemaal geen plaats voor enige ondersteuning van de rechterlijke macht. Indien om een uitlevering wordt verzocht komt er geen rechter meer tussen in de uitleveringsprocedure²⁵⁶.

Maar als België een uitleveringsverzoek ontvangt in het kader van een strafvervolgning dan is er wel tussenkomst vereist van de Belgische rechter. In dat geval is het uitleveringsverzoek

²⁵⁴ S. DEWULF, noot onder Cass. 27 juni 2006, *NC* 2007, 145 – 146.

²⁵⁵ P. DE HERT en J. MILLEN, “Uitlevering Erdal kan voor Hof van Cassatie”, *Juristenkrant* 2006, nr. 139,12.

²⁵⁶ T. VAN DER BEEKEN, “Opnieuw commotie rond de uitlevering voor politieke misdrijven. Juridische bespiegelingen naar aanleiding van de zaak Erdal”, *T. Strafr.* 2000, 235.

gebaseerd op een buitenlands bevel tot aanhouding of enige andere akte die hiermee gelijk kan gesteld worden²⁵⁷. Deze akten vormen *an sich* geen titel van vrijheidsberoving, maar eerst moeten zij uitvoerbaar worden verklaard door de raadkamer. Pas na deze uitvoerbaarverklaring kan de betrokkene van zijn vrijheid worden beroofd en ter beschikking van de regering worden gesteld²⁵⁸.

In de praktijk duurt de bovenvermelde procedure zeer lang, zodat het niet mogelijk is om efficiënt te reageren op de aanwezigheid van een verdachte persoon in het buitenland. Daarom is het mogelijk om deze betrokkene voorlopig aan te houden in afwachting van het uitleveringsverzoek. De uitleveringswet maakt op basis van artikel 5 de voorlopige aanhouding mogelijk bij onverwijlde spoed. De voorlopige aanhouding kan maximaal veertig dagen duren. Indien binnen die termijn het uitleveringsverzoek met het bevel tot aanhouding niet aan de Belgische autoriteiten wordt meegedeeld, dan wordt de verdachte persoon terug in vrijheid gesteld. Tijdens de periode van voorlopige aanhouding kan de betrokkene onder dezelfde voorwaarden om zijn voorlopige invrijheidsstelling verzoeken als de Belgische verdachten²⁵⁹.

4.2.4.3.2 De uitleveringsprocedure in het kader van de zaak Erdal

Op 31 maart 2000 moest de Gentse kortgedingrechter de vordering van Erdal tot onmiddellijke invrijheidsstelling behandelen. Volgens Erdal, die op 28 maart onder voorwaarden in vrijheid was gesteld voor de feiten die zij in België gepleegd had, beschikte België niet over een geldige titel om haar van haar vrijheid te beroven. Erdal had tegen deze beslissing cassatieberoep²⁶⁰ ingesteld, wat volgens haar zou leiden tot de opschorting van haar vrijheidsberoving aangezien er nog geen betekening was geweest van een definitieve beslissing tot uitvoerbaarverklaring. De kortgedingrechter volgde haar visie niet waardoor de

²⁵⁷ Dit kan door overlegging van het origineel of van de authentieke akte van het vonnis of arrest waarin de veroordeling werd uitgesproken of van de beschikking van de raadkamer, het arrest van de kamer van inbeschuldigingstelling of de akte van de strafprocedure waarbij de verwijzing van de beklaagde of de beschuldigde naar het strafrecht werd bevolen. Vanaf het moment dat een van deze stukken wordt betekend aan de verdachte die op dat moment in België verblijft, kan hij van zijn vrijheid worden beroofd en wordt hij ter beschikking van de regering gesteld in afwachting van zijn effectieve uitlevering aan de verzoekende staat.

²⁵⁸ T. VAN DER BEEKEN, “Opnieuw commotie rond de uitlevering voor politieke misdrijven. Juridische bespiegelingen naar aanleiding van de zaak Erdal”, *T. Strafr.* 2000, 235.

²⁵⁹ *Ibid.*, 235 – 236.

²⁶⁰ Dit cassatieberoep werd op 4 april 2000 verworpen.

instelling van een cassatieberoep volkomen irrelevant was, wat betreft de vrijheidsberoving²⁶¹.

De vraag die zich zou kunnen stellen is hoever de bevoegdheid van de raadkamer zich uitstrekt in het kader van een uitleveringsprocedure. In de wet wordt namelijk niet bepaald wat de raadkamer precies moet nagaan alvorens hij de beslissing tot uitvoerbaarheid kan nemen. In het algemeen heerst er een consensus dat de bevoegdheid van de raadkamer zich niet verder uitstrekt dan het nagaan of aan alle voorwaarden inzake de uitlevering is voldaan, zoals het bestaan van een strafvervolging in de verzoekende staat, dubbele incriminatie en minimumstrafdrempel²⁶². Verder wordt er algemeen aangenomen dat de raadkamer zich niet mag uitspreken over de mogelijke gevolgen van de uitlevering, eventuele procedurefouten van buitenlandse autoriteiten en de opportuniteiten. Maar in de rechtsleer wordt ook benadrukt dat de scheiding der machten niet absoluut is en dat de raadkamer ook het politiek karakter van het misdrijf in aanmerking kan nemen bij de beslissing tot uitvoerbaarheid²⁶³.

Vooraleer de minister van justitie de beslissing over de uitlevering neemt, moet eerst het advies gevraagd worden van de kamer van inbeschuldigingstelling van het rechtsgebied waarin de betrokkene is aangehouden. De kamer van inbeschuldigingstelling gaat na of alle voorwaarden voor de uitlevering vervuld zijn. Het advies van de kamer van inbeschuldigingstelling is geen rechterlijke beslissing, dus de betrokkene kan hier geen rechtsmiddelen tegen gebruiken en daarnaast is het advies ook niet bindend voor de minister van justitie. Hij kan dus tegen het advies van de kamer van inbeschuldigingstelling ingaan²⁶⁴.

Zoals reeds hoger vermeld heeft de kamer van inbeschuldigingstelling in de zaak Erdal de uitlevering aan Turkije geweigerd. Volgens het parket – generaal moeten de feiten waarvoor Erdal veroordeeld werd, gekwalificeerd worden als een politiek misdrijf, waardoor België niet tot uitlevering kan overgaan. Het feit dat zowel België als Turkije lid zijn van het Europees Terrorismeverdrag, waarin in artikel 1 van het verdrag bepaald wordt dat de exceptie van het politieke misdrijf niet kan worden ingeroepen voor strafbare feiten die als terroristische feiten

²⁶¹ T. VAN DER BEEKEN, “Opnieuw commotie rond de uitlevering voor politieke misdrijven. Juridische bespiegelingen naar aanleiding van de zaak Erdal”, *T. Strafr.* 2000, 236.

²⁶² G. VERMEULEN, T. VANDER BEKEN, B. DE RUYVER en P. ZANDERS, “Internationale samenwerking in strafzaken en rechtsbescherming”, *Politeia*, 1995, 166.

²⁶³ T. VAN DER BEEKEN, “Opnieuw commotie rond de uitlevering voor politieke misdrijven. Juridische bespiegelingen naar aanleiding van de zaak Erdal”, *T. Strafr.* 2000, 238.

²⁶⁴ *Ibid.*

gekwalficeerd worden doet er niet toe, aangezien de feiten waarvoor Erdal beschuldigd wordt niet als terroristische daden kunnen beschouwd worden²⁶⁵.

In artikel 1 van het Europees Terrorismeoverdrag worden een aantal misdrijven opgesomd die niet als een politiek misdrijf gekwalficeerd kunnen worden. Hierin staat onder andere dat misdrijven die gepleegd worden met automatische vuurwapens moeten beschouwd worden als een terroristisch misdrijf en niet gekwalficeerd kunnen worden als een politiek misdrijf. Erdal werd er van verdacht mededader te zijn van een drievoudige moord waarbij gebruik werd gemaakt van vuurwapens. Uit het dossier bleek dat geen gebruik werd gemaakt van automatische vuurwapens, maar wel van semi – automatische vuurwapens, zodat de feiten waarvoor Turkije de uitlevering had gevraagd niet als feiten uit artikel 1 van het verdrag beschouwd konden worden en de exceptie van politiek misdrijf kon ingeroepen worden²⁶⁶.

In artikel 2 van het verdrag wordt bepaald dat elke daad van geweld die niet als een strafbaar feit uit artikel 1 kan beschouwd worden, maar wel gericht is tegen het leven of de vrijheid van personen of als doel heeft om personen lichamelijk letsel toe te brengen, door de verdragsstaten als een politiek misdrijf gekwalficeerd kan worden. Dit houdt dus in dat staten voor zulke delicten het uitleveringsverzoek kunnen weigeren, maar ook kunnen accepteren, niettegenstaande het gaat om een politiek delict of daarmee samenhangend feit²⁶⁷.

Daarnaast geeft de procureur – generaal openlijk kritiek op de verzoekende staat, gezien deze in zijn argumentatie tot niet – uitlevering aanhaalt dat er ernstige redenen zijn om aan te nemen dat het uitleveringsverzoek gedaan werd om de persoon te vervolgen op grond van zijn ras, godsdienst, nationaliteit of politieke gezindheid, dan wel dat de positie van de betrokkene om een van deze redenen ongunstig dreigt te worden beïnvloed. Ook vreest het parket – generaal dat indien Erdal wordt uitgeleverd aan Turkije zij blootgesteld zou worden aan folteringen, onmenselijke of vernederende handelingen. Verder vraagt de procureur - generaal zich af of de Erdal wel kan uitgeleverd worden, gezien de feiten waarvan zij verdacht wordt bestraft kunnen worden met de doodstraf²⁶⁸. Ten slotte maakt de procureur – generaal ook

²⁶⁵ T. VAN DER BEEKEN, “Opnieuw commotie rond de uitlevering voor politieke misdrijven. Juridische bespiegelingen naar aanleiding van de zaak Erdal”, *T. Strafr.* 2000, 238.

²⁶⁶ Aldus de argumentatie van het Gentse Parket – Generaal.

²⁶⁷ T. VAN DER BEEKEN, “Opnieuw commotie rond de uitlevering voor politieke misdrijven. Juridische bespiegelingen naar aanleiding van de zaak Erdal”, *T. Strafr.* 2000, 239.

²⁶⁸ C. VAN DEN WYNGAERT, “Is uitlevering naar een staat waar de opgeëiste persoon de doodstraf riskeert nog langer verenigbaar met het E.V.R.M.”, *R.W.* 1989-1990, 761.

nog melding van het feit dat België bij de ondertekening van het Europees Terrorismeverdrag zich het recht heeft voorbehouden de uitlevering te weigeren indien de persoon het risico loopt voor een uitzonderingsrechtbank te worden berecht²⁶⁹.

Toen de beslissing werd genomen om Erdal niet aan Turkije uit te leveren, werd onmiddellijk de vraag gesteld of Erdal voor deze feiten in België kon worden vervolgd. Volgens het principe van *aut dedere, aut judicare* moet een staat ofwel uitleveren ofwel zelf vervolgen, maar dit principe heeft geen algemene draagwijdte en het is enigszins vereist dat zij in elk geval concreet in de wet moet worden ingeschreven. De feiten waarvoor uitlevering is gevraagd zijn feiten die in Turkije tegen Turkije gepleegd zijn, waardoor België geen jurisdictie kan uitoefenen op grond van het territorialiteitsbeginsel of het personaliteitsbeginsel. Het enige beginsel dat België zou kunnen inroepen is het universaliteitsbeginsel. Dit beginsel houdt in dat wanneer de feiten dermate ernstig zijn, dat de vervolging voor deze feiten in België mogelijk moet zijn ook al zijn deze feiten elders gepleegd en werden zij niet door of tegen Belgen gepleegd. Maar dergelijke bepaling is niet in de Belgische wetgeving opgenomen. Het is wel zo dat in artikel 2 van de wet van 2 september 1985 houdende de goedkeuring van het Europees Terrorismeverdrag is bepaald dat de Belgische rechtbanken toch bevoegd zijn en de Belgische Strafwet van toepassing is op de strafbare feiten bedoeld in artikel 1 van het Europees Terrorismeverdrag wanneer een verzoek tot uitlevering door een verdragsluitende staat is ingediend en de vermoedelijke dader niet wordt uitgeleverd. Maar aangezien het Gents parket – generaal heeft beslist dat artikel 1 van het Europees Terrorismeverdrag niet van toepassing is in deze zaak, kan op basis van dit artikel geen vervolging in België worden ingesteld voor de feiten die in Turkije zijn gepleegd²⁷⁰.

4.2.4.4. De Erdalwet

Op 13 maart 2003 werd in de Voorafgaande Titel van het Wetboek van Strafvordering een nieuw artikel 10, 6° aangenomen. Deze bepaling maakt de Belgische gerechten bevoegd om elk strafbaar feit uit artikel 2 van het Europees Terrorismeverdrag te bestraffen, wanneer de verdachte persoon zich in België bevindt en de Belgische regering niet instemt met de

²⁶⁹ T. VAN DER BEEKEN, “Opnieuw commotie rond de uitlevering voor politieke misdrijven. Juridische bespiegelingen naar aanleiding van de zaak Erdal”, *T. Strafr.* 2000, 239.

²⁷⁰ *Ibid.*, 240.

uitlevering om een rechtsgeldige redenen, zoals de kans dat de verdachte gestraft wordt met de doodstraf. Voortaan zouden de strafbare feiten bedoeld in artikel 2 van het Europees Terrorismeverdrag in België kunnen worden vervolgd, mocht de regering beslissen om de verdachte persoon niet uit te leveren aan de verzoekende staat. Met deze wet tracht men gevallen die gelijkaardig zijn met de zaak Erdal te voorkomen. Met dit artikel gaat de Belgische wetgever verder dan nodig is in het kader van zijn internationale verplichtingen²⁷¹.

In artikel 3 van de wet wordt uitdrukkelijk bepaald dat zij enkel zal gelden voor feiten die gepleegd zijn na de inwerkingtreding ervan. Ook in het wetsontwerp wordt gezegd dat het artikel 10, 6° V.T. Sv. geen enkele invloed zal hebben op de zaak Erdal, maar hier werd heel wat kritiek op geuit door de oppositie. De oppositie had namelijk schrik dat door de niet – retroactieve werking van dit artikel zou worden vermeden dat Erdal in België werd berecht²⁷².

Echter wordt op 22 december 2003 een programmawet aangenomen waarin artikel 379 artikel 3 van de wet van 13 maart 2003 opheft. Door artikel 379 wordt artikel 10, 6° V.T. Sv. gekwalificeerd als een bepaling inzake strafrechtspleging die geen nieuwe tenlastelegging bevat. Hieruit volgt dat Erdal op basis van artikel 379 toch in België zal kunnen worden berecht²⁷³. Critici bestempelen de wet van 22 maart 2003 dan ook als een gelegenhedswet die in het leven werd geroepen om Erdal in België te kunnen veroordelen omwille van de druk die Turkije op de Belgische wetgever uitoefende²⁷⁴.

Op 29 juni 2004 stapt Erdal naar het Grondwettelijk Hof. Zij stelt een beroep tot nietigverklaring in van het artikel 379 van de wet van 22 december 2003. Volgens haar schendt voornoemde bepaling de artikelen 10, 11 en 191 van de Grondwet, in samenhang gelezen met de artikelen 7.1. EVRM en 15.1. IVBPR. Erdal verweet de Belgische regering dat zij een gelegenhedswet had opgesteld zodanig dat zij haar in België toch nog zouden kunnen veroordelen. Het Grondwettelijk Hof is van mening dat Erdal een rechtstreeks en persoonlijk belang heeft bij de vernietiging van dit artikel, gezien uit de parlementaire voorbereidingen duidelijk kan blijken dat haar situatie in aanmerking is genomen bij de

²⁷¹ L. JANSSENS, “Turkse activiste kan in België niet vervolgd worden voor aanslag. Grondwettelijk Hof vernietigd Erdal – wet”, *Juristenkrant* 2005, nr. 109, 10.

²⁷² *Parl. St.*, Kamer, 2000-2001, DOC 50-1179/002, p. 5.

²⁷³ L. JANSSENS, “Turkse activiste kan in België niet vervolgd worden voor aanslag. Grondwettelijk Hof vernietigd Erdal – wet”, *Juristenkrant* 2005, nr. 109, 10.

²⁷⁴ C. RYNGAERT, “Het arrest Erdal van het Arbitragehof: eindelijk duidelijkheid over de onrechtmatigheid van de retroactieve toepassing van extraterritoriale rechtsmachtuitbreidingen”, *T. Strafr.* 2005, 348.

totstandkoming van deze wet²⁷⁵. Het Hof is van mening dat de uitbreiding van de Belgische rechtsmacht op onweerlegbare wijze de situatie van Erdal verzwaart, gezien zij op het ogenblik dat zij de feiten in Turkije pleegde niet in België kon vervolgd worden op basis van de toen geldige wetgeving. Ook al waren de feiten anno 1996 wel strafbaar naar Belgisch recht, zij waren dit enkel onder de voorwaarden van de extraterritoriale toepassing van de strafwet. De wetgever heeft de Belgische gerechten pas in 2003 jurisdictie gegeven om in het buitenland gepleegde feiten zoals deze vermeld in artikel 2 van het Europees Terrorismeverdrag te bestraffen. Ook al roept de wet geen nieuwe strafbare feiten in het leven, toch creëert zij door middel van de uitbreiding van de jurisdictie van de Belgische gerechten een wettelijke grondslag voor vervolging. Het legaliteitsbeginsel verzet zich er tegen dat deze wet onmiddellijk van toepassing zou zijn op feiten die gepleegd zijn voor de inwerkingtreding van deze wet²⁷⁶.

Naar het arrest van het Grondwettelijk Hof in de zaak Erdal zullen de Belgische gerechten met andere woorden Erdal niet kunnen vervolgen op basis van artikel 10, 6° V.T.Sv. aangezien deze daden gepleegd zijn voor de inwerkingtreding van deze bepaling. Dit neemt niet weg dat Erdal wel vervolgd kan worden voor misdrijven die zij in België pleegde, waaronder het lidmaatschap aan een terroristische organisatie, schriftvervalsing, verboden wapenbezit en heling²⁷⁷.

4.2.4.5. Kon België nog op andere manieren de uitlevering van Erdal vermijden?

België heeft het zichzelf in de Erdal zaak onnodig moeilijk gemaakt. Na de beslissing tot weigering van de uitlevering werd een procedure opgestart in België door de familieleden van de slachtoffers van de aanslag in 1996. Zij hadden zich burgerlijk partij gesteld bij de Brusselse onderzoeksrechter in 2000²⁷⁸. Daardoor ontstond de vraag of België al dan niet bevoegd was om kennis te nemen van de strafbare feiten. De Belgische rechtbanken zijn bevoegd om een oordeel te vellen over deze feiten wanneer deze feiten onder artikel 1 van het Antiterrorismeverdrag vallen indien zij de dader niet uitleveren. De Brusselse raadkamer

²⁷⁵ Arbitragehof, 20 april 2005, nr. 73/2005.

²⁷⁶ L. JANSSENS, "Turkse activiste kan in België niet vervolgd worden voor aanslag. Grondwettelijk Hof vernietigd Erdal – wet", *Juristenkrant* 2005, nr. 109, 10.

²⁷⁷ C. RYNGAERT, "Het arrest Erdal van het Arbitragehof: eindelijk duidelijkheid over de onrechtmatigheid van de retroactieve toepassing van extraterritoriale rechtsmachtuitbreidingen", *T. Strafr.* 2005, 351.

²⁷⁸ *Ibid.*, 346.

besliste op 13 september 2001 dat deze feiten onder artikel 1 vielen, maar dit werd later door de Brugse raadkamer en de kamer van inbeschuldigingstelling ontkend, waardoor België te maken kreeg met een bevoegdheidsprobleem. Dus in principe bestond er geen grond om Erdal te veroordelen voor een Belgisch rechtscollege. Om te vermijden dat de rechterlijke macht in de toekomst met een gelijkaardig probleem geconfronteerd zou worden, werd in de Voorafgaande Titel van het Wetboek van Strafvordering artikel 10, 6° ingevoerd. Daarna werd geprobeerd om via de programmawet van 22 december 2003 deze wet ook retroactief toe te passen op de zaak Erdal. Dit stuitte echter op verzet van het Grondwettelijk Hof ook al vorm de invoeging van artikel 10, 6° V.T. Sv. een meerwaarde in ons Belgisch strafprocesrecht. Het arrest van het Grondwettelijk Hof kon vermeden worden, aangezien onze rechtscolleges wel degelijk bevoegd waren om kennis te nemen van de feiten uit 1996 op basis van artikel 1 van het Europees Antiterrorismeverdrag *juncto* artikel 2 van de Belgische Goedkeuringswet uit 1985²⁷⁹.

Daarnaast was het niet noodzakelijk om de semi – automatische wapens uit te sluiten van het toepassingsgebied van artikel 1 van het Antiterrorismeverdrag om de uitlevering van Erdal te beletten. België kon de uitlevering van Erdal nog beletten door toepassing van artikel 13 van de Europese Conventie, zelfs als artikel 1 van het Europees Antiterrorismeverdrag in zijn geheel van toepassing zou zijn op de strafbare feiten die in 1996 gepleegd werden. Dit artikel laat toe dat partijen zich het recht voorbehouden de uitlevering te weigeren voor feiten die opgesomd zijn in artikel 1 die zij als politieke misdrijven beschouwen of feiten die met politieke misdrijven samenhangen of feiten die ingegeven zijn door politieke motieven. België heeft van dit voorbehoud gebruik gemaakt en heeft een voorbehoud geformuleerd voor alle feiten die vermeld staan in artikel 1 met uitzondering van gijzeling²⁸⁰. België had dit voorbehoud dus kunnen invoeren, al moest België dan wel rekening houden met de kenmerken opgesomd in artikel 13 die de feiten een bijzonder gewicht konden geven: ten eerste moet België in rekening brengen of het feit van dien aard is dat gemeen gevaar ontstaat voor het leven of de vrijheid van personen dan wel gevaar dat personen lichamelijk schade oplopen. Ten tweede, moet België nagaan of door het feit personen zijn geschaad die niets hebben uit te staan met de achterliggende motieven en ten derde, moet België onderzoeken of

²⁷⁹ S. DEWULF, noot onder Cass. 27 juni 2006, *NC* 2007, 147 – 148.

²⁸⁰ Art. 3 Wet 2 september 1985 houdende goedkeuring van het Europees Verdrag tot bestrijding van terrorisme, opgemaakt te Straatsburg op 27 januari 1977 en van de Overeenkomst betreffende de toepassing van het Europees Verdrag tot bestrijding van terrorisme tussen de Lid-Staten van de Europese Gemeenschappen, opgemaakt te Dublin op 4 december 1979, *BS* 5 februari 1986.

er wrede of verraderlijke middelen zijn gebruikt bij het plegen van het feit. Volgens de Gentse procureur – generaal was dit niet het geval²⁸¹.

Zelfs al waren de feiten zodanig ernstig dat België zich niet op zijn voorbehoud had kunnen beroepen, dan nog kon zij zich altijd steunen op het artikel 5 van de Conventie. Volgens dit artikel mag geen enkele bepaling van het verdrag zo worden uitgelegd dat een verplichting tot uitlevering zou bestaan wanneer de aangezochte staat ernstige redenen heeft aan te nemen dat het verzoek tot uitlevering is gedaan met de bedoeling een persoon te vervolgen of te straffen op grond van zijn ras, godsdienst, nationaliteit of politieke gezindheid, dan wel dat de positie van de betrokkene om één van deze redenen ongunstig dreigt te worden beïnvloed. België kon dit non – discriminatiebeginsel invoeren aangezien personen in Turkije nog altijd veroordeeld konden worden tot de doodstraf. Daarnaast kon men zich ook de vraag stellen of Erdal niet zou onderworpen worden aan vernederende en onmenselijke behandelingen of zelfs folteringen²⁸².

Er kan dus geconcludeerd worden dat het onderscheid tussen automatische en semi – automatische wapens niet de enige manier was om de uitlevering aan Turkije te weigeren. Het verschil met al deze andere motieven is dat België met Turkije open kaart had moeten spelen over de waarde van het Turkse rechtssysteem, wat natuurlijk voor extra spanningen zou zorgen tussen België en Turkije²⁸³.

Erdal werd in februari 2017 door de correctionele rechtbank van Brugge bij verstek veroordeeld tot 15 jaar cel voor de drievoudige moord die zij in 1996 heeft gepleegd²⁸⁴. Sinds 2006 is ze voortvluchtig naar aanleiding van een veroordelen wegens terrorisme. Nadien is zij voor deze feiten vrijgesproken, maar ze is nooit meer ten tonele verschenen.²⁸⁵ De vraag is of ze Erdal ooit terug zullen vinden zodanig dat zij haar straf in België kan uitzitten.

²⁸¹ Zie Procureur-generaal bij het Hof van Beroep te Gent, advies nopens uitleveringsverzoek, Erdal, *T. Strafr.* 2000, 232.

²⁸² S. DEWULF, noot onder Cass. 27 juni 2006, *NC* 2007, 148.

²⁸³ *Ibid.*

²⁸⁴ X., “Fehriye Erdal krijgt 15 jaar effectief voor drievoudige moord in Turkije”, *Het Laatste Nieuws* 20 februari 2017, <http://www.hln.be/hln/nl/960/Buitenland/article/detail/3085359/2017/02/20/Fehriye-Erdal-krijgt-15-jaar-effectief-voor-drievoudige-moord-in-Turkije.dhtml> consultatie 10 april 2017.

²⁸⁵ O. SCHUERMANS, “Brugs parket vraagt 30 jaar voor Turkse activiste Fehriye Erdal”, <http://deredactie.be/cm/vrtnieuws/binnenland/1.2836510>, consultatie 10 april 2017.

4.3. Sharia4Belgium

Sharia4Belgium is een radicale moslimbeweging die in 2010 werd opgericht en gedurende een aantal jaar actief was in België. De beweging heeft voor veel controverses gezorgd wegens haar extremistische standpunten over de rol van de islam in de maatschappij en wegens het oproepen tot haat tegen niet – moslims. Sharia4Belgium verwierp de democratie en riep op om van België een islamitische staat te maken. De woordvoerder van deze islamitische beweging, Fouad Belkacem, staat bekend om zijn extremistische uitspraken. Zo wierp hij zich op als de verdediger van de doodstraf voor holebi's, was hij een voorstander van Osama bin Laden en noemde hij de dood van Marie – Rose Morel, een lid van de politieke partij het Vlaams Belang, een straf van God. Sharia4Belgium verscheen voor de correctionele rechtbank wegens het aanzetten tot haat, echter is de organisatie hiervoor nooit veroordeeld geweest. Op 7 oktober 2012 werd Fouad Belkacem om diezelfde redenen aangehouden door het parket van Antwerpen. Op dezelfde dag kondigde Sharia4Belgium aan dat zij zichzelf zouden ontbinden. In 2013 viel de politie binnen bij een aantal leden van Sharia4Belgium. Zij werden er namelijk van verdacht jonge strijders te ronselen voor de Syrische burgeroorlog. Deze Syriëstrijders maken deel uit van radicale brigades en zij begaan op regelmatige basis oorlogsmisdaden. In 2015 werd Belkacem veroordeeld tot 12 jaar cel en besliste de correctionele rechtbank van Antwerpen in diezelfde uitspraak dat Sharia4Belgium een terroristische organisatie is. In 2016 werd door de regering bekendgemaakt dat er pogingen ondernomen zullen worden om de Belgische nationaliteit van Belkacem af te nemen.

In dit onderdeel bespreek ik de link tussen Sharia4Belgium en het radicalisme. Vervolgens ga ik na of Sharia4Belgium al dan niet als een terroristische organisatie beschouwd kan worden. Daarna bespreek ik of Belkacem zich al dan niet schuldig heeft gemaakt aan een persmisdrijf en tenslotte ga ik na of Belkacem van zijn Belgische nationaliteit vervallen kan worden verklaard.

4.3.1. Sharia4Belgium en de link met het radicalisme

4.3.1.1. De link met het radicalisme

Een meerderheid plaatst radicalisme onterecht onder dezelfde noemer als extremisme en terrorisme. Radicalisering gaat over het streven naar een andere orde. Extremisme houdt de bereidheid tot het plegen van misdrijven en het verheerlijken van geweld of het oproepen tot deelname aan een gewapende strijd in. Als men de gedachten van het streven naar een andere orde omzet in de praktijk door middel van geweld dan is er sprake van terrorisme. Met het streven naar een andere orde wordt inzake radicalisering een leven volgens de letter van de Koran bedoeld, een leven zoals de profeet Mohammed leidde. Men tracht een islamitische orde te realiseren waarin de wetten van god, de shari`a het uitgangspunt vormen²⁸⁶.

Radicalisme is een complex en dynamisch systeem dat verschillende uitkomsten kan hebben en onderhevig is aan talrijke invloeden²⁸⁷. Een van de definities die betreffende het radicalisme kan vermeld worden is de definitie van GEERAERTS: “*Radicalization is seen as a process whereby an individual comes to embrace values and opinions about a certain topic that gradually become more extreme and hence start to deviate more from the normative opinions, while at the same time finding it more difficult to accept opposite opinions. This may lead to ideological violence like terrorism.*”²⁸⁸ In de meeste gevallen zal radicalisering plaatsvinden binnen een radicale groep, na ronseling of rekrutering. Echter is het ook mogelijk dat een enkele persoon, dus buiten een groep, radicaliseert. Op zich vormt radicalisme geen probleem en kan het zelfs een positieve inbreng leveren, maar uiteraard moet er een duidelijke lijn worden getrokken waar de schending van de democratische rechten en vrijheden begint²⁸⁹.

Radicalisering komt niet zomaar uit de lucht gevallen. Een persoon gaat niet van de ene dag op de andere radicaliseren. Hier komen vaak een of meerdere voedingsbodems aan te pas:

²⁸⁶ M. COOLS, “Radicalisering bewakingsagenten”, publicatie voorzien in *Cahiers Politiestudies*, Antwerpen, Maklu, 2017.

²⁸⁷ M. DE WAELE, L. PAUWELS, P. PONSAERS, N. SCHILS en M. EASTON, “De overbodige punitieve reactie tot uitbreiding van de wet op de privé-milities”, *De orde van de dag* 2013, 20.

²⁸⁸ M. EASTON, N. SCHILS, M. DE WAELE, L. PAUWELS, A. VERHAGE, “Is er plaats voor ‘radicalisme’ in onze democratische maatschappij?”, *De orde van de dag* 2013, 5.

²⁸⁹ P. CALLUY, “De geseculariseerde democratische rechtstaat als ijkpunt”, *De orde van de dag* 2013, 46 – 47.

Een belangrijke factor in het radicaliseringsproces is het ervaren van onrecht²⁹⁰. Dit gaat in de meeste gevallen over de positie van de eigen groep tegenover de rest van de samenleving. Personen kunnen het gevoel hebben dat hun groep bedreigd wordt door een andere groep uit de samenleving of dat zij onrechtvaardig wordt behandeld. Hieruit kunnen gevoelens van onzekerheid ontstaan.

Een tweede belangrijke factor is de identiteit. Jongeren zijn vaak op zoek naar hun identiteit en zijn bezig met de zin van het leven. Deze zoektocht kan gepaard gaan met het gevoel van vervreemding. De meeste personen die gevoelig zijn aan radicalisering zijn personen die op zoek zijn naar iets of die zich niet thuis voelen in de samenleving. Deze jongeren vinden de antwoorden die zij zoeken niet binnen de gewone maatschappij. Radicale groepen maken van deze onzekerheden gebruik en spelen hier handig op in. Zij bieden deze jongeren een veilige thuishaven aan, een duidelijke identiteit, een ideaal wereldbeeld en een eenvoudige oplossing voor het onrecht.

Tenslotte spelen de sociale factoren ook een rol. In de meeste gevallen zullen jongeren radicaliseren door een van de bovenstaande voedingsbodems in combinatie met de toegang tot de radicale gedachten. Deze toegang kan geleverd worden door sociale contacten zoals familie en vrienden²⁹¹.

Het is belangrijk te onderstrepen dat de overheid aandacht moet hebben voor deze voedingsbodems. De maatschappij moet voor jongeren, al dan niet van buitenlandse origine, een forum creëren waarop zij met al hun vragen terecht kunnen. Als onze gemeenschap zou weigeren te luisteren of weigeren antwoord te geven op deze vragen dan kan dit de radicalisering alleen nog maar in de hand werken²⁹².

4.3.1.2. Hoe is Sharia4Belgium erin geslaagd om talrijke jonge Syriëstrijders te ronselen?

Het radicaliseringsproces is gelijkaardig met het algemeen ontwikkelingsproces. De eerste stap in het radicaliseringsproces begint met de identiteitsvorming. Op dit moment is er nog geen sprake van radicalisering. In deze stap ontwikkelt een persoon zijn eigen identiteit en wordt die persoon geconfronteerd met maatschappelijke frustraties. Elke persoon groeit op met de gedachte van “huisje weltevree”. Iedereen verwacht voor zichzelf dat ze makkelijk aan

²⁹⁰ C. MCCAULEY en S. MOSKALENKO, *How radicalization happens to them and us*, Oxford, Oxford University Press, 2011, 16.

²⁹¹ M. DE WAELE, L. PAUWELS, P. PONSAERS, N. SCHILS en M. EASTON, “De overbodige punitieve reactie tot uitbreiding van de wet op de privé-milities”, *De orde van de dag* 2013, 24.

²⁹² *Ibid.*

een job gaan geraken, over zelfbeschikkingsrecht zullen beschikken, gemakkelijk een huis zullen kunnen kopen enzovoort. In de praktijk is dit vaak niet het geval, want we krijgen in onze ontwikkeling vaak te maken met sociale ongelijkheid en discriminatie. De initiatieven die worden genomen om hier iets aan te doen brengen in de praktijk weinig verandering teweeg²⁹³.

Gelukkig zijn er in onze maatschappij talrijke personen, organisaties en instanties aanwezig om deze frustraties te verhelpen of deze op zijn minst te verminderen.

Eerst en vooral kunnen de jongeren rekenen op hun ouders. Zij leren hun kinderen om concepten als vrede verder te nuanceren en een bepaalde handelsvrijheid te ontwikkelen om op die manier zelf een zekere mate van vrede te bekomen. Aangezien zij als maatschappelijke factor een prioritaire positie verkrijgen bij hun kind, is het niet meer dan logisch dat zij het ook het zwaarste te verduren krijgen wanneer hun kinderen moeilijkheden hebben om een positieve identiteit en eenzelfde maatschappelijke positie te verwerven²⁹⁴. Een groot probleem waarmee we in België geconfronteerd worden is dat er heel wat verlegenheid en schaamte is bij de ouders van een kind die met radicale gedachten zit om voor deze problemen uit te komen. Ook is het voor de maatschappelijke instellingen en het lokaal bestuur niet altijd evident om zich met de opvoeding van een gezin te bemoeien²⁹⁵.

We mogen niet uit het oog verliezen dat de thuissituatie van jongeren iets delicaats is. De thuissituatie van kinderen kan ook een kiemblad zijn voor radicalisering. Dit zal bijvoorbeeld het geval zijn wanneer zij van kinds af aan thuis geleerd hebben dat zij de wetten van God²⁹⁶ altijd en overal boven de wereldlijke wetgeving moeten of mogen stellen. Dit kan tot gevolg hebben dat het kind bij het opgroeien in een tweeslachtige situatie terechtkomt tussen de wetgeving van de maatschappij en de goddelijke wetten. Deze verwarrende en frustrerende posities creëren gemakkelijk slachtoffers voor de radicaliserende politiek zoals deze van Sharia4Belgium. Deze gehanteerde retoriek zal geen indruk maken op jongeren die intellectueel geplaatst zijn om deze duale situatie tussen deze wetten te plaatsen en die zich in staat bevinden om deze radicaliserende politiek kritisch te benaderen. Echter zal deze welsprekendheid indruk maken op jongeren die verward en gefrustreerd zijn door de

²⁹³ A. VAN LEUVEN, “De activering van de Huurlingenwet als repressiemiddel voor de minderjarige reeds in Syrië strijdende Syriëstrijders “Le Regard Eloigné”” *TJK* 2015, 42.

²⁹⁴ *Ibid.*, 43.

²⁹⁵ *Ibid.*

²⁹⁶ De Shari`a

psychisch duale situatie waarin zij terecht zijn gekomen²⁹⁷.

Een tweede factor die de maatschappelijke frustraties kan verhelpen is de school, zij het op een informele wijze. Onderwijs kan aanzien worden als een geheel van initiatieven om bepaalde waarden te realiseren op grond van bepaalde grondrechten. Omwille van de rol die het onderwijs in onze samenleving speelt lijkt het verdedigbaar om het onderwijs een preventieve betekenis te geven inzake radicalisering. Hier ontstaat wel een probleem inzake de beoogde doelgroep. Is het aanvaardbaar dat een specifiek deel van de leerlingen geïsoleerd wordt? Vanuit discriminatoir oogpunt lijkt het niet wenselijk om radicalisering enkel en alleen als een probleem van de moslims te aanzien. We mogen niet uit het oog verliezen dat, ook al gebeurt radicalisering in het merendeel van de gevallen uit religieus oogpunt, er ook nog andere vormen van radicalisering bestaan. Het is daarom de opdracht van het onderwijs om een eigen definitie aan radicalisering te geven zodat alle leerlingen de doelgroep zijn en niet enkel de moslims²⁹⁸. Ook is het zeer belangrijk dat in de lessen levensbeschouwing benadrukt wordt dat de andere levensbeschouwingen op zijn minst even belangrijk zijn. De anderen mogen zeker niet als minderwaardig of als dommeriken afgeschilderd worden, want dit zal bij de leden van die specifieke levensbeschouwing alleen tot meer frustratie leiden. Op zijn minst moet tijdens die lessen duidelijk gemaakt worden dat personen van andere levensbeschouwingen ook een volwaardige gesprekspartner kunnen zijn met wie men kan samenleven en een samenleving mee kan organiseren. Er moet met andere woorden duidelijk gemaakt worden dat een persoon die in een andere religie gelooft ook iets waardevols te zeggen heeft. Het is de taak van de leerkrachten om de leerling te vormen om op een openlijke en positieve manier zijn persoonlijke levensbeschouwing duidelijk te maken en om met de levensbeschouwing van andere jongeren op een respectvolle manier om te gaan²⁹⁹.

Echter hebben heel wat scholen het moeilijk met deze steeds zwaarder wordende verantwoordelijkheid. Vele scholen willen zich vooral terug richten op het onderwijzen van kinderen. Dit is een volstrekt normale reactie, aangezien de scholier van nu niet meer te vergelijken valt met de scholier van vroeger. De scholier van vroeger ging naar school met de bedoeling om zijn kennis bij te schaven en zijn rugzak te vullen met al de dingen die zij op school leerden. De scholier van de 21ste eeuw leeft in een volledig nieuwe wereld, waarbij deze vooral zijn eigen rugzak beheert. Eigenlijk houdt deze zelfsturing geen problemen in,

²⁹⁷ P. CALLUY, “De geseculariseerde democratische rechtstaat als ijkpunt”, *De orde van de dag* 2013, 47.

²⁹⁸ H. VAN CROMBRUGGE, N. LAFRARCHI en K. PONNET, “Onderwijs en de preventie van radicalisering. Conceptuele voorstellen”, *TORB* 2015, 27.

²⁹⁹ *Ibid.*, 31 – 32.

want dit kan de motivatie, het succes en de verantwoordelijkheidszin vergroten. Een probleem hierbij is dat de school nog niet aangepast is aan deze zelfstandigheid van de scholier en dit zal ook nog een aantal jaar duren. Jongeren die op andere maatschappelijke instanties kunnen terugvallen, redden zich in de meeste gevallen wel, maar de jongeren die dit niet kunnen doen bouwen in dat geval nog verder frustraties op³⁰⁰. Uiteindelijk zal de school zichzelf als voorbeeld moeten stellen van een diverse samenleving waarin iedereen vanuit hun eigen identiteit aan deelneemt³⁰¹.

Een derde factor die een belangrijke rol speelt in de zelfontwikkeling van de jongeren zijn de verenigingen. Ook wanneer deze jongeren later op een of andere manier moeten re-integreren in onze samenleving spelen deze instanties een cruciale rol. Verenigingen die onder meer een belangrijke rol spelen zijn sportverenigingen. Ook het jeugdwerk speelt een belangrijke rol. Moskeeën kunnen slechts zelden een preventieve rol spelen in de strijd tegen het radicaliseren aangezien zij zelf ook nog worstelen met erkenning en in de eerste plaats gebeds – en ontmoetingsruimten zijn³⁰².

Een laatste en vierde factor waarop jongeren kunnen terugvallen die moeilijkheden ondervinden met hun zelfontplooiing is de hulpverlening. Ook de hulpverlenende instanties krijgen kennis van het radicaliseringsproces en zij proberen in te zien waar zij in dit proces kunnen helpen. Dit impliceert dat de hulpverleners slechts kennis hebben van het proces, waarbij zij weten dat de radicalisering slechts een omhulsel is voor een dieperliggend probleem waarmee de hulpverleners wel vertrouwd zijn. Echter bestaan er in België nog niet genoeg bijscholingen om radicaliserende jongeren te helpen, daarom zijn de lokale besturen vaak op zichzelf aangewezen om deze problemen op te lossen³⁰³.

4.3.1.3. Hoe kan de maatschappij optreden tegen het radicalisme?

Aangezien wij leven in een samenleving met een enorme diversiteit is het vanuit preventief oogpunt van belang om in het onderwijs, jeugdwerk, opvoedingsondersteunende projecten,

³⁰⁰ A. VAN LEUVEN, “De activering van de Huurlingenwet als repressiemiddel voor de minderjarige reeds in Syrië strijdende Syriëstrijders “Le Regard Eloigné”” *TJK* 2015, 43 – 44.

³⁰¹ H. VAN CROMBRUGGE, N. LAFRARCHI en K. PONNET, “Onderwijs en de preventie van radicalisering. Conceptuele voorstellen”, *TORB* 2015, 34.

³⁰² A. VAN LEUVEN, “De activering van de Huurlingenwet als repressiemiddel voor de minderjarige reeds in Syrië strijdende Syriëstrijders “Le Regard Eloigné”” *TJK* 2015, 44.

³⁰³ *Ibid.*

buitenschools godsdienstonderwijs en dergelijke meer, een aangeleerde tweeslachtigheid tussen levensbeschouwing en de democratische rechtstaat te ontcrachten door gedetailleerde en duidelijke informatie³⁰⁴. Er is in onze maatschappij nood aan een proactief informatieverstrekend beleid. Zo is er onder meer nood aan opleidingen voor professionals en vrijwilligers en de creatie van meldpunten waar vermoedens van radicalisering zonder enig taboe kunnen worden gemeld en deze meldingen moeten op hun beurt afgetoetst kunnen worden aan hun graad van waarschijnlijkheid. In 2013 was er hier nog geen sprake van. Zo werd agenten de opdracht gegeven om uit te kijken naar jongeren die plots lange baarden lieten groeien en lange gewaden droegen. Dit is geen goeie manier om te voorkomen dat jongeren nog naar Syrië of naar andere landen trekken om als jihadstrijder te vechten. Als de overheid op die basis jongeren wil screenen of zij al dan niet vatbaar zijn voor radicalisering dan toont dit een gebrekkige kennis over het onderwerp aan en leidt dit tot willekeurige verdachtmakingen en willekeurig politieoptreden. Zelfs al hadden deze lange baarden en gewaden een oorzakelijk verband met het jihadisme, als men op gewoon op zoek gaat naar jongeren die zulke kenmerken vertonen dan is het op dat moment al veel te laat om de persoon in kwestie nog op een preventieve wijze te benaderen. De jongere is namelijk al van sinds het kind was mentaal beschadigd en dit is via misvattingen en frustraties verder gegroeid tot het klaar is om geactiveerd te worden in de adolescentie door radicaliserende elementen waarmee zij te maken krijgen door de welsprekendheid van radicale groeperingen³⁰⁵.

In het verleden heeft de overheid initiatieven genomen om het islamradicalisme preventief tegen te gaan, maar deze resultaten zijn niet om naar huis over te schrijven. Zij schakelden de hulp in van academici om adviezen te schrijven hoe zij op de meest efficiënte wijze het islamradicalisme kunnen verminderen, maar deze academici baseren hun adviezen op basis van beschikbare statistieken, waardoor dit niet altijd tot de meest efficiënte resultaten leidt. Deze last minute adviezen geven de indruk dat zij er vooral op gericht zijn om de populariteit van de regeringsleiders te verzekeren in plaats van het fenomeen effectief aan te pakken. Deze ingrepen missen doeltreffendheid en tonen een gebrek aan inzicht aan in de oorzaken die de radicalisering veroorzaken. Het probleem in België inzake radicalisering is dat de regering in het begin het fenomeen radicalisering heeft weggerelativeerd. Het zijn de personen die met

³⁰⁴ X., “De ene salafist is de andere niet” *De Standaard* 18 april 2013, http://www.destandaard.be/cnt/dmf20130417_00544835, consultatie 30 april 2017.

³⁰⁵ P. CALLUY, “De geseculariseerde democratische rechtstaat als ijkpunt”, *De orde van de dag* 2013, 47.

betrekking tot die materie ervaring hebben die het fenomeen onder de aandacht proberen brengen. De regering is pas tegen het fenomeen radicalisering beginnen optreden wanneer de daden van de radicaliserende groepen, waaronder Sharia 4 Belgium, enorme proporties begon aan te nemen. Deze werden dan ook nog eens door de media uitvergroot. De regering was dus met andere woorden te laat om nog te spreken van een preventief beleid inzake radicalisering, want het kwaad was al geschied³⁰⁶.

De professionele preventiedewerkers uiten voornamelijk kritiek op de regering vanwege hun steekvlammaatregelen. Deze maatregelen blijken zeer weinig indruk te maken op de radicaliseerders en radicaliserende groeperingen en kunnen er toe leiden dat zij de radicaliseerders een martelarenstatus verlenen, waardoor zij nog meer gemotiveerd zijn om naar Syrië te trekken of om eventueel in het Westen aanslagen te plegen³⁰⁷.

Hoe kan het beleid dit probleem dan het beste aanpakken? Een oplossing zou kunnen zijn dat mensen die bekend zijn met het terrein en met de radicaliserende dynamieken de academici die tot taak hebben adviezen i.v.m. het radicalisme op te stellen, bij te staan. Zo zouden zij collega's die actief zijn in het veld kunnen debriefen en vragen om sfeerverslagen op te stellen. Zo komen deze signalen rechtstreeks terecht bij het juiste beleidsniveau, zonder verschillende tussenniveaus te moeten doorlopen. Dankzij de samenwerking tussen de experts op het terrein en de academici kunnen de academici hun kennis over dit fenomeen uitbreiden, dankzij opgedane competenties, contactvaardigheid, verwezenlijking en inzicht in de radicaliseringsfactoren enzovoort³⁰⁸.

De overheid moet ervoor zorgen dat jongeren over de juiste informatie beschikken over de ontstaansgeschiedenis, de werking en het belang van de verschillende instellingen en de fundamenten van de democratische rechtstaat. Het meest efficiënte beleid om preventief op te treden ten aanzien van jongeren is een consequent, ondubbelzinnig en stimulerend beleid en geen streng of laks beleid.

Jongeren zijn in onze samenleving op zoek naar hun eigen identiteit en de rol die zij in de samenleving kunnen vervullen. Indien de overheid een dubbelzinnig beleid voert, dan zorgt dit alleen maar voor meer frustraties en onzekerheid bij de jongeren en kan dit ervoor zorgen

³⁰⁶ P. CALLUY, "De gesecculariseerde democratische rechtstaat als ijkpunt", *De orde van de dag* 2013, 50.

³⁰⁷ *Ibid.*

³⁰⁸ *Ibid.*

dat zij zich meer en meer in de argumenten van radicaliserende groeperingen kunnen vinden³⁰⁹.

Onze samenleving moet ook duidelijke grenzen stellen tegen de eisen van levensbeschouwelijke en radicale groeperingen. We kunnen in onze maatschappij niet zomaar eenieders levensbeschouwelijke of religieuze uitgangspunten overnemen omdat dit de fundamentele beginselen van onze rechtstaat in gedrang zou kunnen brengen. De inperking van de religieuze en levensbeschouwelijke leerstelling van religieuze groeperingen is de normale prijs die zij moeten betalen om de sociale en vreedzame samenhang in onze samenleving die bestaat uit een onbeperkte levensbeschouwelijke diversiteit niet in gedrang te brengen³¹⁰.

Samenvattend kan gezegd worden dat het grootste probleem in heel het radicaliseringsproces gelegen is bij het lokaal beleid. Straathoekwerkers probeerden het lokaal bestuur al van in het begin van de 21ste eeuw duidelijk te maken dat er problemen waren met een aantal jongeren, maar zij bleven deze signalen gewoon verder negeren. Het negeren van deze signalen in het begin van de 21ste eeuw heeft de toestand van hoe de radicale islam vandaag de dag centraal in ons leven staat, mee bepaald³¹¹.

4.3.1.4. Het politiek antwoord op Sharia4Belgium en de radicaliseringsproblematiek

4.3.1.4.1. De wet op de privé-milities

De hele situatie rond Sharia4Belgium en het radicalisme heeft op politiek niveau heel wat discussie teweeggebracht. Zo ontstond er de discussie in het federaal parlement om de extremistische groepering te verbieden op basis van de wet op de privé-milities en op die manier het lidmaatschap van de vereniging strafbaar te stellen.

Privé-milities worden verboden door de wet van 29 juli 1934³¹². Privé-milities zijn organisaties die geweld gebruiken en die de bedoeling hebben om de politie of het leger te vervangen. De

³⁰⁹ P. CALLUY, “De gesecculariseerde democratische rechtstaat als ijkpunt”, *De orde van de dag* 2013, 50 – 51.

³¹⁰ *Ibid.*, 52.

³¹¹ *Ibid.*, 53.

³¹² Wet 29 juli 1934 waarbij de private milities verboden worden, *BS* 1 januari 1993.

ratio legis van deze wet was om in de periode rond de Tweede Wereldoorlog de machtige fascistische straatbendes in ons land te verbieden. In het verleden is van deze wet weinig gebruik gemaakt om organisaties te verbieden. Echter is deze wet nieuw leven in geblazen door het oplevend religieus – islamitisch radicalisme met als hoogtepunt de rellen in Molenbeek en de arrestatie van Belkacem. De toenmalige minister van Binnenlandse Zaken, Joelle Milquet, maakte duidelijk dat de strijd tegen extremistische groeperingen versterkt diende te worden. De minister had een uitbreiding van de wet op de privé-milities voor ogen³¹³. Zo zou een uitbreiding van de wet niet alleen individuen kunnen vervolgen en bestraffen, maar kon zij de organisatie in haar geheel ook volledig verbieden en ontbinden. Daarnaast werden niet alleen verenigingen verboden die gewapende betogingen op straat veroorzaakten, maar ook verenigingen die door hun gedragingen tot discriminatie, haat of geweld aanzetten. Deze daden moeten specifiek gericht zijn tegen een persoon of groep van personen enkel en alleen omdat zij behoren tot een etnische groep, een natie, een vervreemd ras of een godsdienst. Ook kunnen deze verenigingen verboden worden wanneer zij ideeën verspreiden die aanzetten tot discriminatie, haat of geweld. Tenslotte kunnen ook groepen verboden worden die vanuit België handelingen stellen die de bedoelingen hebben om waar ook ter wereld terroristische daden te plegen³¹⁴.

Indien de regering deze wet op organisaties zoals Sharia4Belgium wou toepassen, moest zij wel een aantal onduidelijkheden wegwerken. Hoe is het mogelijk een vereniging of groepering te verbieden waar geen officieel lidmaatschap van bestaat? Een extremistische organisatie zoals Sharia4Belgium is een feitelijke vereniging, waarbij men weinig zicht heeft uit hoeveel leden deze exact bestaat. Daarnaast wil de overheid in zijn wetsvoorstel een ondemocratische groepering verbieden. In het wetsvoorstel werd echter niet duidelijk gemaakt wat hieronder wordt verstaan. Is het risico niet groot dat de overheid hierdoor zal vervallen in een zwart – wit denken? Daarnaast kan men zich ook de vraag stellen of de toepassing van deze wet wel zo noodzakelijk was, aangezien personen die deel uitmaken van een racistische of negationistische beweging op basis van artikel 22 van de racismewet³¹⁵ al een gevangenisstraf van een jaar krijgen en 6000 euro boete. De verenigingen en

³¹³ X., “Milquet klaar om Sharia4Belgium te verbieden”, *De Morgen* 19 juni 2012, www.demorgen.be/dm/nl/989/Binnenland/article/detail/1456217/2012/06/19/Milquet-klaar-om-Sharia4Belgium-te-verbieden.dhtml, consultatie op 30 april 2017.

³¹⁴ Wetsvoorstel (P. VANVELTHOVEN e.a.) tot wijziging van de wet van 29 juli 1934 waarbij de private milities verboden worden wat het verbod van ondemocratische groeperingen betreft, *Parl. St. Kamer* 2014 – 15, nr. 54 – 0649/001.

³¹⁵ Wet van 30 juli 1981 tot bestraffing van bepaalde door racisme en xenofobie ingegeven daden, *BS* 8 augustus 1981.

groeperingen kunnen op basis van de antiracismewet dan wel niet verboden worden, maar iedereen die deel uitmaakt van deze groep, dan wel deze groep steunt is strafbaar.

De uitbreiding van het toepassingsgebied van de wet op de privé-milities heeft zowel zijn voor als zijn nadelen: enerzijds kan gesteld worden dat door dergelijk initiatief er duidelijkheid geschept wordt; de nationale aanpak overal in het land dezelfde is; het maakt het problematisch karakter duidelijk voor de ouders van jongeren die ook interesse tonen in een bepaalde groepering en het geeft internationaal een signaal dat België op dezelfde manier de strijd tegen het moslimextremisme aanpakt als het buitenland. Anderzijds geeft zo'n verbod extra publiciteit aan de groep waardoor de aantrekkingskracht van de groep stijgt; kan het verbod ervoor zorgen dat de leden verder radicaliseren; is zo'n verbod weinig efficiënt zonder begeleidende maatregelen en kan zo'n verbod de aandacht trekken van buitenlandse terroristen die zich hier op een of andere manier willen wreken³¹⁶.

Daarnaast kunnen we ons de vraag stellen of een verbod op extremistische organisaties zijn doel wel bereikt. Het kan zijn dat België een radicale beweging zou verbieden, maar dan bestaat altijd de kans dat die beweging binnen de kortste keren onder een andere naam weer in de kijker komt te staan enzovoort. Een verbod zal dus met andere woorden niet altijd effectief zijn.

Tenslotte kunnen we ons ook afvragen of de uitbreiding van de wet op de privé-milities geen schending van de vrije meningsuiting en de persvrijheid³¹⁷ teweegbrengt. De wet moet al zodanig goed geformuleerd zijn dat zij enkel groeperingen als sharia4belgium treft en niet andere groeperingen zou treffen.

Sharia4Belgium bestaat uit een radicale kern die gesteund wordt door een brede achterban. Deze achterban steunt nog altijd de rechtstaat, maar is het niet eens met de koers die ons beleid vaart. Zij zoeken dan een uitlaatklep om hun frustraties te uiten. Indien de overheid zou besluiten om een groepering volledig te verbieden dan kan de achterban hun ongenoegen ook niet meer uiten en geeft dit het signaal aan deze groep van personen dat zij niet meer meetellen in de maatschappij. Het kan zelfs zo ver gaan dat deze personen het gevoel hebben

³¹⁶ M. DE WAELE, L. PAUWELS, P. PONSAERS, N. SCHILS en M. EASTON, "De overbodige punitieve reactie tot uitbreiding van de wet op de privé-milities", *De orde van de dag* 2013, 23.

³¹⁷ Op de vrije meningsuiting en de persvrijheid wordt verder ingegaan in deel 4.3.3.

dat hun identiteit wordt ontkend. En dit kan op zijn beurt nog tot grotere frustraties leiden³¹⁸. Daarom is het als democratische maatschappij belangrijk om kritieken, hoe radicaal deze ook kunnen zijn, te ontvangen en aan te horen en hierop een antwoord trachten te formuleren. De samenleving en meer specifiek de bestuurders mogen geen schrik hebben om het debat aan te gaan. Tijdens dit debat moet duidelijk gemaakt worden dat extremistisch geweld en het aanzetten tot extremisme niet getolereerd mag worden, maar dat hierover wel discussie mogelijk is. Daarnaast mag de maatschappij radicalisme en extremisme niet over dezelfde kam scheren. Radicalisme op zich is niet problematisch, maar extremisme is dat wel. Om te vermijden dat jongeren in extremisme vervallen is het aangewezen om naar jongeren met radicale gedachten te luisteren en een stem te geven. Personen die in ons land geboren en getogen zijn, dragen minstens de basiswaarden en normen van onze samenleving met zich mee. Als zij ervoor beslissen om deze waarden en normen fundamenteel over boord te gooien dan moeten wij als samenleving beseffen dat er iets mis is. Het is dan de opdracht van de maatschappij om al haar leden te integreren en iedereen de mogelijkheid geven om volledig te kunnen deelnemen in de samenleving. Het is dus met andere woorden de verantwoordelijkheid van de maatschappij om de voedingsbodems voor radicalisering volledig weg te werken. Uiteraard blijft er op de staat de verplichting rusten om op te treden tegen handelingen die aanzetten tot haat, geweld of discriminatie. Personen die zulke daden of uitingen stellen moeten dan ook gestraft worden om aan te tonen dat de maatschappij zulk gedrag niet tolereert. De idee van de Belgische regering om via de uitbreiding van de wet op de privé-milities Sharia4Belgium de mond te snoeren, staat er niet aan in de weg dat deze wet ook consequent moet worden toegepast. Het is niet mogelijk om enkel en alleen Sharia4Belgium te viseren, aangezien dit nog meer ongenoegen en frustraties kan veroorzaken, maar wat doet men dan met andere bewegingen die ook als een bedreiging voor onze maatschappij beschouwd kunnen worden?³¹⁹ Uiteindelijk heeft de Belgische regering het hoofd niet lang moeten breken over dit complexe politieke vraagstuk en is de uitbreiding op de wet privé-milities er niet gekomen aangezien Sharia4Belgium in oktober 2012 zelf had besloten zichzelf te ontbinden³²⁰.

³¹⁸ M. DE WAELE, L. PAUWELS, P. PONSAERS, N. SCHILS en M. EASTON, “De overbodige punitieve reactie tot uitbreiding van de wet op de privé-milities”, *De orde van de dag* 2013, 24 - 25

³¹⁹ *Ibid.*, 26– 27.

³²⁰ *Ibid.*, 20.

4.3.1.4.2. De Huurlingenwet

De Belgische regering moest ook een antwoord op de vraag vinden hoe zij konden vermijden dat jongeren naar Syrië zouden trekken en hoe zij de teruggekeerde Syriëstrijders zouden aanpakken. De regering heeft ervoor geopteerd om de Huurlingenwet³²¹ toe te passen. Wie strijdt voor een ander, moet worden bestraft. Deze straf kan het verlies van de Belgische nationaliteit inhouden, wat het voor jongeren minder aantrekkelijk maakt om naar Syrië te trekken. Een effectieve tussenkomst van de overheid kan een positief effect hebben aangezien het de frustraties kan verminderen, maar dit is alleen het geval indien de aanpak in zijn geheel werkt. Als dit niet het geval is dan worden er net meer frustraties gecreëerd en wordt het verlangen versterkt om naar Syrië te trekken. Daarnaast kan de Huurlingenwet de jongeren ook beïnvloeden aangezien het gewelddadig radicalisme in Syrië een minder aantrekkelijke economische keuze wordt³²². Dit effect is echter redelijk klein, aangezien jongeren vrij snel radicaliseren en zeer snel vervreemd geraken van de maatschappij en zich vervolgens aangetrokken voelen tot zaken die de Huurlingenwet verbiedt. Jongeren die zich al in een zodanig ver stadium van radicalisering bevinden, geven niet om de Huurlingenwet en vertrekken naar “het beloofde land”³²³.

Verder kan de Huurlingenwet jongeren die willen terugkeren naar België afschrikken. Vaak gaat het om jongeren die sterk geradicaliseerd zijn en die denken dat zij in de alternatieve maatschappij een belangrijke functie kunnen vervullen. Deze manier van denken kan al snel omslaan eens zij in Syrië aangekomen zijn en waar heimwee en moord spijt kunnen opwekken waardoor zij terug willen keren naar hun oude en vertrouwde omgeving. Het wordt moeilijk om terug te keren naar België als de straf die zij verwachten te krijgen het verlies van de Belgische nationaliteit kan inhouden. Daarnaast kan het ook zijn dat hen enkel een gevangenisstraf te wachten staat. Tijdens die periode kan aan hun re – integratie worden gewerkt, maar dit zal enkel succesvol zijn wanneer het re – integratieproces zich ook buiten de gevangensmuren verder zet. Als de maatschappelijke instanties erin slagen verdere of

³²¹ Wet 1 augustus 1979 betreffende diensten bij een vreemd leger – of troepenmacht die zich op het grondgebied van een vreemde staat bevindt, *BS* 3 september 1979.

³²² Wetsvoorstel (G. DALLEMAGNE) tot wijziging van de wet van 1 augustus 1979 betreffende diensten bij een vreemd leger – of troepenmacht die zich op het grondgebied van een vreemde Staat bevinden, teneinde het vertrek van strijders naar Syrië of Irak te verbieden, *Parl. St.* Kamer 2014 – 15, nr. 54 – 0795/001.

³²³ A. VAN LEUVEN, “De activering van de Huurlingenwet als repressiemiddel voor de minderjarige reeds in Syrië strijdende Syriëstrijders “Le Regard Eloigné”” *TJK* 2015, 45.

nieuwe frustraties in verband met werkgelegenheid, discriminatie, vrede en overheidsop treden kunnen vermijden, dan kan de re – integratie succesvol zijn³²⁴.

4.3.2. Is Sharia4Belgium een terroristische organisatie?

In februari 2015 ging het proces tegen Sharia4Belgium van start voor de correctionele rechtbank van Antwerpen. De rechtbank veroordeelde 44 van de 46 voormalige leden van de organisatie wegens het plegen van terroristische misdrijven, waaronder het leiden van een terroristische organisatie, het deelnemen aan activiteiten van zo'n organisatie, het verspreiden van boodschappen die aanzetten tot het plegen van terroristische misdrijven en het dreigen met het plegen van een terroristische aanslag³²⁵.

De vraag die in het hele proces centraal stond was of Sharia4Belgium beschouwd kon worden als een terroristische groepering op basis van artikel 139 Sw, aangezien men, na een positief antwoord op deze vraag, de leden van deze groepering op basis van artikel 140 Sw. kon veroordelen wegens deelname aan de activiteiten van een terroristische groepering. Zoals eerder vermeld wordt met het begrip terroristische organisatie bedoeld: *iedere gestructureerde vereniging van meer dan twee personen die sinds enige tijd bestaat en die in onderling overleg op- treedt om terroristische misdrijven te plegen als bedoeld in artikel 137*³²⁶.

De correctionele rechtbank staa fde haar beslissing aan de hand van een aantal argumenten:

Eenzijds leidt de rechtbank af dat Sharia4Belgium als een gestructureerde vereniging van meer dan twee personen die sinds enige tijd bestaat beschouwd kan worden omwille van de hiërarchische structuur van de organisatie en uit het feit dat de leidinggevende en de harde kern van de leden de activiteiten van de vereniging nauwgezet opvolgden en de leden verplicht waren lessen en lezingen bij te wonen³²⁷.

Anderzijds was de correctionele rechtbank van oordeel dat Sharia4Belgium voldeed aan de voorwaarde dat de groep in onderling overleg optrad om terroristische misdrijven te plegen aangezien het doel dat Sharia4Belgium voor ogen had het plegen van terroristische misdrijven was. Het bewijsmateriaal dat in het onderzoek naar voor was gekomen toont wel degelijk aan

³²⁴ A. VAN LEUVEN, “De activering van de Huurlingenwet als repressiemiddel voor de minderjarige reeds in Syrië strijdende Syriëstrijders “Le Regard Eloigné”” *TJK* 2015, 45.

³²⁵ Corr. Antwerpen 11 februari 2015, *NJW* 2015, 280.

³²⁶ Artikel 139 Sw.

³²⁷ E. VANDEBROEK, “Sharia4Belgium is een terroristische organisatie”, *NJW* 2015, nr. 320, 289 – 290.

dat Sharia4Belgium een gewapende strijd in België en of het buitenland wou voeren, met als doel de democratie omver te werpen³²⁸. Deze bewijzen toonden onder meer aan dat: de organisatie ideologische basisteksten en videofragmenten verspreidde waarin de oprichting van een islamitische staat werd verheerlijkt; Sharia4Belgium internationale contacten had met andere jihadistische salafistische ideologen, waarvan sommige van hen in verband konden worden gebracht met terroristische activiteiten; de vereniging jongeren op een georganiseerde wijze indoctrineerde met de bedoeling hen mentaal en fysiek voor te bereiden op de gewapende strijd in Syrië; de organisatie massaal jongeren trachtte te rekruteren voor de strijd in Syrië voor de terroristische organisaties Jabhat Al – Nusra en Majlis Shura Al - Mujahdin³²⁹ en de vereniging gewelddadige acties³³⁰ organiseerde in België³³¹.

Tenslotte was de rechtbank ervan overtuigd dat er, ook na de opheffing van Sharia4Belgium in 2012, nog altijd een band was tussen Sharia4Belgium en Jabhat Al – Nusra en Majlis Shura Al – Mujahdin aangezien alle leden van Sharia4Belgium die naar Syrië vertrokken probleemloos in deze terroristische groeperingen werden opgenomen. Dit zou zonder contact tussen deze drie organisaties niet mogelijk geweest zijn. De correctionele rechtbank was ook van mening dat de Syrische oorlog dé kans was voor Sharia4Belgium om de jihadische strijd die zij voor ogen hadden op die manier in de praktijk in te voeren³³².

Nadat de rechtbank had geoordeeld dat Sharia4Belgium kon bestempeld worden als een terroristische organisatie ging zij per beklaagde na of deze bepaalde activiteiten uitvoerde in het kader van de vereniging aangezien louter lidmaatschap aan een terroristische organisatie niet strafbaar gesteld kon worden. dit was het geval voor 45 van de 46 beklaagden. Daarnaast was de rechtbank ook van mening dat gezien de mentale en fysieke trainingen, de deelname aan gewelddadige acties in België en de gewapende strijd in Syrië, de leden ervan op de hoogte waren dat zij deelnamen aan een terroristische organisatie. Uiteindelijk heeft de rechtbank 44 van de 46 leden beklaagden veroordeeld wegens deelname aan een terroristische organisatie. Meer dan 30 beklaagden zijn tijdens dit proces bij verstek veroordeeld. Dit komt

³²⁸ E. VANDEBROEK, “Sharia4Belgium is een terroristische organisatie”, *NJW* 2015, nr. 320, 289 – 290.

³²⁹ Deze twee organisaties kunnen beschouwd worden als terroristische organisaties daar het een vertakking is van Al Qaeda en zij zich bezighouden met terroristische activiteiten waaronder verkrachtingen, zelfmoordaanslagen en willekeurige executies. Ook heeft de Verenigde Naties deze organisaties opgenomen in de lijst van terroristische organisaties en heeft Jabhat Al – Nusra zich aangesloten bij IS.

³³⁰ Deze gewelddadig acties an sich kunnen niet beschouwd worden als terroristische misdrijven zelf, maar deze feiten geven wel de werkelijke bedoeling weer van Sharia4Belgium.

³³¹ Corr. Antwerpen 11 februari 2015, *NJW* 2015, 280.

³³² E. VANDEBROEK, “Sharia4Belgium is een terroristische organisatie”, *NJW* 2015, nr. 320, 289 – 290.

omdat zij ofwel nog in Syrië verblijven of intussen al overleden zijn³³³.

4.3.3. Beging Belkacem een persmisdrijf of was er eerder sprak van vrije meningsuiting?

In 2012 werd Fouad Belkacem voor de Antwerpse correctionele rechtbank gebracht wegens het online zetten van enkele YouTube – filmpjes. In deze filmpjes riep hij de moslims uit tot een superieur volk en zette hij de moslims aan om de strijd aan te gaan met de ongelovigen. Daarnaast noemde hij de dood van politica Marie – Rose Morel, vlak na haar overlijden, een straf van Allah³³⁴. Deze feiten werden echter niet gekwalificeerd als een drukpersmisdrijf, noch in het tussenvonnis, noch in de procedure ten gronde en ook het Hof van Cassatie vermeldde dat een YouTube – filmpje niet beschouwd kon worden als een geschrift en dus geen drukpersmisdrijf kan uitmaken³³⁵.

Overeenkomstig artikel 150 van de Grondwet, wordt de jury ingesteld voor alle criminele zaken, alsmede voor politieke misdrijven en drukpersmisdrijven, met uitzondering van de drukpersmisdrijven die door racisme en xenofobie zijn ingegeven. De bedoeling was om te voorkomen dat tegenstanders van het beleid veroordeeld zouden worden door rechters die van hetzelfde beleid afkomstig zijn. De grondwetgever wou, door te voorzien in een jury, de politieke tegenstanders en critici beschermen tegen mogelijke onderdrukking van de rechterlijke macht. Daarnaast had zij ook de bedoeling om de rechterlijke macht te beschermen tegen de schijn van partijdigheid aangezien persmisdrijven en politieke misdrijven vaak gevoelig liggen en rechters kunnen dwingen persoonlijke keuzes te maken bij hun beslissing. Met het invoeren van een volksjury wou men met andere woorden vermijden dat de neutraliteit van de beroepsrechters in het gedrang kwam. Tenslotte zag men de invoering van een jury als een extra waarborg voor de expressievrijheid. Persmisdrijven en politieke misdrijven werden beschouwd als misdrijven die voortkwamen uit de publieke opinie, dus zij moesten ook door die opinie, of op zijn minst door vertegenwoordigers daarvan, beoordeeld worden³³⁶.

³³³ E. VANDEBROEK, “Sharia4Belgium is een terroristische organisatie”, *NJW* 2015, nr. 320, 289 – 290.

³³⁴ Zie *supra*

³³⁵ A. KERKHOF, “Een adequaat vervolgingssysteem inzake drukpersmisdrijven”, *NC* 2016, 71.

³³⁶ J. VRIELINK, “Beging Belkacem toch een persmisdrijf?”, *Juristenkrant* 2013, 10.

Het succes van de volksjury in het kader van persdelicten is beperkt. Enerzijds zorgen de hoge kosten en de grote publiciteit die gepaard gaan met een assisenprocedure voor een terughoudendheid om zulke zaken in te stellen. Anderzijds leidt deze procedure tot heel veel vrijspraken. Ook is er sprake van een uitholling van de jurywaarborg betreffende de persmisdrijven. De uitholling heeft te maken met de beperkende interpretatie die het Hof van Cassatie geeft aan het begrip persmisdrijf. Opdat er sprake is van een persmisdrijf, moet het gaan om een geformuleerde gedachte. Dus loutere inlichtingen, afbeeldingen, tekeningen etc. die ook een rechtstreeks uiting zijn van een gedachte of een mening zijn niet hetzelfde zodat zij niet in aanmerking komen voor de kwalificatie van een persmisdrijf. Daarnaast wordt het begrip drukpers ook restrictief geïnterpreteerd. Het Hof bracht dit begrip tot voor kort alleen in aanmerking met de geschreven pers die werd vermenigvuldigd door een drukpers of een gelijkaardig procedé. Om in aanmerking te komen als een drukpersmisdrijf moest het dus gaan om fysiek gedrukte werken³³⁷. In 2012 deed het Hof in twee arresten een toegeving ten aanzien van zijn eerdere rechtspraak³³⁸. In deze arresten maakte het Hof duidelijk dat de gedrukte tekst niet langer essentieel was. In een van de arresten stelde het Hof van Cassatie dat strafbare meningsuitingen in een tekst die vermenigvuldigd zijn door een drukpers of door een gelijkaardig procedé als een drukpersmisdrijf beschouwd kunnen worden. Het Hof stelde dat een digitale verspreiding beschouwd kan worden als een gelijkaardig procedé³³⁹. Het Hof opperde wel dat nog niet alle uitingen op het internet beschermd waren, maar dat dit enkel van toepassing was op teksten³⁴⁰. Een mening uitgedrukt in een tekst was nog steeds vereist, maar het Hof maakte een ommezwaai door te zeggen dat er nog steeds sprake is van een drukpersmisdrijf indien de tekst op een digitale manier werd verspreid. Daarnaast bleek uit een arrest van 2013 dat het Hof afbeeldingen en teksten op gelijke voet behandelt³⁴¹. In die zaak bepaalde het Hof dat de strafvordering betrekking heeft op de vermenigvuldiging en digitale verspreiding van beelden en teksten die een strafbare meningsuiting kunnen bevatten en dat de correctionele rechtbank in dat geval onbevoegd is om de zaak te behandelen. Echter blijft het onduidelijk of het Hof tot deze beslissing kwam door de samenhang die bestaat tussen de afbeeldingen en de tekst of dat de afbeeldingen op zich ook een drukpersdelict konden opleveren.

³³⁷ J. VRIELINK, "Internet: spreken is zilver, schrijven is goud? Drukpersmisdrijf (art. 150 Gw.), de audiovisuele media en de zaak Belkacem" (noot onder Cass. 29 oktober 2013), *T. Strafr.* 2014, 144 - 146.

³³⁸ Cass. 6 maart 2012, P.11.1374.N en Cass. 6 maart 2012, P.11.0855.N.

³³⁹ Cass. 6 maart 2012, P.11.1374.N.

³⁴⁰ J. VRIELINK, "Beging Belkacem toch een persmisdrijf?", *Juristenkrant* 2013, 10.

³⁴¹ Cass. 29 januari 2013, P.12.1988.N.

Zoals eerder gezegd werd Belkacem veroordeeld voor het aanzetten tot haat en geweld tegen niet - moslims door middel van YouTube – filmpjes. De correctionele rechtbank van Antwerpen achtte zichzelf ook nog na de rechtspraak van het Hof van Cassatie van 2012 bevoegd. De rechtbank was ervan overtuigd dat vooraleer er sprake kon zijn van een drukpersmisdrijf een geschrift vereist was. En deze voorwaarde was naar de mening van de correctionele rechtbank niet gewijzigd door de arresten van 2012. In deze arresten werd enkel en alleen het procedé waarmee de tekst kon worden vermenigvuldigd aan modernere technieken aangepast. Het hof van beroep van Antwerpen bevestigde deze zienswijze van de Antwerpse correctionele rechtbank³⁴², aangezien er geen sprake was van een tekst of van een geschrift zodat de zaak ook met de nieuwe cassatierechtspraak in gedachten, niet naar het hof van assisen werd verwezen³⁴³. In het arrest van het Hof van Cassatie van 29 oktober 2013 bevestigt het Hof de interpretatie van de arresten van 2012. Het Hof verklaart in dit arrest dat vooraleer er sprake is van een drukpersmisdrijf het om een strafbare meningsuiting moet gaan die in een tekst vermenigvuldigd is door een drukpers of een gelijkaardig procedé en dat audiovisuele uitingen geen drukpersmisdrijven inhouden aangezien het in dergelijke gevallen niet om geschreven teksten gaan³⁴⁴.

Deze verruimde, doch restrictieve interpretatie van het Hof van Cassatie lijkt moeilijk verdedigbaar. Het aanhouden van het strikte onderscheid tussen enerzijds tekstuele uitlatingen en anderzijds auditieve en audiovisuele uitlatingen leidt tot spanningen en bizarre resultaten. Concreet betekent dit dat een filmpje met discriminerende, lasterlijke of andere beledigingen op een website of op een blog geen drukpersmisdrijf zouden zijn en door de correctionele rechtbank kunnen worden beoordeeld, terwijl de ondertiteling van hetzelfde filmpje wel als een drukpersmisdrijf zou beschouwd kunnen worden en daardoor tot de exclusieve bevoegdheid van het hof van assisen zou behoren. In de praktijk zou dit dan neerkomen op een strafrechtelijke veroordeling van het filmpje zonder ondertitels en een feitelijke strafrechtelijke immuniteit voor het filmpje met ondertiteling³⁴⁵.

³⁴² Antwerpen 6 juni 2013, r.o. 4.2 (www.diversiteit.be).

³⁴³ J. VRIELINK, “Beging Belkacem toch een persmisdrijf?”, *Juristenkrant* 2013, 10.

³⁴⁴ Cass. 29 oktober 2013, P.13.1270.N, onuitg.

³⁴⁵ D. VOORHOOF, “Strafbare uitingen op internet, de kwalificatie drukpersmisdrijf en het misdrijf belaging”, *AM* 2012, 485.

En wat met personen die teksten voor blinden of slechtzienden omzetten in een geluidsfragment³⁴⁶. Als blijkt dat deze tekst strafbare meningsuitingen bevat, zouden zij dan ook voor de correctionele rechtbank kunnen worden gebracht? Kunnen podcasts en audioboeken dan evenmin als teksten beschouwd worden of die dan net wel³⁴⁷?

Daarnaast zorgt de halsstarrigheid van het Hof van Cassatie om het begrip tekst evolutief te interpreteren ook voor een vreemde kronkeling binnen de eigen rechtspraak. Het Hof interpreteert de term drukpers daarentegen wel evolutief en bijzonder ruim. Niet alleen de klassieke drukpers valt hieronder, maar ook elk procedé dat de reproductie van meerdere exemplaren mogelijk maakt, zolang het maar om geschreven teksten gaat. Zo zijn ook lithografie, stencil, chromolithografie, en fotokopie als een product van de drukpers te beschouwen. Ook is het sinds 2012 mogelijk dat de reproductie op digitale of virtuele wijze gebeurt. Het is dus merkwaardig dat het Hof bij de interpretatie van eenzelfde concept, op een aspect heel ruim gaat in zijn evolutieve interpretaties, terwijl het de evolutieve interpretatie op een ander aspect totaal afwijst. Bovendien lijkt de grondwetgever zich niet te verzetten tegen de extensieve interpretatie van de toepasselijke wetsartikelen. Het doel van de grondwetgever is niet perse om het begrip pers maar wel om het communicatiemedium te beschermen³⁴⁸. Het hanteren van een verschillend beschermingsmechanisme voor uitingen op het internet via een gedrukte tekst enerzijds en uitingen in de vorm van een gesproken tekst anderzijds komt in de praktijk neer op een moeilijk te hanteren onderscheid. We kunnen ons afvragen of er voldoende overtuigende en rechtmatige redenen zijn om een dergelijk breed verschil van grondwettelijke waarborgen voor dezelfde inhoud te rechtvaardigen, al naargelang de uitingen in een tekst zijn uitgedrukt dan wel auditief of audiovisueel³⁴⁹. Tenslotte heeft ook het EHRM moeilijkheden met een incoherent onderscheid in beschermingsmechanismen van meningsuitingen via verschillende mediakanalen³⁵⁰.

³⁴⁶ J. VRIELINK, “Internet: spreken is zilver, schrijven is goud? Drukpersmisdrijf (art. 150 Gw.), de audiovisuele media en de zaak Belkacem” (noot onder Cass. 29 oktober 2013), *T. Strafr.* 2014, 146 – 147.

³⁴⁷ *Ibid.*

³⁴⁸ L. GYSELAERS, “(Digitale) drukpersmisdrijven en de bevoegdheidsproblematiek – Tijd voor een wettelijke correctionalisatie?”, *Limb. Rechtsl.* 2013, 97.

³⁴⁹ D. VOORHOOF, “Strafbare uitingen op internet, de kwalificatie drukpersmisdrijf en het misdrijf belaging”, *AM* 2012, 485.

³⁵⁰ J. VRIELINK, “Beging Belkacem toch een persmisdrijf?”, *Juristenkrant* 2013, 10. Zie veroordeling die België op 15 december 2011 opliep in Straatsburg wegens verschillende beschermingsmechanismen

4.3.4. Pogingen om Belkacems Belgische nationaliteit af te nemen

Nadat Belkacem in 2012 van zijn vrijheid werd beroofd heeft de regering pogingen ondernomen om zijn Belgische nationaliteit te ontnemen³⁵¹. Begin 2015 is Belkacem definitief veroordeeld tot een gevangenisstraf van 12 jaar cel en een geldboete van 30.000 euro wegens zijn rol als leider van een terroristische groep. Het is pas in 2016 dat de minister van justitie heeft aangestuurd om een proces op te starten tegen Belkacem in verband met het vervallen verklaren van zijn Belgische nationaliteit. Dit komt omdat men eerst de uitkomst van het proces van 2015 wou afwachten³⁵². Het proces tot vervallenverklaring van Belkacems nationaliteit is opmerkelijk, want voor het eerst maakt de minister van justitie, als hoofd van het openbaar ministerie, gebruik van haar bevoegdheid om op grond van artikel 23§2 Wetboek Belgische Nationaliteit iemand van zijn nationaliteit vervallen te laten verklaren³⁵³. De reden waarom de regering aanstuurde op de vervallenverklaring van Belkacems Belgische nationaliteit was omdat hij voor zijn veroordeling in 2015 ook al een ophefmakend gerechtelijk parcours heeft afgelegd en volgens de procureur – generaal ons land nog niet veel heeft opgeleverd.

Indien hij van zijn Belgische nationaliteit wordt vervallen verklaard dan kan ons land hem terugsturen naar Marokko. Indien Marokko hem zou willen vervolgen voor criminele feiten, behoort een gerechtelijke uitlevering ook tot een van de mogelijkheden³⁵⁴. Echter zal de uitspraak over de afschaffen van Belkacems dubbele nationaliteit er pas later komen aangezien het hof van beroep nog enkele vragen wil stellen aan het Grondwettelijk Hof. Het is namelijk zeer uitzonderlijk om iemand de Belgische nationaliteit af te nemen. Dit kan alleen bij terroristen met een dubbele nationaliteit die niet in België geboren zijn en die minstens een gevangenisstraf van vijf jaar moeten uitzitten³⁵⁵. Belkacem daarentegen is wel in België geboren, dus het is afwachten tot de uitspraak van het Grondwettelijk Hof of een vervallenverklaring van de Belgisch nationaliteit in dit geval al dan niet mogelijk is³⁵⁶.

³⁵¹ Wetsvoorstel (V. MATZ) tot wijziging van het Wetboek van de Belgische nationaliteit, teneinde de mogelijkheden tot vervallenverklaring van de nationaliteit uit te breiden, *Parl. St.* Kamer 2014 – 15, nr. 54 – 0796/001.

³⁵² X., “Belkacem Belgische nationaliteit ontnemen”, <http://deredactie.be/cm/vrtnieuws/politiek/1.1324014>, consultatie 20 april 2017.

³⁵³ J. MOLLIN en C. JANSSENS, “De expansie van de uitvoerende macht”, *Juristenkrant* 2012, 17.

³⁵⁴ X., “Gerecht wil nationaliteit Belkacem afnemen”, *De Standaard* 1 december 2016, http://www.standaard.be/cnt/dmf20161201_02601949, consultatie 20 april 2017.

³⁵⁵ Wet 20 juli 2015 tot versterking van de strijd tegen het terrorisme, *BS* 5 augustus 2015.

³⁵⁶ X., “Sharia4Belgium – leider Fouad Belkacem: “Staatsveiligheid vroeg me om informant te worden” , *Het Laatste Nieuws* 2 februari 2017,

5.0. BESLUIT

Zoals op te merken valt in deze masterproef is terrorisme een zeer complex en moeilijk definieerbaar begrip. Dit is voornamelijk te wijten aan het feit dat het begrip terrorisme een vrij subjectief gegeven is. Definities met betrekking tot het terrorisme zijn eerder het resultaat van een persoonlijke mening en van een academisch debat omtrent het begrip. Hierbij is de positie van de persoon die het begrip tracht te definiëren ten aanzien van een terroristische groep van groot belang.

Het grootste probleem is dat er geen algemeen aanvaardbare internationale consensus bestaat over een definitie van het begrip terrorisme. Het is zeer moeilijk om tot een internationale definitie te komen in het internationaal recht.

Enerzijds, omdat er op het vlak van terrorisme teveel verschillende meningen bestaan wat als legitiem politiek geweld wordt beschouwd en wat niet. De uitdrukking “*one man`s freedom fighter is another man`s terrorist*” is met andere woorden moeilijk te overbruggen. Zowel de rechtsleer, de overheid als de internationale organisaties zijn er niet in geslaagd om tot een universele definitie te komen. Dit is onder meer te wijten aan het feit dat motieven, methoden en doelwitten op een verschillende manier geïnterpreteerd worden door de verschillende groepen van mensen die met terrorisme geconfronteerd worden. Zo zal bijvoorbeeld een terrorist zijn acties niet als een terreurdaad beschouwen, maar wel als een proportioneel antwoord op de daden van de heersende overheid. Terroristische bewegingen zullen zichzelf nooit aanzien als terroristen, maar wel als vrijheidsstrijders die willen optreden tegen de overheid. Een slachtoffer van een terreurdaad zal daarentegen een persoon die zich schuldig maakt aan een terroristische aanslag altijd als terrorist zal aanzien.

Anderzijds, is het terrorisme voortdurend in evolutie. Het terrorisme van tijdens de Franse revolutie valt niet meer te vergelijken met het terrorisme waarmee we vandaag de dag geconfronteerd worden. Het begrip terrorisme werd tijdens het revolutionaire tijdperk gebruikt om orde te creëren in tijden van wanorde en opschudding. De elf september – aanslagen kunnen beschouwd worden als de dag waarop het internationale terrorisme zijn intrede doet, waarbij het terrorisme als doel heeft om zoveel mogelijk willekeurige slachtoffers te maken om op die manier angst op te wekken in de samenleving, aangezien iedereen door de recente aanslagen begint te beseffen dat iedereen het slachtoffer kan worden

<http://www.hln.be/hln/nl/32846/Shariah4Belgium/article/detail/3045130/2017/01/02/Shariah4Belgium-leider-Fouad-Belkacem-Staatsveiligheid-vroeg-me-om-informant-te-worden.dhtml>, consultatie 20 april 2017.

van terrorisme als zij op het verkeerde moment op de verkeerde plaats aanwezig zijn en op die manier trachten de terroristen het overheidssysteem te destabiliseren.

Ook al zijn er problemen om tot een algemeen aanvaardbare definitie te komen, toch is iedereen, met uitzondering van de terroristen uiteraard, het erover eens dat er moet worden opgetreden tegen het terrorisme. Daarom werden er zowel op internationaal, Europees als nationaal niveau talrijke initiatieven genomen om het terrorisme in te dijken. In mijn masterproef heb ik mij beperkt tot de wetgeving die invloedrijk is geweest op de wetgevende initiatieven die in België werden genomen met betrekking tot het terrorisme.

Reeds voor de aanslagen van 11 september 2001 werden geregeld initiatieven genomen in de strijd tegen het terrorisme. Een van de verdragen die een belangrijke invloed hebben gehad op de Belgische wetgeving is het Europees Antiterrorismeverdrag van 1977. Dit verdrag is er gekomen als reactie op het almaar groeiende aantal terroristische aanslagen in Europa. Belangrijk om te benadrukken is dat dit verdrag geen algemeen verdrag tot bestrijding van het terrorisme is. Het Antiterrorismeverdrag is gesteund op het *aut dedere aut judicare* principe. Dit houdt in dat staten verplicht zijn om elke persoon die verdacht wordt van een misdrijf binnen hun rechtsmacht te vervolgen, dan wel uit te leveren. Het Europees Antiterrorismeverdrag heeft ervoor gezorgd dat voor misdrijven met een sterke internationale dimensie de uitleveringsexceptie, die staten bij bepaalde misdrijven kunnen opwerpen, in een aantal gevallen niet meer kunnen invoeren. Echter gaat het Europees Verdrag aan zijn doel voorbij, aangezien het niet strekt tot de bestraffing van het terrorisme *an sich*. Het verdrag heeft namelijk enkel en alleen betrekking op de uitlevering van een persoon die van een terroristisch misdrijf wordt verdacht en daarnaast wordt de uitzondering op de uitleveringsexceptie zodanig uitgehouden, aangezien de staten die lid zijn van dit verdrag, de mogelijkheid hebben om voorbehouden te formuleren.

Zoals eerder gezegd, vormen de aanslagen van elf september 2001 een keerpunt in de geschiedenis betreffende de strijd tegen het terrorisme. Deze aanslagen hebben voor een versnelling gezorgd om het terrorisme op wereldwijd niveau aan te pakken. Na deze terreurdaden worden we als het ware overspoeld met wetgeving om de strijd tegen het terrorisme op te voeren. Zo is op Europees niveau is de vraag naar een gemeenschappelijk beleid inzake terrorismebestrijding na “*nine eleven*” sterk toegenomen. Het Kaderbesluit van 13 juni 2002 inzake terrorismebestrijding kan beschouwd worden als een gevolg van de elf

september – aanslagen. Dit besluit heeft enerzijds tot doel om een juridische houvast te bieden om de vervolging van terroristische misdrijven effectief en efficiënt aan te pakken door de definiëring van het begrip terrorisme *an sich* en door de definiëring van het begrip terroristische groepering. Tenslotte wil het Kaderbesluit ook de voorbereidende handelingen inzake terroristische misdrijven kunnen bestraffen.

Het Europees Kaderbesluit verplichtte de lidstaten om hun nationale wetgeving in overeenstemming te brengen met het Europees recht inzake terrorismebestrijding. Onder die druk is de wet van 19 december 2003 betreffende terroristische misdrijven er gekomen. Opmerkelijk is dat de meeste Europese lidstaten al een wetgeving hadden met betrekking tot de aanpak van terrorisme op nationaal niveau, maar België was hierbij een uitzondering. Zij hebben gewacht tot de uitvoering van het Kaderbesluit om een antiterrorismewet aan te nemen. De voornaamste doelstelling van de wet van 19 december 2003 is om de verplichtingen die in het leven zijn geroepen door het Kaderbesluit om te zetten naar nationaal recht. Door de invoering van deze wet is het de eerste keer dat er op nationaal niveau wordt getracht om een duidelijke en heldere definitie te geven aan het begrip terrorisme. Echter is de wetgever hier in zijn opzet mislukt. Op de terrorismewet zijn er dan ook heel wat kritieken gekomen. De meeste kritieken hebben te maken met het feit dat de wetgever heel vage en ruime bewoordingen heeft gebruikt in zijn definitie betreffende het begrip terrorisme. Deze vage formulering zorgt ervoor dat de rechter over een zeer ruime beoordelingsvrijheid beschikt om te oordelen of er al dan niet sprake is van een terroristisch misdrijf. Volgens sommige critici wordt hiermee het legaliteitsbeginsel geschonden, maar het Arbitragehof heeft in een arrest het tegendeel bevestigd. Naar mijn mening moet er wel rekening worden gehouden met het feit dat wanneer een gedraging als een terroristisch misdrijf wordt gekwalificeerd, dit grote gevolgen met zich kan meebrengen. Daarom is het voor iedereen belangrijk dat er een duidelijke definitie komt met betrekking tot dit begrip. Indien dit niet het geval is, zijn we niet beschermd tegen rechterlijke willekeur die de vage omschrijving van het begrip terrorisme tot gevolg kan hebben.

Gezien de recente terrorismedreigingen heeft de wetgever met de wetten, terro I, II en III talrijke pogingen ondernomen om de strijd tegen het terrorisme op nationaal niveau te versterken. Zo is er getracht om de rechterlijke macht meer slachtkracht te geven in de strijd tegen terroristisch misdrijven en zijn er een aantal wijzigingen in het Strafwetboek

doorgevoerd om alle terroristische gedragingen te onderzoeken en gepaste sancties te kunnen opleggen.

België heeft tot nu toe te maken gehad met drie verschillende terroristische organisaties. Voor de twintigste eeuw kende België weinig of geen terreur. Met de opkomst van de Cellules Communistes Combattantes kwam hier verandering in. Deze linkse actiegroep heeft in België in de jaren 1984 en 1985 veertien aanslagen gepleegd. De CCC werd aanvankelijk opgericht om hun ongenoegen te uiten tegen het beleid van de overheid en meer bepaald tegen het plaatsen van kruisraketten in opdracht van de NATO. Op 2 oktober 1984 pleegde de CCC zijn eerste aanslag. Het is opmerkelijk dat de CCC nooit de bedoeling heeft gehad om burgerslachtoffers te maken, daarom gaven zij in hun eerste mededeling mee hoe burgers moesten reageren wanneer zij met een van hun aanslagen werden geconfronteerd en vaak strooiden de CCC – leden vlak voor een aanslag pamfletten rond om mensen die in de buurt waren te waarschuwen voor een aanslag zodanig dat zij zich tijdig uit de voeten konden maken. Tijdens de CCC – periode hebben de terreurbestrijders, waaronder de politie en de Rijkswacht en de regering in het algemeen, heel wat steken laten vallen om op een effectieve en efficiënte wijze tegen deze actiegroep op te treden, hoogstwaarschijnlijk omdat België voor de CCC zelden te maken kreeg met zulke actiegroepen. Zo hebben twee brandweermannen het leven gelaten tijdens een van de aanslagen van de CCC wegens een gebrek aan communicatie tussen de ordediensten onderling. Daarnaast konden heel wat aanslagen vermeden worden indien de terreurbestrijders meer veldonderzoek gedaan zouden hebben, tenslotte gingen de ordediensten hoe langer hoe meer willekeurig te werk waardoor ze zelfs een onschuldig persoon zomaar uit het niks neerschoten enkel en alleen omwille van het feit dat deze jongeman niet onmiddellijk gevolg gaf aan het bevel van de ordedienst. De Belgische bevolking begon hoe langer hoe meer zijn vertrouwen in de regering en justitie te verliezen. De samenleving begreep niet waarom de CCC zonder al teveel moeite 12 aanslagen kan plegen in amper twee maanden tijd. Daarom beginnen de burgers zich af te vragen of er geen sprake is van dubbel spel op hoger niveau. Uiteindelijk vraagt de oppositie om een parlementaire onderzoekscommissie om na te gaan of er achter de CCC geen staatsterrorisme schuilgaat. Echter is het nooit tot deze onderzoekscommissie gekomen omdat men de belangrijkste leden van de CCC heeft kunnen vatten.

Een tweede terroristische organisatie die in de Belgische “terreurgeschiedenis” een rol heeft gespeeld is de DHKP/C. De DHKP/C kan in het algemeen gekwalificeerd worden als een

terroristische beweging, aangezien deze organisatie vermeld wordt op de EU lijst betreffende terroristische organisaties. Echter bestaan er zowel in de rechtspraak als in de rechtsleer verschillende meningen of de DHKP/C als een terreurorganisatie in België kan worden beschouwd. Zo komen de correctionele rechtbank van Brugge en het hof van beroep van Gent tot de beslissing dat de DHKP/C zowel als een criminele organisatie als een terroristische organisatie kan worden gekwalificeerd. Het hof van beroep van Antwerpen daarentegen komt tot een volledig tegengestelde beslissing, aangezien de aanwezigheid van de DHKP/C op Belgisch grondgebied beperkt bleef, waardoor zij in België niet als een terroristische beweging, een criminele organisatie of zelfs niet als een bende gekwalificeerd kon worden. Met deze uitspraak van het Antwerpse hof van beroep komen een aantal vragen naar boven. Eerst en vooral kunnen we ons afvragen wat de verhouding is tussen de fundamentele rechten en vrijheden van de burger enerzijds en de veiligheid van de burger anderzijds. Vanaf wanneer moet de overheid tegen zo'n groepering beginnen optreden? Ten tweede kunnen we ons de vraag stellen wat de waarde is van de beslissing van het Antwerpse hof, aangezien de Europese Unie de DHKP/C op de lijst van terroristische organisaties heeft gezet. Ten derde komen het Gentse hof van beroep en het Antwerpse hof van beroep op grond van hetzelfde bewijsmateriaal tot een volledig tegengestelde beslissing. Dit wijst erop dat de definities voor terroristische organisatie, criminele organisatie en bendes niet optimaal geformuleerd zijn, aangezien de rechterlijke macht teveel marge heeft om deze begrippen in te vullen. Zelf ben ik ervan overtuigd dat de DHKP/C ook in België als een terroristische organisatie beschouwd moet worden aangezien deze organisatie op de Europese terrorismelijsten voorkomt. Er anders over beslissen zou moeilijkheden en verwarring scheppen aangezien dit ervoor zou zorgen dat de organisatie in het ene land wel als een terroristische organisatie beschouwd zou worden en in het andere land niet. Er anders over beslissen zou naar mijn mening niet goed zijn voor de eenheid binnen de EU.

De reden waarom de zaak Erdal in België zoveel belangstelling kreeg is voornamelijk het gevolg van de meerdere uitleveringsverzoeken die Turkije richtte aan België en de onnodige complexiteit van de zaak. Het proces draaide in principe alleen rond het Antiterrorismeverdrag van 1977 en meer bepaald de regeling rond de politieke misdrijven. Na de beslissing tot weigering van de uitlevering aan Turkije werd een procedure opgestart door de familieleden van de vermoorde zakenmannen in België. De Brusselse raadkamer besliste op 13 september 2001 dat deze feiten onder artikel 1 van het Antiterrorismeverdrag vielen, waardoor Belgische rechtbanken de bevoegdheid kregen om deze feiten te beoordelen.

Echter, werd dit later door de Brugse raadkamer en de kamer van inbeschuldigingstelling ontkent, waardoor België te kampen kreeg met bevoegdheidsproblemen. Om gelijkaardige problemen te vermijden werd een artikel 10, 6° V.T. Sv. in het leven geroepen. Via de programmawet van 22 december 2003 werd dan geprobeerd om dit artikel ook toepasselijk te maken op de Erdal – zaak. Erdal zelf was hier niet mee akkoord en trok naar het Grondwettelijk Hof. Het Grondwettelijk Hof gaf haar gelijk waardoor artikel 379 van deze programmawet werd vernietigd. Echter kon het arrest van het Grondwettelijk Hof vermeden worden, daar de Belgische rechtscolleges wel degelijk bevoegd waren om kennis te nemen van de feiten uit 1996 op basis van artikel 1 van het Europees Antiterrorisme verdrag juncto artikel 2 van de Belgische goedkeuringswet uit 1985.

Daarnaast kon België de uitlevering van Erdal ook vermijden op basis van artikel 13 van de Europese Conventie. Via dit artikel kunnen lidstaten een voorbehoud formuleren om de uitlevering te weigeren voor misdrijven die opgesomd zijn in artikel 1 van het Antiterrorismeverdrag. België had in deze zaak het voorbehoud dus kunnen invoeren.

Tenslotte kon België de uitlevering ook nog weigeren op basis van artikel 5 van de Europese conventie, aangezien geen enkele staat de verplichting kan hebben om een persoon aan de verzoekende staat uit te leveren wanneer de aangezochte staat ernstige redenen heeft om aan te nemen dat het verzoek tot uitlevering is gedaan met de bedoeling deze persoon te vervolgen of te straffen op grond van zijn ras, godsdienst, nationaliteit of politieke gezindheid.

De meest recente radicale beweging die actief was in België was Sharia4Belgium. Deze organisatie heeft voor veel ophef gezorgd wegens haar controversiële standpunten over de rol van de islam in de maatschappij en wegens het oproepen tot haat tegen niet – moslims. Ook werd deze beweging ervan verdacht talrijke jonge Syriëstrijders te ronselen. Sharia4Belgium is erin geslaagd om deze jongeren te laten radicaliseren en naar Syrië te sturen aangezien vele van deze jongeren nog op zoek waren naar hun eigen identiteit en zich in de steek gelaten voelden door onze maatschappij. Sharia4Belgium maakte van de kwetsbaarheid van deze jongeren gebruik om hen een veilige thuishaven aan te bieden, de kans om zichzelf te ontplooien en een eenvoudige oplossing voor het onrecht dat hen werd aangedaan. Onze maatschappij zou dit probleem vermeden kunnen hebben indien zij een informatieverstrekkend beleid zou gevoerd hebben. Voor 2013 was hier totaal geen sprake van en kregen de ordediensten enkel en alleen de opdracht om jongeren op basis van hun uiterlijke kenmerken te screenen of zij al dan niet vatbaar waren voor radicalisme. Echter leidt

deze manier van handelen enkel en alleen tot willekeurige verdachtmakingen. Het grote probleem inzake radicalisering is dat de regering het fenomeen radicalisering in het begin heeft weggerelativeerd, terwijl professionele preventied medewerkers deze problematiek al sinds het begin van de 21ste eeuw hebben aangekaart bij de politici, maar zij kregen geen gehoor. Daarnaast heeft de overheid met de maatregelen die zij genomen hadden om radicalisering tegen te gaan weinig indruk gemaakt bij de jongeren en in sommige gevallen hebben deze maatregelen geradicaliseerde jongeren nog extra gemotiveerd om naar Syrië te trekken. De enige manier waarop de overheid de radicaliseringsproblematiek zou kunnen aangepakt hebben is om een consequent, ondubbelzinnig en stimulerend beleid te voeren. Het moment waarop de overheid beseftte dat zij zo'n beleid moesten voeren, was het spreekwoordelijk kalf al verdronken.

Sharia4Belgium en de radicaliseringsproblematiek hebben op politiek niveau heel wat discussie teweeggebracht. Dit maakt nogmaals duidelijk dat België onwetend was hoe ze met zulke situaties moesten omgaan. Ten eerste trachtte de regering Sharia4Belgium te verbieden aan de hand van de wet op de privé-milities van 1934. Maar het is natuurlijk niet mogelijk om op basis van deze wet alleen Sharia4Belgium te verbieden, maar deze wetgeving moet dan ook consequent worden toegepast op alle ondemocratische groeperingen. De vraag is natuurlijk wat als een ondemocratische groepering kan beschouwd worden. De Belgische regering kon hier geen antwoord op bieden en gelukkig voor haar heeft ze haar hoofd over deze materie niet langer moeten breken aangezien de organisatie in 2012 zelf besliste om ermee op te houden. Ten tweede heeft de Belgische regering ervoor geopteerd om de Huurlingenwet toe te passen op jongeren die naar Syrië trekken. Deze wet houdt in dat jongeren die naar Syrië trekken hun Belgische nationaliteit kunnen verliezen, wat het voor de jongeren minder aantrekkelijk maakt om naar Syrië te trekken.

In 2015 startte voor de correctionele rechtbank van Antwerpen het proces tegen Sharia4Belgium. In dit proces werd besloten dat Sharia4Belgium als een terroristische groepering kan beschouwd worden op basis van artikel 139 Sw. Op basis van deze beslissing konden 44 van de 46 leden van Sharia4Belgium veroordeeld worden wegens hun deelname aan terroristische activiteiten.

In 2012 werd Fouad Belkacem voor de Antwerpse correctionele rechtbank gebracht wegens het verspreiden van You – Tube filmpjes waarin hij aanzette tot haat tegen niet – moslims.

Vooraleer deze vaak voor de correctionele rechtbank werd gebracht, was er discussie over de vraag of deze feiten al dan niet als een drukpersmisdrijf beschouwd konden worden en voor het hof van assisen konden worden gebracht. Het Hof van Cassatie oordeelde dat om een misdrijf als een drukpersmisdrijf te kwalificeren de aanwezigheid van een geschrift vereist was. Echter waren er in 2012 twee arresten inzake drukpersmisdrijven verschenen van het Hof van Cassatie waarin zij duidelijk maakte dat een geschreven tekst niet langer essentieel was om te kunnen spreken van een drukpersmisdrijf. Daarnaast kon de tekst ook digitaal verspreid worden, zonder dat een drukpers nog vereist was. Toch hield het Hof van Cassatie, ook na deze arresten, voet bij stuk en beschouwde zij de strafbare meningsuitingen die aan de hand van You – Tube filmpjes verspreid werden door Belkacem niet als drukpersmisdrijven. Deze interpretatie van het Hof van Cassatie zal in de toekomst voor heel wat verwarring en moeilijkheden zorgen, daar een filmpje met discriminerende beledigingen niet als een drukpersmisdrijf beschouwd zullen worden, maar de ondertiteling van dat zelfde filmpje is wel te beschouwen als een drukpersmisdrijf.

Tenslotte ben ik benieuwd naar de uitspraak van het Grondwettelijk Hof met betrekking tot de mogelijkheid om Belkacems nationaliteit al dan niet af te nemen. Het lijkt misschien eenvoudig om iemand zijn nationaliteit af te nemen, maar het tegendeel is echter waar. Als het Grondwettelijk Hof van mening is dat de vervallenverklaring van iemands nationaliteit mogelijk is, ook al is deze persoon in België geboren, dan zal de rechtspraak deze uitspraak van het Hof op consistente wijze moeten toepassen en niet alleen in het geval Belkacem.

Tijdens mijn literatuuronderzoek heb ik geleerd dat het terrorisme op alle mogelijke vlakken aan evolutie onderhevig is. Het begrip terrorisme dat we de dag van vandaag kennen is niet meer te vergelijken met het begrip terrorisme van vijftig jaar geleden. Dit resulteert natuurlijk ook in een evolutie op wetgevend vlak. Op het einde van de 20ste eeuw en het begin van de 21ste eeuw werden er zo goed als geen wetgevende initiatieven genomen in verband met het terrorisme. Dit gebeurde enkel wanneer dit van bovenaf verplicht werd gesteld. Terwijl de laatste jaren, mede door de talrijke aanslagen waarmee we de laatste tijd te maken krijgen, er ontzettend veel wetgevende initiatieven genomen worden om effectief en efficiënt op te treden tegen het terrorisme. Wel blijkt uit de rechtspraak en uit het optreden van de uitvoerende macht dat, wanneer we in ons land te maken krijgen met een extremistische groepering, er nog veel onwetendheid is en we in de meeste gevallen niet weten hoe we er tegen moeten optreden. Je zou kunnen denken dat België sinds de CCC al heel wat stappen

voort heeft gezet om efficiënt op te treden tegen terrorisme, maar telkens opnieuw blijkt het systeem op een of andere manier te falen. Het is nu afwachten of de meest recente initiatieven die België heeft genomen, gezien de laatste aanslagen in ons land, effectief zullen helpen in de strijd tegen het terrorisme.

BIBLIOGRAFIE

1.0. Wetgeving

1.1. Internationale wetgeving

Verdrag van Wenen van 23 mei 1969 inzake het verdragenrecht, *BS* 25 december 1993.

Resolutie 2322 van de Veiligheidsraad van de Verenigde Naties (12 december 2016), *UN Doc. S/RES/2322* (2016).

1.2. Europese wetgeving

Europees verdrag tot bestrijding van het terrorisme van 27 januari 1977.

Richtlijn 91/477/EEG van de Raad van 18 juni 1991 inzake de controle op de verwerving en het voorhanden hebben van wapens.

Kaderbesluit 2002/475/JBZ van de Raad van 13 juni 2002 inzake terrorismebestrijding.

Kaderbesluit 2002/584/ JBZ van de Raad van 13 juni 2002 betreffende het Europees aanhoudingsbevel en de procedures van overlevering tussen de lidstaten.

Kaderbesluit 2008/841/ JBZ van de Raad van 24 oktober 2008 ter bestrijding van georganiseerde criminaliteit.

1.3. Belgische wetgeving

Grondwet

Gerechtelijk wetboek

Strafwetboek

Wetboek van Strafvordering

Wetboek van de Belgische nationaliteit

Wet 29 juli 1934 waarbij de private militias verboden worden, *BS* 1 januari 1993.

Wet 7 juni 1969 tot vaststelling van de tijd gedurende welke geen opsporing ten huize, huiszoeking of aanhouding mag worden verricht, *BS* 8 juli 1969.

Wet 1 augustus 1979 betreffende diensten bij een vreemd leger – of troepenmacht die zich op het grondgebied van een vreemde staat bevindt, *BS* 3 september 1979.

Wet 30 juli 1981 tot bestraffing van bepaalde door racisme en xenofobie ingegeven daden, *BS* 8 augustus 1981.

Wet 2 september 1985 houdende goedkeuring van het Europees Verdrag van 27 januari 1977 tot bestrijding van terrorisme, *BS* 5 februari 1986.

Wet 20 juli 1990 betreffende de voorlopige hechtenis, *BS* 14 augustus 1990.

Wet 11 januari 1993 tot voorkoming van het gebruik van het financiële stelsel voor het witwassen van geld en de financiering van terrorisme, *BS* 9 februari 1993.

Wet 30 november 1998 houdende regeling van de inlichtingen- en veiligheidsdienst, *BS* 18 december 1998.

Wet 21 juni 2001 tot wijziging van verscheidene bepalingen inzake het federaal parket, *BS* 20 juli 2001.

Wet 19 december 2003 betreffende terroristische misdrijven, *BS* 29 december 2003. Wet 20 juli 2015 tot versterking van de strijd tegen het terrorisme, *BS* 5 augustus 2015.

Wet 12 januari 2004 tot wijziging van de wet van 11 januari 1993 tot voorkoming van het gebruik van het financiële stelsel voor het witwassen van geld, de wet van 22 maart 1993 op het statuut van en het toezicht op de kredietinstellingen, en de wet van 6 april 1995 inzake het statuut van en het toezicht op beleggingsondernemingen, de bemiddelaars en beleggingsadviseurs, *BS* 2 februari 2004.

Wet 10 juli 2006 betreffende de analyse van de dreiging, *BS* onbepaald.

Wet 18 januari 2010 tot wijziging van de wet van 11 januari 1993 tot voorkoming van het gebruik van het financiële stelsel voor het witwassen van geld en de financiering van terrorisme, en het Wetboek van vennootschappen, *BS* 5 februari 2010.

Wet 27 april 2016 inzake aanvullende maatregelen ter bestrijding van terrorisme, *BS* 9 mei 2016.

Wet 3 augustus 2016 houdende diverse bepalingen ter bestrijding van terrorisme, *BS* 11 augustus 2016.

1.4. Voorbereidende documenten

Amendementen op het wetsontwerp betreffende terroristische misdrijven, *Parl. St. Kamer* 2002 – 03, nr. 50 – 2364/002.

Amendementen op het wetsontwerp betreffende terroristische misdrijven, *Parl. St. Kamer* 2003 – 04, nr. 51 – 0258/003.

Amendementen op het wetsontwerp betreffende terroristische misdrijven, *Parl. St. Kamer* 2003 – 04, nr. 51 – 0258/002.

Amendementen op het wetsontwerp betreffende terroristische misdrijven, *Parl. St. Senaat* 2003 – 04, nr. 3 – 332/4.

MvT bij het wetsontwerp houdende diverse bepalingen ter bestrijding van terrorisme (III), *Parl. St. Kamer* 2015 – 16, nr. 54- 1951/001.

Verslag over het wetsontwerp betreffende terroristische misdrijven, *Parl. St. Kamer* 2003 – 04, nr. 51 – 0258/004.

Verslag over het wetsontwerp betreffende terroristische misdrijven, *Parl. St. Senaat* 2003 – 04, nr. 3 – 332/3.

Voorstel van resolutie (J. CORNIL) betreffende een wijziging van de antiterrorismewetten naar aanleiding van een evaluatie door de Kamercommissie voor de Justitie, *Parl. St. Kamer* 2009 – 10, nr. 52 – 2585/001.

Wetsontwerp betreffende terroristische misdrijven, *Parl. St. Kamer* 2002 – 03, nr. 50 – 2364/001.

Wetsontwerp betreffende terroristische misdrijven, *Parl. St. Kamer* 2003 – 04, nr. 51 – 0258/001.

Wetsontwerp tot versterking van de strijd tegen het terrorisme, *Parl. St. Kamer* 2014 – 15, nr. 54 – 1198/001.

Wetsontwerp tot versterking van de strijd tegen het terrorisme, *Parl. St. Kamer* 2014 – 15, nr. 54 – 1198/005. Wetsvoorstel inzake het federaal parket. Advies van de Raad van State, *Parl. St. Kamer* 2000-01, nr. 0897/002.

Wetsvoorstel (P. COCRIAMONT) tot wijziging van artikel 138 van het Strafwetboek met het oog op een strengere bestraffing van terroristische misdrijven, *Parl. St. Kamer* 2005 – 06, nr. 51 – 2735/001.

Wetsvoorstel (J. LEJEUNE e.a.) tot aanvulling van artikel 137, §2, van het Strafwetboek, teneinde verkrachting op te nemen in de lijst van misdrijven die als terroristisch kunnen worden aangemerkt, *Parl. St. Kamer* 2005 – 06, nr. 51 – 2056/001.

Wetsvoorstel (G. DALLEMAGNE e.a.) tot wijziging van de wet van 1 augustus 1979 betreffende diensten bij een vreemd leger – of troepenmacht die zich op het grondgebied van

een vreemde Staat bevindt, teneinde het vertrek van strijders naar Syrië of Irak te verbieden, *Parl. St. Kamer* 2014 – 15, nr. 54 – 0795/001.

Wetsvoorstel (S. LAHAYE – BATTHEU) tot wijziging van de wet van 1 augustus 1979 betreffende diensten bij een vreemde leger – of troepenmacht die zich op het grondgebied van een vreemde staat bevindt, *Parl. St. Kamer* 2014 – 15, nr. 54 – 0830/001.

Wetsvoorstel (V. MATZ e.a.) tot wijziging van het Wetboek van de Belgische nationaliteit, teneinde de mogelijkheden tot vervallenverklaring van de nationaliteit uit te breiden, *Parl. St. Kamer* 2014 – 15, nr. 54 – 0796/001.

Wetsvoorstel (P. VANVELTHOVEN e.a.) tot wijziging van de wet van 29 juli 1934 waarbij de private milities verboden worden wat het verbod van ondemocratische groeperingen betreft, *Parl. St. Kamer* 2014 – 15, nr. 54 – 0649/001.

Wetsvoorstel (D. DUCARME) tot beteugeling van de verheerlijking van terrorisme, in het openbaar en op het internet, *Parl. St. Kamer* 2015 –16, nr. 54 – 1467/001.

Wetsvoorstel (F. DEWINTER e.a.) tot bestraffing van het verheerlijken, schromelijk minimaliseren, pogen te rechtvaardigen of goedkeuren van terroristische misdrijven en van het uiten van blijdschap over deze misdrijven, *Parl. St. Kamer* 2015 –16, nr. 54 – 1483/001.

Wetsvoorstel (S. DE WIT e.a.) tot wijziging van het Strafwetboek betreffende de strafbaarstelling van voorbereidingshandelingen inzake terrorisme, *Parl. St. Kamer* 2015 – 16, nr. 54 – 1556/001.

Wetsvoorstel (C. VAN CAUTER e.a.) tot wijziging van het Strafwetboek wat betreft de bestraffing van terrorisme, *Parl. St. Kamer* 2015 – 16, nr. 54 – 1579/001.

Wetsvoorstel (D. DUCARME) tot wijziging van het Strafwetboek, ter strafbaarstelling van wie minderjarigen ertoe aanzet terroristische misdrijven te plegen, *Parl. St. Kamer* 2015 – 16, nr. 54 -1634/001.

2.0. Rechtspraak

Arbitragehof, 20 april 2005, nr. 73/2005.

Arbitragehof 13 juli 2005, nr. 125/2005.

Cass. 7 februari 1990, *Arr. Cass.* 1989-90, nr. 352.

Cass. 9 mei 2000, *Arr. Cass.* 2000, nr. 280.

Cass. 25 oktober 2005, P.05.1034.N.

Cass. 27 juni 2006, *T Strafr.* 2006, 340 (uittreksel).

Cass. 5 juni 2007, P.07.0232.N.

Cass. 24 juni 2008, AR C.08.0408.N.

Cass. 6 maart 2012, P.11.1374.N.

Cass. 6 maart 2012, P.11.0855.N.

Cass. 29 januari 2013, P.12.1988.N.

Cass. 29 oktober 2013, P.13.1270.N, onuitg.

Antwerpen, 7 februari 2008, onuitg.

Antwerpen 6 juni 2013, r.o. 4.2 ([www. diversiteit.be](http://www.diversiteit.be)).

Corr. Antwerpen 11 februari 2015, *NJW* 2015, 280.

3.0. Rechtsleer

3.1. Boeken

BAKI, S., *De definiëring van terrorisme*, onuitg. masterproef Rechten UGent, 2008, http://lib.ugent.be/fulltxt/RUG01/002/050/521/RUG01-002050521_2013_0001_AC.pdf, 73 p.

BRUNN, S., *11 september and its aftermath The geopolitics of terror*, London, Frank Cass, 2004, 296 p.

CHADWICK, E., *Self – determination, Terrorism and the International Humanitarian Law of Armed Conflict*, Den Haag, Martinus Nijhof Publishers, 1996, 221 p.

CLUTTERBUCK, R., *Comment vivre avec le terrorisme*, Montréal, Stanké, 1978, 331 p.

COOLSAET, R., *Al – Qaeda the myth: the root causes of International Terrorism and how to tackle them*, Gent, Academia Press, 2003, 100 p.

COOLSAET, R., DEBAERE, P., DE KEERSMAEKER, G., KESTELEYN, J., LESAGE, D., NASRA, S., VAN DE GRAAF, T. en VERMEIREN, M., *Macht en waarden in de wereldpolitiek: actuele vraagstukken in de internationale politiek*, Gent, Academica Press, 2010, 426 p.

DE NAUW A., *Inleiding tot het bijzonder strafrecht*, Mechelen, Kluwer, 2010, 471 p.

DEWULF, S., *Handboek uitleveringsrecht*, Antwerpen, Intersentia, 2013, 414 p.

GOODIN. R., *What`s wrong with terrorism?* Cambridge, Polity Press, 2006, 246 p.

GRISSET, P. en MAHAN, S., *Terrorism in perspective*, California, Sage Publications, 2003, 117 p.

GUELKE, A., *The age of terrorism and the international political system*, London, Tauris Academic Studies, 1995, 229 p.

HALLEMEERSCH, PJ., *The staircase to terrorism: Biografisch onderzoek naar Pierre Carette en de CCC*, onuitg. masterproef, Rechten UGent, 2013, http://lib.ugent.be/fulltxt/RUG01/002/060/648/RUG01-002060648_2013_0001_AC.pdf, 135 p.

HOFFMAN, B., *Inside Terrorism*, New York, Colombia University Press, 2006, 432 p.

KEGLEY, C., *The new global terrorism: characteristics, causes, controls*, New Jersey, Prentice Hall, 2003, 284 p.

KUSHNER, H., *The future of terrorism: Violence in the new millennium*, London, Sage publications 1998, 278 p.

LENAERTS, K. en VAN NUFFEL. P., *Europees recht in hoofdlijnen*, Antwerpen, Maklu, 2003, 900 p.

MARTIN, G., *Understanding terrorism: challenges, perspectives and issues*, Thousand Oaks, Sage Publications, 2004, 563 p.

MCCAULEY, C. en MOSKALENKO, S., *How radicalization happens to them and us*, Oxford, Oxford University Press, 2011, 240 p.

PATTYN, B. en WOUTERS, J., *Schokgolven, terrorisme en fundamentalisme*, Leuven, Davidsfonds, 2002, 303 p.

SCHMID, A., *The routledge handbook of terrorism research*, London, Routledge, 2013, 718 p.

TUMAN, J., *Communicating terror: The rhetorical dimensions of terrorism*, Thousand Oaks, Sage Publications, 2003, 157 p.

VANDER VELPEN, J., *De CCC, de staat en het terrorisme*, Berchem, Epo, 1986, 194 p.

Vast Comité I, (2016). *Activiteitenverslag 2015 Vast Comité I*, (2016), Antwerpen, Intersentia, 132p.

3.2. Tijdschriften

CALLUY, P., “De gesecculariseerde democratische rechtstaat als ijkpunt”, *De orde van de dag* 2013, 46 – 53.

COOLS, M., “Radicalisering bewakingsagenten”, publicatie voorzien in *Cahiers Politiestudies*, Antwerpen, Maklu, 2017.

DE HERT, P., noot onder Corr. Brugge 28 februari 2006, *T. Strafr.* 2006, 159 – 165.

DE HERT, P., “Strafbaarheid van terroristische organisaties”, *T. Strafr.* 2006, 171 – 172.

DE HERT, P., “Stilte voor de juridische storm in het proces Erdal?” *Juristenkrant* 2006, nr. 133.

DE HERT, P. en MILLEN, P., “Uitlevering Erdal kan voor Hof van Cassatie”, *Juristenkrant* 2006, nr. 139,12.

DE HERT, P. en WEIS, K., “Europese terrorismelijsten: Beperkte rechtsbescherming”, *NJW*, 2009, nr. 199, 242 – 259.

DE RUYVER, B., “Een verhaal van evenwichten zoeken en herstellen”, *Vigiles* 2016, 1 -3.

DE SWAEF, M. en TRAEEST, M., “Bendevorming en criminele organisaties”, *OSS* 2012, afl. 70, 47 – 69.

DE WAELE, M., PAUWELS, L., PONSAERS, P., SCHILS, N. en EASTON, M., “De overbodige punitieve reactie tot uitbreiding van de wet op de privé-milities”, *De orde van de dag* 2013, 20 – 27.

DE WIT, J., “DHKP – C is geen terreurorganisatie” *Juristenkrant* 2008, 15.

DEWULF, S., noot onder Cass. 18 september 2007, *NC* 2008, 66 – 71.

DEWULF, S., noot onder Cass. 27 juni 2006, *NC* 2007, 144 – 148.

DEWULF, S., “Europees Antiterrorismeverdrag – uitlegging – automatisch vuurwapen – cassatieprocedure in het belang van de wet”, *NC* 2007, 145 – 148.

DEWULF, S., “Een strafrechtelijk offensief van de Europese Unie. Overzicht van nieuwe regelgevende en jurisprudentiële munitie voor het Europees strafrecht”, *NC* 2009, 161 – 162.

EASTON, M., SCHILS, N., DE WAELE, M., PAUWELS, L. en VERHAGE, A., “Is er plaats voor ‘radicalisme’ in onze democratische maatschappij?”, *De orde van de dag* 2013, 5.

GOOSSENS, F., “Nieuwe wetgeving met betrekking tot de strijd tegen het terrorisme: het Europees arrestatiebevel en de omschrijving van terroristische misdrijven”, *TVW* 2004, 82.

GOVAERTS, G., “Enkele aandachtspunten inzake de anno 2010 gewijzigde preventieve witwaswet en de impact hiervan voor het notariaat”, *Notariaat* 2010, nr. 18, 1-7.

GRIJSEELS, C., “De verplichtingen van de notarissen in de strijd tegen het witwassen van geld en de financiering van terrorisme”, *Not. Fisc. M.* 2006, afl. 1, 1 – 18.

GYSELAERS, L., “(Digitale) drukpersmisdrijven en de bevoegdheidsproblematiek – Tijd voor een wettelijke correctionalisatie?”, *Limb. Rechtsl.* 2013, 97.

HAMEEUW, V., “Strafbaarstelling van terroristische misdrijven: van Europees Kaderbesluit tot het Belgisch Strafwetboek”, *T.Strafr.* 2005, 5 – 12.

HERBOTS, P., “DHKP-C is geen criminele organisatie”, *Juristenkrant*, 2007, nr. 148, 4.

JANSSENS, L., “Turkse activiste kan in België niet vervolgd worden voor aanslag. Grondwettelijk Hof vernietigd Erdal – wet”, *Juristenkrant* 2005, nr. 109, 10.

JESPERS, R., “Europese antiterrormaatregelen bedreigen fundamentele rechten”, *Juristenkrant* 2001, nr. 39, 3.

KERKHOF, A., “Een adequaat vervolgingssysteem inzake drukpersmisdrijven”, *NC* 2016, 71.

LECLERCQ, J., “Beschouwingen bij enkele bepalingen van internationaal recht betreffende de strijd tegen het terrorisme (eerste deel)”, *RW* 2009 – 10, 782 – 793.

LECLERCQ, J., “Beschouwingen bij enkele bepalingen van het internationaal recht betreffende de strijd tegen het terrorisme (slot)”, *RW* 2009 – 10, 818 – 831.

MASSET, A., “Terrorisme”, *Postal Memorialis*, 2013, 6 – 18.

PACQUEE, D. en DEWULF, S., “Terrorismelijsten inzichten van het Gerecht van Eerste Aanleg”, *NJW* 2006, nr. 148, 678 – 683.

ROELAND, J., “De strijd tegen het terrorisme: een overzicht van de recente wetgevende ingrepen in het straf(process)recht”, *NC* 2017, 11 - 20.

RYNGAERT, C., “Het arrest Erdal van het Arbitragehof: eindelijk duidelijkheid over de onrechtmatigheid van de retroactieve toepassing van extraterritoriale rechtsmachtuitbreidingen”, *T. Strafr.* 2005, 345 -351.

RYNGAERT, C., “De toepassing van het beginsel aut dedere aut judicare in de Belgische rechtsorde”, *T.Strafr.* 2008, 347.

STERCKX, D., RYCKBOST, I., DELVA, T., VAN BOSSUYT, A. en VERMEERSCH, A., “Het extern beleid van de Europese Unie”, *zo werkt Europa na Lissabon*, 466.

TRAEST, P., “Ontwikkeling van nieuwe deelnemingsvormen”, *NC* 2007, 241.

VAN CROMBRUGGE, H., LAFRARCHI, N. en PONNET, K., “Onderwijs en de preventie van radicalisering. Conceptuele voorstellen”, *TORB* 2015, 27 – 34.

VAN DAELE, D., en VERSTRAETEN, R., “Het federaal parket: een commentaar bij de wet van 21 juni 2001 tot wijziging van verscheidene bepalingen inzake het federaal parket”, *RW* 2002, 763 – 764.

VANDEBROEK, E., “Sharia4Belgium is een terroristische organisatie”, *NJW* 2015, nr. 320, 289 – 290.

VAN DEN WYNGAERT, C., “Rechtsmacht en immuniteiten na de wet van 5 augustus 2003”, *Jura Falc.* 2003 – 04, nr.1, <https://www.law.kuleuven.be/jura/art/40n1/vandenwyngaert.html>, 87 – 110.

VAN DEN WYNGAERT, C., “Is uitlevering naar een staat waar de opgeëiste persoon de doodstraf riskeert nog langer verenigbaar met het E.V.R.M.”, *R.W.* 1989-1990, 761.

VAN DER BEEKEN, T., “Opnieuw commotie rond de uitlevering voor politieke misdrijven. Juridische bespiegelingen naar aanleiding van de zaak Erdal”, *T. Strafr.* 2000, 234 – 235.

VANDEBORGHT, J., en VANGEEBERGEN, B., “De wet op de bijzondere inlichtingenmethoden: ‘la clé de voute’ van de wettelijke omkadering voor de inlichtingendiensten?”, *De orde van de dag* 2011, afl. 56, 8.

VAN LEUVEN, A., “De activering van de Huurlingenwet als repressiemiddel voor de minderjarige reeds in Syrië strijdende Syriëstrijders “Le Regard Eloigné”” *TJK* 2015, 42 – 45.

VANNESTE, F. En VERBRUGGEN, F., “Symboolwet als vaandel van de strijd tegen het terrorisme”, *Panopticon* 2004, 81 – 87.

VERMEULEN, G., VANDER BEKEN, T., DE RUYVER, B. en ZANDERS, P., “Internationale samenwerking in strafzaken en rechtsbescherming”, *Politeia*, 1995, 166.

VRIELINK, J., “Beging Belkacem toch een persmisdrijf?”, *Juristenkrant* 2013, 10.

VRIELINK, J., “Internet: spreken is zilver, schrijven is goud? Drukpersmisdrijf (art. 150 Gw.), de audiovisuele media en de zaak Belkacem” (noot onder Cass. 29 oktober 2013), *T. Strafr.* 2014, 144 – 147.

VOORHOOF, D., “Strafbare uitingen op internet, de kwalificatie drukpersmisdrijf en het misdrijf belaging”, *AM* 2012, 485.

VROMAN, F., “Criminele organisaties”, *Postal Memorialis* 2014, 7 – 16.

4.0. Andere

4.1. Websites

CLAESSENS, B., “Zaak CCC”, www.bendevannijvel.com, consultatie 20 maart 2017.

CLAESSENS, B., “Het verhaal van Pierre Carette en de CCC”, http://www.bendevannijvel.com/andere/ccc_personen.html, consultatie 20 maart 2017.

CLAESSENS, B., “Het proces”, http://www.bendevannijvel.com/andere/ccc_proces.html, consultatie 29 maart 2017.

CLAESSENS, B., “Het verhaal van Pierre Carette en de CCC”, http://www.bendevannijvel.com/andere/ccc_personen.html, consultatie 30 maart 2017.

WOUTERS, J., en NAERT, F., “De aanpak van internationaal terrorisme in de VS en Europa”, <http://www.law.kuleuven.ac.be/iir/nl/opinies/FNJWterrorNIParl.pdf>, consultatie 3 maart 2017.

SCHUERMANS, O., “Brugs parket vraagt 30 jaar voor Turkse activiste Fehriye Erdal”, <http://deredactie.be/cm/vrtnieuws/binnenland/1.2836510>, consultatie 10 april 2017.

X., “De Rote Armee Fraktion (RAF) 1970 – 2015”, <http://historiek.net/rote-armee-fraktion-raf/67588/>, consultatie 20 maart 2017.

X., “Beginselverklaring Subversion”, <http://www.cellulescommunistescombattantes.be/pdf/Plateformesub.pdf>, consultatie 23 maart 2017.

X., “Subversion”, <http://www.cellulescommunistescombattantes.be/sub.htm>, consultatie 23 maart 2017.

X., “Communiqué bomaanslag Litton”, <http://www.cellulescommunistescombattantes.be/littonfac.htm>, consultatie 25 maart 2017.

X., “Communiqué bomaanslag MAN”, <http://www.cellulescommunistescombattantes.be/manfac.htm>, consultatie 25 maart 2017.

X., “Communiqué aanslag Honeywell”, <http://www.cellulescommunistescombattantes.be/honeywellfac.htm>, consultatie 25 maart 2017.

X., “Communiqué aanslag Bierset”, <http://www.cellulescommunistescombattantes.be/biersetfac.htm>, consultatie 25 maart 2017.

X., “Communiqué aanslag SHAPE”, <http://www.cellulescommunistescombattantes.be/pdf/otan.pdf>, consultatie 25 maart 2017.

X., “Communiqué begin Karl Marx-campagne”, <http://www.cellulescommunistescombattantes.be/pdf/Intercom.pdf>, consultatie 26 maart 2017.

X., “Communiqué aanslag Motorola”, <http://www.cellulescommunistescombattantes.be/pdf/motorola.pdf>, consultatie 28 maart 2017.

X., “Communiqué aanslag Wortegem-Petegem”, <http://www.cellulescommunistescombattantes.be/pdf/versailles.pdf>, consultatie 28 maart 2017.

X., “Sur les arrestations”, <http://www.cellulescommunistescombattantes.be/arrestations.htm>, consultatie 29 maart 2017.

X., “Appel aux correspondances politiques”, <http://www.cellulescommunistescombattantes.be/Appel.htm>, consultatie 29 maart 2017.

X., “Déclaration d’ouverture de la grève de la faim”, <http://www.cellulescommunistescombattantes.be/pdf/gdf2.pdf>, consultatie 29 maart 2017.

X., “Correspondances Révolutionnaires”, <http://www.cellulescommunistescombattantes.be/cr.htm>, consultatie 29 maart 2017.

X., “Déclaration de grève de la faim en solidarité avec Fehriye Erda”, http://www.cellulescommunistescombattantes.be/pdf/gdf_Fehriye.pdf, consultatie 30 maart 2017.

X., Brève histoire du Secours Rouge International et de sa section belge, <http://www.secoursrouge.org/histoire-du-secours-rouge>, consultatie 30 maart 2017.

X., “Le Bloc Marxiste-Léniniste”, http://www.blocml.be/presentation_blocml/presentation_blocml.php, consultatie 30 maart 2017.

X., “Devrimci Halk Kurtulus Partisi/Cephe (DHKP/C)”, <https://kennisbankterrorisme.nctv.nl/organisatie/devrimci-halk-kurtulus-partisi-cephe>, consultatie 5 april 2017.

X., “Belkacem Belgische nationaliteit ontnemen”, <http://deredactie.be/cm/vrtnieuws/politiek/1.1324014>, consultatie 20 april 2017.

4.2. Krantenartikelen

X., “CCC-lid Pascal Vandegeerde vrijgelaten”, *De Tijd* 5 februari 2002, <http://www.tijd.be/algemeen/algemeen/CCC-lid-Pascale-Vandegeerde-vrijgelaten/5266850>, consultatie 30 maart 2017.

X., “Vier CCC`ers zijn weer op vrije voeten”, *De Standaard* 25 februari 2003, http://www.standaard.be/cnt/dst26022003_006, consultatie 30 maart 2017.

X., CCC-kopstuk Pierre Carette gaat vrijuit, *Het Laatste Nieuws* 18 juni 2008, <http://www.hln.be/hln/nl/957/Binnenland/article/detail/317800/2008/06/18/CCC-kopstuk-Pierre-Carette-gaat-vrijuit.dhtml>, consultatie 30 maart 2017.

X., “Milquet klaar om Sharia4Belgium te verbieden”, *De Morgen* 19 juni 2012, www.demorgen.be/dm/nl/989/Binnenland/article/detail/1456217/2012/06/19/Milquet-klaar-om-Sharia4Belgium-te-verbieden.dhtml, consultatie op 30 april 2017.

X., “De ene salafist is de andere niet” *De Standaard* 18 april 2013, http://www.destandaard.be/cnt/dmf20130417_00544835, consultatie 30 april 2017.

X., “Gerecht wil nationaliteit Belkacem afnemen”, *De Standaard* 1 december 2016, http://www.standaard.be/cnt/dmf20161201_02601949, consultatie 20 april 2017.

X., “Sharia4Belgium – leider Fouad Belkacem: “Staatsveiligheid vroeg me om informant te worden” , *Het Laatste Nieuws* 2 februari 2017, <http://www.hln.be/hln/nl/32846/Shariah4Belgium/article/detail/3045130/2017/01/02/Sharia4Belgium-leider-Fouad-Belkacem-Staatsveiligheid-vroeg-me-om-informant-te-worden.dhtml>, consultatie 20 april 2017.

X., “Fehriye Erdal krijgt 15 jaar effectief voor drievoudige moord in Turkije”, *Het Laatste Nieuws* 20 februari 2017, <http://www.hln.be/hln/nl/960/Buitenland/article/detail/3085359/2017/02/20/Fehriye-Erdal-krijgt-15-jaar-effectief-voor-drievoudige-moord-in-Turkije.dhtml> consultatie 10 april 2017.